

Česká republika v globalizované a znalostně založené ekonomice: vývojové trendy a politické implikace

Anna Kadeřábková

Abstrakt

Cílem prezentované studie je vyhodnocení pozice České republiky vzhledem k ostatním členským zemím EU v procesu globalizace znalostně založených faktorů – přímých zahraničních investic do kvalitativně náročných aktivit a kvalifikované pracovní síly. Důraz je kladen na pozici ČR vůči novým členským státům. Studie byla vypracována pro potřeby zastupování ČR v pracovní skupině pro globalizaci (GWG), jež v letech 2005 – 2006 působila v rámci Výboru pro hospodářskou politiku EU. Autorka zde reprezentovala ČR v průběhu roku 2006.

První část popisuje výchozí podmínky, zejména trendy charakterizující toky přímých zahraničních investic a mezinárodní migraci kvalifikovaných pracovníků. Druhá část je věnována mezinárodní dělbě práce a vychází z projekcí GWG. Pro EU jako celek projekce předpovídají postupný odklon od méně kvalifikačně a technologicky náročných odvětví. Obdobný trend by se měl projevit i v ČR, s ohledem na výchozí situaci však zřejmě bude silnější než ve starých členských zemích. Současně poroste také poptávka po vysoce kvalifikované pracovní síle. Následující pasáž je věnována přílivu přímých zahraničních investic, který je v případě nových členských zemí, zejména ve Středoevropském regionu, relativně vysoký. Zahraniční investoři hodnotí příznivě potenciál ČR pokud jde o investice do aktivit výzkumu a vývoje a do znalostně náročných aktivit. Nejsilnějším rizikovým faktorem je nízká zásoba pracovních sil s odpovídající kvalifikací. Čtvrtá část je věnována ekonomické migraci. V porovnání s ostatními členskými zeměmi EU je v ČR podíl cizinců na celkové populaci zatím relativně nízký. Pokud jde o zaměstnávání cizinců, na trhu práce v ČR výrazně dominují zahraniční pracovníci ze Slovenska a Ukrajiny. Jejich profesní struktura je však nepříznivá, převažují profese s nízkou kvalifikací.

Závěrečné části studie shrnují hospodářsko-politická doporučení jak na úrovni Společenství tak i na úrovni jednotlivých členských zemí, která by měla pomoci ke zlepšení struktury přímých zahraničních investic, ke zvýšení mobility pracovních sil a k dosažení lepší vzdělanostní struktury obyvatelstva.

Studie byla obhájena během odborného semináře pořádaného Ministerstvem financí, který proběhl ve dnech 4. – 6. 12. 2006 ve Smilovicích.

Czech Republic in a Globalised and Knowledge-based Economy: Development Trends and Political Implications

Anna Kadeřábková

Abstract

The aim of hereby submitted study is to assess the position of the Czech Republic (CR) compared to other EU Member States in the process of globalisation of knowledge-based factors, i.e. foreign direct investment into quality-intensive activities and qualified labour force. Emphasis is put notably on the position of the CR compared to other new Member States. The aim of this study was to provide background information for those who would represent the CR in the Globalisation Working Group (GWG), which operated in the period 2005 – 2006 as a working body of the EU Economic Policy Committee. The author represented the CR in this working group during 2006.

The first part of this study describes initial conditions, notably FDI flows and international migration of qualified workers. The second part deals with international division of labour and is based on GWG projections. For the EU as a whole these projections predict a gradual diversion from less qualification and technology-intensive sectors. A similar trend is expected in the CR. With regard to initial conditions it is however expected to be stronger than in the old Member States. Simultaneously, demand for highly qualified labour force will increase. The next section covers FDI inflow, which in case of new Member States, notably in the Central European region, is relatively strong. Foreign investors appraise positively the potential of the CR as concerns investments into R&D and knowledge-intensive activities. A low supply of workers with adequate qualification is the most important risk factor. The fourth part deals with economic migration. So far, the share of foreigners on total population in the CR is relatively low compared to other EU countries. As concerns foreigners working in the CR, workers from Slovakia and Ukraine dominate on local labour market. Their professional structure is however unfavourable – workers with low qualification prevail.

In its concluding parts the study summarises economic policy recommendations both at the Community level and at the level of individual countries, which should help to improve the structure of FDI, increase labour force mobility and achieve betted educational structure of citizens.

The study was examined during a seminar organised by the Ministry of Finance, which took place in December 4 – 6, 2006 in Smilovice.

Česká republika v globalizované a znalostně založené ekonomice: vývojové trendy a politické implikace

Anna Kadeřábková*

Executive summary	ii
1. Trendy faktorové mobility	1
1.1 Základní charakteristiky	1
Přímé zahraniční investice	2
Migrace a mobilita kvalifikovaných pracovníků	2
1.2 Mezinárodní dělba práce	2
Mezinárodní kontext	3
Nákladová a kvalitativní konkurenceschopnost ČR	5
<i>Komoditní a geografická struktura obchodu ČR</i>	6
<i>Internacionalizace produkce a obchodu</i>	9
<i>Kvalitativní náročnost ekonomických aktivit v ČR</i>	13
Kvalifikační náročnost pracovní síly v ČR v mezinárodním srovnání	15
<i>Projekce vývoje poptávky a nabídky kvalifikací</i>	18
1.3 Přímé zahraniční investice a inovace	20
Mezinárodní kontext	20
Přímé zahraniční investice v ČR a nových členských zemích EU	22
<i>Přímé zahraniční investice v ČR a jejich efekty</i>	24
<i>Přitažlivost země pro zahraniční investory</i>	27
Přímé zahraniční investice a inovační aktivity	29
<i>Fragmentace nadnárodního řetězce</i>	29
<i>Motivace zahraničních investic do výzkumu a vývoje</i>	31
<i>Znalostně náročné aktivity zahraničních firem v ČR</i>	34
Institucionální podmínky PZI v ČR	38
<i>Formální omezení PZI</i>	38
<i>Daňové sazby</i>	39
<i>Regulace pracovního a produktového trhu</i>	40
<i>Podmínky podnikání</i>	43
1.4 Ekonomická migrace	45
Mezinárodní kontext	46
<i>Vývoj migrace</i>	46
<i>Strukturální charakteristiky cizinců v EU</i>	47
Cizinci na trhu práce v ČR	48
<i>Program aktivního výběru kvalifikovaných pracovníků</i>	51
2. Úloha politik a související výzvy	52
Přímé zahraniční investice	52
Migrace a mobilita kvalifikovaných pracovníků	53
3. Politická opatření	54
Příloha	56

* Prezentace vznikla s využitím výstupů pracovníků Centra ekonomických studií VŠEM: R. Vintrové (s. 5-6), M. Rojíčka (s. 12-15), E. Zamrazilové (s. 24-26). Další použité prameny jsou uvedeny v textu.

Executive summary

Cílem prezentace je hodnocení pozice České republiky v procesu globalizace znalostně založených faktorů – přímých zahraničních investic do kvalitativně náročných aktivit a kvalifikované pracovní síly. Klíčové trendy faktorové mobility jsou identifikovány v podkladových materiálech **pracovní skupiny pro globalizaci** (GWG). V prezentaci jsou použity tyto podklady, které jsou doplněny o další charakteristiky relevantní pro hodnocení pozice ČR. Specifický důraz v prezentaci je kladen na hodnocení pozice ČR v rámci skupiny **nových členských zemí**. Je totiž nutno upozornit, že podkladové materiály GWG a v nich zdůrazněné problémy jsou formulovány zejména z pozice starých členských zemí EU. Pozice nových členských zemí je v řadě aspektů odlišná, především z hlediska rozměru a směru prezentovaných problémů.

V případě **základních charakteristik** v oblasti přímých zahraničních investic se staré členské země EU potýkají v souhrnu s poklesem jejich přílivu ve prospěch nových členů EU a rozvíjejících se trhů. Nové členské země nicméně také usilují o přilákání většího podílu kvalitativně náročných segmentů nadnárodního hodnotového řetězce (výzkumu a vývoje, strategických služeb). Jejich faktorové vybavení se však značně liší od vyspělých zemí, protože je závislejší na přejímaných znalostech oproti vlastním inovačním schopnostem. V oblasti ekonomické migrace se nové členské země vyznačují především dosud menším významem imigračních toků i cizinecké komunity. Emigrace za prací má spíše krátkodobý charakter a převažují v ní méně kvalifikovaní pracovníci.

V případě **mezinárodní dělby práce** jsou prezentovány výsledky projekcí provedených v podkladech GWG pro vývoj nabídky a poptávky kvalifikačně odlišených skupin pracovníků (které však nebyly pro ČR verifikovány). Tyto projekce jsou vytvářeny v kontextu vývoje struktury obchodu EU. Pro staré členské země je sledován vzestup meziodvětvového obchodu, který je připisován rostoucímu významu rozvíjejících se trhů (v nových členských zemích se naopak zatím spíše zvyšuje význam intraodvětvového obchodu). Předpokládaným důsledkem je pokles poptávky po odvětvích zejména kvalifikačně a technologicky náročných v zemích EU ve prospěch zemí znalostně méně rozvinutých a tím i pokles poptávky po méně kvalifikovaných pracovnících. Projekce GWG nicméně ukazují, že tento pokles poptávky bude v souhrnu kompenzován poklesem nabídky méně kvalifikovaných pracovníků. Problém by mohl způsobit spíše rozsah meziodvětvových přesunů pracovní síly, který vyžaduje odpovídající schopnost přizpůsobení. Je přitom nutno upozornit, že provedené projekce pouze extrapolují vývojové trendy posledního desetiletí a neberou v úvahu statické a dynamické efekty vývoje specializace zemí EU a jejich obchodních partnerů. Dále je nutno brát v úvahu přetrvávající strukturální rozdíly v charakteristikách trhu práce mezi zeměmi EU, které ztěžují přesnější identifikaci dopadů globalizace na nezaměstnanost a mzdy.

Podrobněji je charakterizována nákladová a kvalitativní konkurenceschopnost ČR. Dosud vysoká *nákladová/cenová konkurenceschopnost* vůči starým členským zemím EU (pod úrovní odpovídající její ekonomické vyspělosti) se postupně oslabuje. Všechny nové členské země současně čelí výzvě ještě levnějších konkurentů (jihovýchodní a východní Evropy, Číny ad.). Žádoucí je tedy růst významu kvalitativně založené konkurenční výhody. ČR je velmi otevřená ekonomika se silnou *geografickou koncentrací a komoditní specializací* obchodu. Význam rozvíjejících se trhů v obchodu ČR je zatím poměrně nízký, ale velmi rychle se zvyšuje (zejména podíl dovozu z asijských zemí). Soustavně se zvyšuje rozsah *internacionalizace produkce a obchodu* ČR, což se projevuje v podílu intraodvětvového obchodu (meziodvětvový obchod naopak klesá). Zároveň se zvyšuje podíl obchodu odvětvových skupin vyšší technologické náročnosti zejména v pobočkách zahraničních firem. Jejich kvalifikační a výzkumná náročnost je zatím spíše nízká (s výjimkou výroby motorových vozidel a strojů),

nicméně představuje potenciál rostoucího technologického transferu. Roste i vývoz odvětví vysoké technologické náročnosti (high-tech), je však založen převážně na montážních operacích dovezených dílů.

Kvalifikační náročnost pracovní síly v ČR je v rámci EU příznivá v případě podílu skupiny s nízkou vzdělanostní úrovní (patří k nejnižším v EU-25) a alespoň se střední vzdělanostní úrovní, ale zaostává v případě podílu pracovní síly s VŠ vzděláním. Současně však je pozice skupiny s nízkými kvalifikacemi v ČR velmi problémová, zejména z hlediska míry nezaměstnanosti (která patří k nejvyšším v EU-25). Za nepříznivou strukturální charakteristiku českého trhu práce je dále nutno považovat přetrvávající vysoký podíl dlouhodobě nezaměstnaných a naopak nízký podíl populace účastníci se dalšího vzdělávání. Projekce GWG pro ČR ukazují na výrazný pokles zpracovatelské poptávky po pracovnících s nízkou kvalifikací (v menší míře i u středních kvalifikací) a na růst poptávky u vysokých kvalifikací. Srovnání s projekcí celkové nabídky ukazuje na její výrazný deficit u vysokých kvalifikací. Pokles poptávky po nízkých kvalifikacích bude výrazně převýšen poklesem jejich nabídky. V ČR je dále projektován jeden z nejvýraznějších meziodvětvových přesunů v EU-25.[†]

V případě **přilivů přímých zahraničních investic** ukazuje vývoj v posledním období odlišnosti mezi starými a novými členskými zeměmi při stále významnější globální roli asijského regionu. Podíl přílivu PZI na tvorbě hrubého fixního kapitálu i podíl zásoby PZI na nominálním HDP v nových členských zemích už převýšil v roce 2004 průměr EU-15. Česká republika v tomto vývoji sehrává dominantní roli společně s Polskem a Maďarskem. *Význam PZI* v ČR se projevuje zejména v produktivitě a vývozní výkonnosti sektoru pod zahraniční kontrolou, výrazné jsou i dopady na trh práce v procesu restrukturalizace (uvolňování pracovní síly) a rostoucího nesouladu kvalifikační nabídky a poptávky. Oblast střední a východní Evropy je posuzována příznivě i z hlediska budoucích vyhlídek pro *zahraniční investory*, nicméně se objevují upozornění na rizika oslabování nákladové výhody ve prospěch vzdálenějších východních a jižních (méně rozvinutých) sousedů.

V probíhajícím procesu realokace kvalitativně náročných segmentů nadnárodního hodnotového řetězce z vyspělých zemí do zemí znalostně méně rozvinutých je pro nové členské země EU klíčovou otázkou, zda a v jakém rozsahu se budou podílet na tomto globálním trendu. Šetření názorů zahraničních investorů v případě *fragmentace produkčního řetězce* ukazuje zaostávání ČR zejména ve velikosti a dostupnosti pracovní síly a specifických kvalifikací a zkušeností, dále v daňových a regulačních nákladech a v bezpečnosti duševního vlastnictví. Celkově však ČR patří v tomto srovnání k nejlépe hodnoceným zemím globálního žebříčku. V případě přímých zahraničních investic do aktivit *výzkumu a vývoje* je region střední a východní Evropy hodnocen investory velmi příznivě, téměř čtvrtina zde předpokládá růst výdajů do výzkumu a vývoje (v asijských zemích je to nicméně až polovina). Z hlediska determinant lokalizace těchto výdajů zaostává ČR především v dostupnosti lidských zdrojů pro výzkum a vývoj, intenzitě vazeb mezi podnikovým sektorem a vysokými školami, v úrovni vlastního vědeckého a inovačního výstupu a využití rizikového kapitálu. Zahraniční firmy se v ČR stále významněji podílejí na *znalostně náročných aktivitách* – pokrývají téměř polovinu výdajů podnikatelského sektoru na výzkum a vývoj, ve zpracovatelském průmyslu dokonce 65 % (ve službách ale méně než čtvrtinu). Náročnost ekonomických aktivit na výzkum a vývoj (VaV intenzita) v ČR zatím ale zůstává v průměru nízká ve srovnání s vyspělými zeměmi (kromě odvětví motorových vozidel) a inovační aktivity českých podniků jsou převážně založené na přejímaných technologických znalostech s případnými úpravami podle lokálních potřeb.

[†] Jak již bylo zmíněno, uvedené projekce z podkladů GWG nebyly pro ČR verifikovány. Jsou obsaženy v části *Projekce vývoje poptávky a nabídky kvalifikací*, s. 18-20 a s údaji pro EU na s. 4.

Institucionální podmínky PZI v České republice jsou (až na výjimky) poměrně příznivé ve srovnání s ostatními členskými zeměmi EU-15 a v průběhu času se zlepšují. Horší je nicméně pozice ČR ve srovnání s novými členy ze zemí střední a východní Evropy (EU-8). *Formální omezení* PZI patří v ČR k nejnižším v EU (těsně pod průměrem). Výraznější omezení vykazují pouze odvětví výroby a distribuce elektřiny, v menší míře odvětví dopravy, profesních služeb a financí (nad průměrem EU). Konkurence *daňových sazeb* je velmi diskutovaným tématem zejména v některých starých členských zemích. Podle výpočtů tzv. skutečné daňové sazby zaujímá ČR v tomto srovnání poslední místo v EU-8, tj. s nejvyšší sazbou. Podle ukazatelů *regulace pracovního a produktového trhu* (údaje jsou k dispozici k roku 2003) vykazuje ČR podprůměrnou ochranu zaměstnanosti, nicméně druhou nejvyšší hodnotu dílčí složky individuální ochrany před propuštěním. V případě konkurence na produktových trzích došlo v ČR k výraznému zlepšení, avšak úroveň regulace stále přesahuje průměr EU, mezi členskými zeměmi patří dokonce k nejvyšším. Administrativní regulace je výraznější oproti ekonomické, vnitřní politiky jsou regulovanější oproti vnějším politikám. Na sektorové úrovni vykazuje ČR nejsilnější regulaci v letecké dopravě a plynárenství (nezpracovatelské sektory) a dále v právnických a účetních povoláních (profesní služby). Při hodnocení *podmínek podnikání* jsou v ČR nejhůře hodnoceny podmínky ukončení podnikání, udělování povolení, zahájení podnikání a platby daní. Naopak nejlepší jsou výsledky v podmínkách zahraničního obchodování, získávání úvěru, vynutitelnosti smluv a regulace trhu práce.

V případě **ekonomické migrace** se projevují výrazné rozdíly mezi zeměmi EU ve vývoji, rozsahu a struktuře migračních toků, včetně zdrojových zemí imigrantů. V ČR dochází k postupnému nárůstu čistého přírůstu přistěhování (s výjimkou propadu v roce 2001). Podíl cizinců na celkové populaci ale zůstává v rámci EU stále spíše nízký (2,7 % oproti 7,7 % v EU). Soustavně také roste *zaměstnanost cizinců* v ČR, přičemž specifikem je velmi vysoký podíl Slováků (39 %) a Ukrajinců (28 %). V roce 2005 imigrace i zaměstnanost cizinců v ČR výrazně vzrostly a na tomto nárůstu se podílejí právě především uvedené dvě skupiny. Zaměstnávání cizinců je značně regionálně koncentrované – tj. především v Praze a dále v okresech s vysokým podílem na přílivu PZI. Cizinci v ČR vykazují vyšší zaměstnanost a nižší nezaměstnanost oproti rodilé populaci. Jejich profesní struktura je ale nepříznivá – převažují manuální profese (více než tři čtvrtiny), s výrazným podílem profesí nízkokvalifikovaných (téměř polovina). V tomto segmentu lze sledovat nahrazování rodilých pracovníků zahraničními (včetně obsazování míst dotovaných v rámci investičních pobídek). Migrační potenciál české populace po vstupu do EU je dle terénních šetření zatím značně omezený. V případě selektivních migračních politik jsou k dispozici výsledky programu *aktivního výběru kvalifikovaných pracovníků*, který do konce roku 2005 zahrnul 340 cizinců. Zkušenosti s výběrovou migrací jsou tedy v ČR zatím malé.

Na základě klíčových vývojových trendů identifikovaných v podkladech pro GWG v oblasti mezinárodní dělby práce, přímých zahraničních investic a ekonomické migrace jsou formulovány teze k **úloze a naléhavosti souvisejících politik a výzev**. V oblasti přímých zahraničních investic se soustředují zejména na dokončení jednotného trhu ve službách, odstranění přímých a nepřímých (vnějších a vnitřních) překážek investic (nadměrných regulací) a zvýšení kvality politik výzkumu a vývoje; v oblasti **ekonomické migrace** je pozornost zaměřena na potřebu revize migračních politik EU a úvahu užitků přílivu imigrantů (oproti nákladům) a na druhé straně na řešení problému emigrace, zejména odlivu kvalifikovaných občanů.

V poslední části jsou formulována **politická opatření**, která by měla být realizována v návaznosti na uvedené výzvy globalizace na úrovni Společenství a členských zemí EU. Uvedena jsou aktuální doporučení OECD pro inovační a vzdělávací politiku ČR (publikovaná v červnu 2006).

Česká republika v globalizované a znalostně založené ekonomice: vývojové trendy a politické implikace

Globalizovanou znalostní ekonomiku charakterizují rostoucí toky **kvalitativně náročných faktorů** - kvalifikované pracovní síly a investic technologicky špičkových firem. EU však pro tyto nárůsty není dostatečně přitažlivá, směřují proto spíše do USA, dalších rozvinutých zemí a ve stále větší míře na tzv. rozvíjející se trhy, zejména do Číny a také Indie. Zlepšení pozice EU pro investiční, inovační a pracovní aktivity dle závěrů Rady Ecofinu proto vyžaduje odpovídající opatření na úrovni Společenství i jednotlivých členských zemí, která podpoří růst tažený produktivitou.³ Česká ekonomika je velmi otevřená vnějším aktivitám a úspěšně soutěží o zájem zahraničních investorů. Velkou výzvou pro další zvyšování její konkurenceschopnosti představuje zejména schopnost přechodu od cenově/nákladové konkurenční výhody k výhodě kvalitativně založené, zejména zvýšení efektivnosti technologické transferu a postupný rozvoj vlastních inovačních schopností.

Předkládané **hodnocení pozice České republiky** v rámci EU-25 v procesu globalizace zahrnuje oblasti obchodu a jeho kvalifikačních dopadů (mezinárodní dělby práce), přímých zahraničních investic a ekonomické migrace.⁴ Důraz je přitom kladen na kvalitativně specifické charakteristiky uvedených aktivit, a to zejména z hlediska jejich technologické a kvalifikační náročnosti. Toto hodnocení prezentované v první části⁵ slouží jako podklad k formulaci stanovisek k návrhům úlohy politik a souvisejících výzev (část druhá) a politických opatření na úrovni Společenství a členských zemí EU (část třetí). Návrhy ve druhé a třetí části formulovala pracovní skupina pro globalizaci.

1. Trendy faktorové mobility

1.1 Základní charakteristiky

Charakter globální ekonomické aktivity výrazně ovlivňuje zvyšující se pohyblivost i spektrum migrujících **výrobních faktorů**, které vedle průmyslové produkce a fyzického kapitálu zahrnují v rostoucí míře toky služeb, výzkumu a vývoje a lidského kapitálu a v jejich rámci kvalifikovaných pracovníků a investic do technologií a expertizy. Současně se změnou technologických, produkčních, investičních a obchodních toků se zvyšuje podíl **rozvíjejících**

---

³ Širší kontext globalizace byl diskutován na letošním květnovém **Fóru OECD** v Paříži, které zdůraznilo vedle souvisejících užitků také problém nerovného přístupu ke kapitálu a přírodním zdrojům, zdraví, vzdělání a vědění. Fórum se zaměřilo zejména na následující témata: další fáze vývoje informačních a komunikačních technologií (internetové a globální sítě), města a globalizace (města jako tvůrci technologií a obchodu, magnety imigrace a finančních služeb), naplnění příslibu jihovýchodní Evropy (na cestě k ekonomické integraci), energie a ekonomika (dopady rostoucích cen energií na ekonomický rozvoj), investice a rozvoj (vhodné politiky pro efektivní investiční aktivity v rozvojových zemích), strukturální přizpůsobení a sociální koheze (potřeba účinné podpory schopnosti přizpůsobení), tvorba pracovních míst ve 21. století (přehodnocení politických doporučení OECD pro oblast zaměstnanosti), inovace a hospodářský růst (zkušenosti zemí z podpory inovačních aktivit), finanční trhy a hospodářský růst (doporučení deregulace a tím zvýšení efektivnosti fungování), rozvojová politika Číny (reforma správy pro zvýšení její kvality a posílení tržní orientace ekonomiky), agenda Dohá pro rozvoj (význam dokončení kola a pokrok v jednání WTO), regionální integrace a rozvoj na Středním Východě (iniciativy OECD pro ekonomickou podporu regionu), viz www.oecd.org/site/0,2865,en_21571361_35842076_1_1_1_1_1_1.00.html

⁴ Struktura prezentace vychází z podkladových materiálů vytvořených a průběžně doplňovaných a korigovaných v průběhu činnosti **pracovní skupiny pro globalizaci** (GWG) zřízené při Výboru pro hospodářskou politiku (EPC) – International Division of Labour, Foreign Direct Investment and Innovation, Labour Migration Patterns in Europe: Recent Trends, Future Challenges.

⁵ Podrobnější informace k řadě zde obsažených témat konkurenceschopnosti České republiky (s důrazem na proces přechodu ke znalostně založené ekonomice) jsou obsaženy v publikaci A. Kadeřábková a kol., *Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2005*. Praha, LINDE 2005, 2006, viz www.cesvsem.cz

se tržních ekonomik na globálním outputu. V roce 2015 bude Čína druhá nejsilnější ekonomika světa, vysoký bude rovněž růst ekonomické síly Indie. Výrobní faktory budou vždy směřovat do zemí s největším ekonomickým nebo společenským výnosem, který závisí na jejich strukturálních charakteristikách – vybavenosti fyzickým a lidským kapitálem, velikosti trhu, růstové výkonnosti, dopravních nákladech, bariérách vstupu. Dnešní rozvíjející se ekonomiky vykazují vysoký **růst produkce** kvalifikovaného lidského kapitálu i investic do výzkumu a vývoje (byť z výrazně nižšího základu než země rozvinuté). V nedlouhém časovém horizontu tak budou tyto země díky sílící domácí znalostní základně schopny konkurovat vyspělejší zemím v **širokém produktovém spektru**, tj. nejen v segmentech produktů a služeb s nízkou přidanou hodnotou, s výrazně nižšími produkčními náklady.

Přímé zahraniční investice

Vývoj globální ekonomiky od 90. let charakterizuje předstih růstu přímých zahraničních investic před růstem světového obchodu. Přestože nejvýznamnější zůstává pozice vyspělých zemí, tj. USA a EU, stále rychleji roste podíl **rozvíjejících se trhů** (jen podíl Číny se zvýšil z necelých 2 % v roce 1990 na téměř 10 % v roce 2004). Ty jsou oproti minulosti využívány nejen jako levné produkční lokality, ale přitahují stále větší část investic do **kvalitativně náročných aktivit**, tj. do výzkumu, vývoje a inovací. Spolu s růstem významu obchodu služeb se zvyšuje i význam PZI v tomto sektoru. Zahraniční firmy sehrávají stále významnější úlohu pro výkonnost výzkumu a vývoje v hostitelských ekonomikách. PZI mají význam pro **mateřské firmy**, protože jim umožňují efektivnější produkci, přístup na nové trhy a osvojení nových technologií. Na makro úrovni PZI pomáhají restrukturalizaci ekonomiky podle měnící se komparativní výhody. Většina PZI ze zemí Evropské unie směřuje do zemí OECD, ale jejich rostoucí podíl připadá na rozvíjející se ekonomiky. Rozdíly ve vývoji PZI jsou zřejmé i v rámci EU, kde většina starých členských zemí zaznamenává pokles investičních aktivit ve prospěch nových členů.

Migrace a mobilita kvalifikovaných pracovníků

Migranti se snaží maximalizovat **čisté výnosy** svých kvalifikací. Kvalifikovaní pracovníci směřují zejména do zemí, kde mohou získat místo s vysokou mzdou a vědeckou nebo ekonomickou prestiží. Pro nejlepší mozky v EU (i jiných oblastech) jsou takovým cílem stále více USA. Migrační přílivy do EU jsou v souhrnu poměrně **nízké a stabilní** (pouze 9 % populace EU se narodilo v cizině oproti 12 % v USA a 20 % v Kanadě a Austrálii). **Kvalifikační struktura** imigrantů v EU je nižší oproti místní populaci a výrazně nižší oproti USA, Kanadě či Austrálii. Migrace v **rámci EU** zůstává omezená a její problematika v politické diskusi chybí. Zejména v pohybu z východu na západ EU vzrůstá tendence k velmi **krátkodobé migraci** (včetně přeshraniční dojížděky a sezónní práce), kterou usnadňují nízké dopravní náklady. Tento pohyb zesílil po rozšíření v roce 2004 a zčásti je výsledkem přetrvávajících přechodných omezení v přístupu na trh práce některých členských zemí. Imigraci kvalifikovaných pracovníků ovlivňuje vedle specifických politik a dalších příznivých rámcových podmínek rovněž kvalita vzdělávacích a výzkumných institucí a nabídka dobře placených míst na otevřeném a pružném trhu práce.

1.2 Mezinárodní dělba práce

Růst obchodních toků v důsledku globalizace vyvolává diskuse o dopadech **mezinárodní dělby práce a produkce**. Stále významnější úloha nových rozvíjejících se trhů v obchodu s EU (zvláště Indie a Číny) vede k zesílení rozdílů relativního faktorového vybavení mezi

obchodními partnery. Tyto rozdíly následně ovlivňují odvětvovou specializaci a tím i poptávku po práci a kapitálu v členských zemích.⁶ Konkrétně se pozornost zaměřuje na vliv globalizace na jednotlivá odvětví v EU a na poptávku po (kvalifikačně rozdílných) skupinách pracovníků a dále na schopnost stávajících trendů v nabídce kvalifikací reagovat na změny ve struktuře kvalifikační poptávky.

Mezinárodní kontext

Vyspělé země vykazují dlouhodobý a soustavný nárůst obchodní otevřenosti (podílu obchodu na HDP). Novým trendem je nárůst **meziodvětvového obchodu** v EU od počátku nového tisíciletí (od roku 1996 v USA), který v předchozím období výrazně klesal.⁷ Zčásti je to způsobeno zvýšením významu obchodu se surovinami (zejména dovozů ropy), ale do značné míry tento trend zasahuje i zpracovatelský průmysl. Změna je připisována především zvýšení významu obchodu mezi zeměmi s odlišným faktorovým vybavením – tj. s odlišnou ekonomickou vyspělostí a tím i odvětvovou specializací. Dostupné empirické studie zatím ukazují neopodstatněnost obav z negativního dopadu globalizace na trh práce - dopad na celkovou zaměstnanost se zdá spíše omezený. Otázkou jsou však důsledky odvětvově či kvalifikačně specifické případně v kombinaci s jejich regionální koncentrací.

Oproti intraodvětvovému obchodu může být rozvoj meziodvětvového obchodu spojen s vyššími náklady přizpůsobení vyvolanými ztrátou komparativní výhody postižených odvětví EU. Vzestup obchodního významu Číny a Indie a související změna odvětvové specializace jejich komparativní výhody vyvolává v rozvinutých zemích obavy z poklesu poptávky po **méně kvalifikované pracovní síle**, následném vzestupu míry nezaměstnanosti této skupiny a poklesu relativních mezd (zvýšení důchodové nerovnosti). Tyto obavy mohou být oprávněné v případě firem, které přesunují do méně nákladných lokací aktivity využívající ve značném rozsahu nekvalifikovanou pracovní sílu (*outsourcing*), např. při montáži dílů a naopak zvyšují rozsah aktivit vykonávaných kvalifikovanými pracovníky (technologický rozvoj, projekce). Nicméně v delším časovém období lze předpokládat zlepšování čínské **technologické úrovně**, v jehož důsledku může opět dojít ke změně charakteru obchodu se zeměmi EU od převahy tradičních (pracovně náročných) produktů směrem k technologicky sofistikovanějším segmentům (jejichž podíl na dovozech do zemí EU výrazně vzrostl již v posledních pěti letech).⁸

Odvětví, která jsou výrazněji zasažena meziodvětvovým obchodem (prostřednictvím dovozů nebo vývozu), také s větší pravděpodobností projdou změnami úrovně produkce v důsledku nové dělby práce mezi obchodujícími zeměmi. Na **odvětvové úrovni** byly provedeny extrapolace dosavadních trendů meziodvětvového obchodu v EU do roku 2020. Z projekcí je zřejmé, že příznivě budou vývojem obchodu ovlivněna odvětví technologicky náročnější

⁶ Odlišnosti ve **faktorovém vybavení** znamenají, že vyspělejší země vykazují relativní převahu nabídky kvalitativně náročných faktorů – kvalifikované pracovní síly, rozvinutých technologií, méně vyspělé země spíše levné a méně kvalifikované práce a převzatých, méně náročných technologií. Faktorová vybavenost tak ovlivňuje odvětvovou specializaci produkce či konkurenční výhody země směrem k technologicky více nebo naopak méně náročným produktům (ekonomickým aktivitám).

⁷ **Meziodvětvový obchod** (*inter-industry trade*) probíhá mezi různými odvětvími. Opakem je intraodvětvový obchod (*intra-industry trade*), kdy jsou obchodovány produkty v rámci stejného odvětví (komoditní skupiny), a to finální (horizontální nebo vertikální IOO) nebo v různé fázi zpracování (vertikální IOO).

⁸ Nárůst podílu kancelářské techniky, telekomunikačních zařízení, elektrických a elektronických přístrojů na čínských vývozech je zejména výsledkem silné vlny přímých zahraničních investic směřujících do rozvoje kapitálově a technologicky náročných odvětví v posledních pěti letech. Jejich hlavním motivem je přesun finální (pracovně náročné) fáze produkce z vyspělých zemí, přičemž čínská přidaná hodnota zůstává poměrně nízká. Rostoucí úroveň domácí znalostní základny v kombinaci s vysokým přílivem PZI však bude výrazně urychlovat přejímání technologií, podporovat rozvoj vlastních inovačních schopností a tak přispívat k zužování čínské technologické mezery.

(stroje a zařízení, včetně dopravních, chemické produkty), opak platí pro technologicky méně náročné produkty (potravinářství, textil).⁹

Důsledky rozvoje meziodvětvového obchodu na **poptávku po práci** jsou odhadovány jako spíše méně významné: do roku 2020 by klesla poptávka po nekvalifikovaných pracovnících ve zpracovatelském průmyslu o cca 2 % a zhruba stejně by se měla zvýšit poptávka po kvalifikovanějších pracovnících.¹⁰ Silnější však by měl být dopad na **změnu zaměstnanosti** ve zpracovatelském průmyslu, a to na podobné úrovni ve všech kvalifikačních skupinách (nízké, střední, vysoké) – kolem 7 % pracovníků se meziodvětvově přesune.

Ve většině zemí EU budou dopady globalizace na poptávku po práci kompenzovány celkovým trendem **nabídky kvalifikací**. Na základě projekce vývoje současných věkových struktur podle vzdělanostní úrovně dojde do roku 2020 v EU k poklesu nabídky nízko kvalifikovaných pracovníků o cca 20 % ve prospěch nárůstu středních (6 %) a vysokých (17 %) kvalifikací. Důvodem je vysoký podíl nízko kvalifikovaných pracovníků, kteří odejdou do důchodu, a naopak vyšší vzdělanost mladších věkových skupin.

Dopady globalizace na poptávku po kvalifikacích ve zpracovatelském průmyslu a celková nabídka práce v EU

Skupiny pracovníků	Zpracovatelská poptávka			Meziodv. změna zaměstn. (%)	Celková nabídka		
	Podíl		Změna (%)		Podíl		Změna (%)
	2002	2020			2002	2020	
Vysoké kvalifikace	35,3	36,0	+2	7	23	27	+17
Střední kvalifikace	41,9	41,6	-1	7	43	46	+6
Nízké kvalifikace	22,7	22,3	-2	7	34	27	-20
Celkem	100	100	..	7	100	100	..

Pramen: International Division of Labor, GWG, 19. 6. 2006, s. 5 (neverifikovaná verze).

Jak ukazuje tabulka, v **souhrnu** může globalizace výrazně ovlivnit odvětvovou strukturu zpracovatelského průmyslu EU v neprospěch *kvalifikačně méně náročných odvětví*. Pokles poptávky po nízkých kvalifikacích však bude převážen poklesem jejich celkové nabídky. Mírný nesoulad by se mohl projevit v případě *středních kvalifikací*., kde menší pokles zpracovatelské poptávky provází růst celkové nabídky. Výraznější dopady strukturálních změn se projeví v *meziodvětvových přesunech* pracovníků.

Důsledky globalizace pro trh práce je však nutno hodnotit komplexněji, a to s úvahou **statických a dynamických efektů** vývoje specializace v EU i u jejich dnešních méně rozvinutých obchodních partnerů (a ve vzájemné vazbě těchto efektů). Pokles poptávky po nízkých kvalifikacích ve zpracovatelském průmyslu EU může být tlumen jejím růstem v neobchodovatelném sektoru (ve službách). Výrazné zlepšení vzdělanostní úrovně rozvíjejících se zemí může změnit zaměření jejich specializace (zdroje komparativní výhody) ve prospěch kvalitativně náročnějších aktivit. Na druhé straně větší vnější otevřenost zesiluje konkurenci, které podněcuje inovační výkonnost. Nové technologie vyžadují vyšší kvalifikace v neprospěch poptávky po nízko kvalifikovaných pracovnících. Je také nutno brát v úvahu, že mezi zeměmi EU se projevují značné **(strukturální) rozdíly** v charakteristikách trhu práce,

⁹ Provedené extrapolace mají samozřejmě pouze ilustrativní charakter a pro jejich vypovídací schopnost platí standardní omezující pravidla o platnosti výchozích podmínek. Lze nepochybně předpokládat, že vývoj jednotlivých odvětví ovlivní i jiné faktory.

¹⁰ Tento poměrně slabý dopad je připisován skutečnosti, že kvalifikační struktura se příliš neliší mezi jednotlivými zpracovatelskými odvětvími bez ohledu na jejich otevřenost vůči zahraničnímu obchodu. Výsledek je také zčásti ovlivněn zvolenou podrobností odvětvového členění – větší podrobnost by vedla k výraznějším odhadovaným dopadům na poptávku po kvalifikacích.

kteří ztěžují přesnější identifikaci dopadů globalizace na nezaměstnanost a mzdy (skupin s rozdílnou kvalifikační úrovní). Tato identifikace je však potřebná pro odpovídající zaměření souvisejících politik, které podmiňuje jejich účinnost.

Nákladová a kvalitativní konkurenceschopnost ČR

V rámci zemí EU-25 se česká ekonomika vyznačuje vysokou **nákladovou/cenovou konkurenceschopností**, která vyplývá z relativně nízkých pracovních nákladů a nízké relativní cenové úrovně (*CPL, Comparative price level*). Jednotkové pracovní náklady (JPN), posuzované na národohospodářské úrovni jako celkové pracovní náklady na osobu¹¹ v kurzovém přepočtu, připadající na jednotku reálného HDP, dosahují méně než polovinu úrovně EU-25 a jen kolem 40 % úrovně sousedního Rakouska. V rámci zemí středoevropské pětky má ČR zhruba stejné JPN jako Maďarsko, resp. i Polsko¹², zatímco JPN ve Slovinsku jsou o 60 až 66 % vyšší a na Slovensku naopak o 22 až 27 % nižší než v ČR. Úroveň průměrné hrubé nominální mzdy v ČR dosáhla v roce 2005 zhruba 640 EUR, tj. necelou čtvrtinu mezd sousedního Rakouska. Tato úroveň byla víceméně shodná s úrovní mezd v Maďarsku a Polsku, avšak významně vyšší než na Slovensku. Ve vztahu k této sousední zemi, dříve součástí společného státu, byla úroveň eurových mezd v ČR o 43 % vyšší (v reálných mzdách rozdíl činil 39 %).

Průměrné hrubé měsíční mzdy a jednotkové pracovní náklady v zemích EU-5 ve srovnání s Rakouskem, rok 2005

	Mzdy v kurzovém přepočtu		Mzdy v paritě kupní síly		JPN AT = 100
	EUR	AT = 100	AT = 100	PPS	
CZ	639	24	42	1135	41
HU	638	24	40	1044	40
PL	591	22	40	1083	43
SK	448	17	31	816	33
SI	1157	47	64	1584	68
AT	2645	100	100	2551	100

Pramen: V. Gligorov, L. Podkaminer et al., Broader-based Growth Resilient to Global Uncertainties. Vienna, WIIW 2006, s. 105–117; vlastní úpravy.

Produktivita práce a jednotkové pracovní náklady v EU-5, rok 2004 (EU-25=100)

	HDP/prac. (PPS) ¹⁾	Pracovní náklady na osobu (EUR) ²⁾	Agregátní JPN
CZ	64,1	30,9	48,2
HU	68,0	35,7	52,5
PL	61,9	24,5	39,6
SK	60,2	22,6	37,5
SI	74,9	57,6	76,9

Pramen: 1) EUROSTAT – Structural Indicators, k 18.7.2006; 2) G. Hunya, L. Podkaminer, et al., Back from the Peak, Growth in Transition Countries Returns to Standard Rate of Catching-up. Vienna, WIIW 2005, s. 21; vlastní propočty.

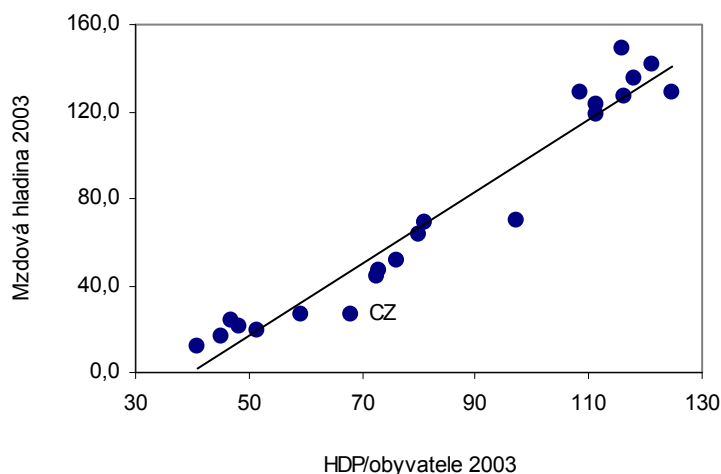
Česká republika patří v rámci postkomunistických nových členských zemí k ekonomicky nejvyspělejším. Podle HDP na obyvatele v paritě kupní síly dosahuje její ekonomická úroveň ve vztahu EU-25 necelých tří čtvrtin a zařazuje se tak na druhé místo po Slovinsku. **Cenová a**

¹¹ Včetně příspěvků na sociální pojištění a jiných nemzdových nákladů podle náhrad na zaměstnance ze statistiky národních účtů.

¹² Podle propočtu WIIW ve vztahu k Rakousku za rok 2005 byly JPN v Polsku v roce 2005 mírně vyšší než v ČR, zatímco propočet ve vztahu k EU-25 za rok 2004 ukazuje na obrácený poměr. Pravděpodobným vysvětlením je rozdílný vývoj měnového kurzu koruny a zlotého v roce 2005 (pracovní náklady jsou vyjadřovány v eurech při přepočtu měnovým kurzem).

mzdová úroveň ČR je však nižší, než by odpovídalo stupni ekonomické vyspělosti. Regresní analýza, zkoumající závislost cenové a mzdové úrovně na ekonomické úrovni, ukazuje v ČR výrazné odchylky směrem dolů od regresní křivky. ČR tedy využívá nákladové konkurenční schopnosti, založené na nízkých mzdách více, než by odpovídalo její ekonomické pozici a historicky daným předpokladům. Přejít ke **kvalitativně založeným konkurenčním výhodám** je zde tedy ještě naléhavější než v ostatních nových členských zemích.

Závislost mzdové hladiny na ekonomické úrovni země (EU-25 = 100), rok 2003

Pramen: EUROSTAT, Labour Cost Statistics, Structural Indicators, k 3. 5. 2006; vlastní propočty.

Všechny nové členské země země čelí výzvě ještě **levnějších konkurentů** jak v rámci nově přístupujících kandidátských zemí (Rumunsko, Bulharsko), tak nízkým mzdám v blízkých východních zemích (Ukrajina), a konečně v globálním měřítku i konkurenci velkých asijských zemí, zejména Číny. (Čínské nominální mzdy na osobu v kurzovém přepočtu činí jen zhruba 5 % mezd rakouských). V porovnání s těmito zeměmi je výše pracovních nákladů v nových členských zemích nekonkurenceschopná. Jestliže se JPN tří větších středoevropských zemí (ČR, Maďarska a Polska) pohybují ve vztahu k Rakousku kolem 40 %, pak v Bulharsku a na Ukrajině to je pouze kolem 20 %.¹³

Komoditní a geografická struktura obchodu ČR

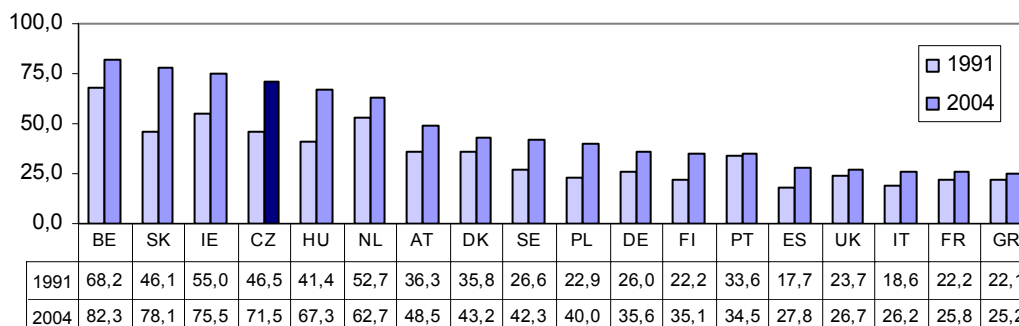
Z hlediska konkurenční schopnosti na globálním trhu je důležitá pozice dané země v mezinárodním obchodě, resp. **kvalitativní náročnost hodnotového řetězce**. Komparativní výhody a specializace národních ekonomik jsou tradičně chápány z hlediska obchodu s finálními výrobky či odvětvového zaměření vývozu. Prostorová fragmentace umožňuje rozmístění produkce podle faktorové náročnosti jednotlivých fází produkčního řetězce a nikoli průměrné faktorové náročnosti finálního výrobku. Méně vyspělé země se tudíž mohou aktivněji zapojit do mezinárodní dělby práce i v produkci technologicky vyspělých produktů díky své komparativní výhodě ve výrobě pracově nebo surovinově náročných komponent nebo v montáži finálních výrobků.

Česká republika je malou otevřenou ekonomikou, kde hodnota vývozu tvoří více než 70 % HDP, a je tedy velmi závislá na úspěšné exportní výkonnosti. S otevřeností ekonomiky jsou pochopitelně spojeny příznivé dopady i potenciální hrozby související zejména

¹³ Viz V. Gligorov, L. Podkaminer et al., Broader-based Growth Resilient to Global Uncertainties. Vienna, WIIW 2006; V. Gligorov, L. Podkaminer et al., Strong Growth, Driven by Exports in the NMS and by Consumption in the Future EU Members. Vienna, WIIW 2006.

s **produktovou specializací a geografickou koncentrací** zahraničního obchodu. Silnější produktová specializace umožňuje firmám lepší využití výhod úspor z rozsahu, specializovaných vstupů, hromadění výrobních zkušeností atd. Na druhé straně však zvyšuje riziko nepříznivých dopadů změn vnější poptávky.

Vnější otevřenost (obchod v % HDP)

Pramen: Databáze OECD Factbook 2006: Economic, Environmental and Social Statistics, k 1.8.2006.

Vysoká geografická specializace představuje potenciální riziko u velmi otevřené ekonomiky. Vývoz je pak silně závislý na fluktuaci poptávky v cílové zemi. V České republice existuje silná geografická koncentrace vývozu (i dovozu) do **SRN** (v roce 2005 s aktivním saldem ve výši 73,6 mld. Kč). Doposud se však obavy, že pokles německé poptávky bude mít silný vliv na české hospodářství, nepotvrdily. Např. ve druhé polovině roku vývoz do SRN silně oslabil, avšak došlo k přesunům exportní aktivity do zemí, jejichž hospodářství nebylo zasaženo oslabováním konjunktury tolik jako SRN (především Francie, Nizozemí, Itálie, Španělsko a Spojené království). Největší **komoditní položkou** ve vývozu z České republiky jsou silniční vozidla, která tvořila v roce 2005 více než 16 % celkového vývozu zboží. Jejich váha v celkovém vývozu přitom soustavně roste. Dále je významný podíl elektrických strojů a zařízení a strojírenských výrobků obecně a kovových výrobků.

Objem vývozu ČR do **zemí EU-15** se mezi roky 1999 a 2005 prakticky zdvojnásobil, podíl ale poklesl na 66 % (podíl dovozu na 58 %).¹⁴ Ve struktuře dovozu z EU-15 převládají stroje a dopravní prostředky, zatímco v dovozu z nových členských zemí EU tvoří největší část technologicky méně náročné tržní výrobky (kovy, textilie, papír, kůže apod.). Větší váhu mají potraviny a zemědělské produkty. Integrace obchodu mezi starými a novými členskými státy Evropské unie z řad států střední a východní Evropy začala již několik let jejich před formálním přijetím do EU.

Struktura vývozu z České republiky podle obchodních partnerů a komoditních skupin (v %)

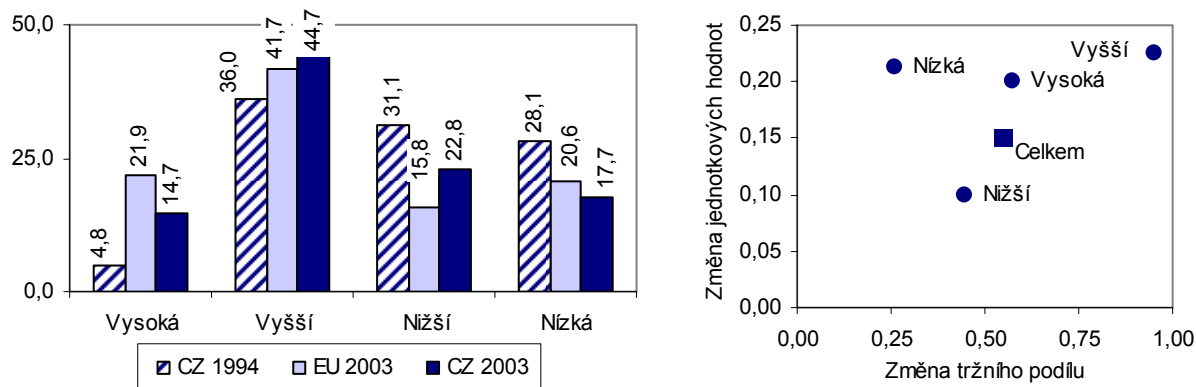
	EU-15		EU-10		SRN		Slovensko	
	1999	2005	1999	2005	1999	2005	1999	2005
Zdrojové produkty	8,9	7,7	17,7	19,1	7,4	7,7	20,7	24,1
Chemikálie a příbuzné výrobky	4,9	4,3	14,9	10,8	4,3	4,5	13,7	10,3
Tržní výrobky tříděné podle mat.	25,1	19,9	29,0	24,8	25,3	20,9	25,2	21,9
Stroje a dopravní prostředky	46,1	55,3	28,7	36,0	46,3	51,7	29,3	33,3
Průmyslové spotřební zboží	14,8	12,9	9,7	9,4	16,5	15,0	10,9	10,5
Vývoz celkem (mld. Kč)	629	1239	159	337	381	627	75	161

Pramen: ČSÚ, databáze zahraničního obchodu (28. 7. 2006)

¹⁴ V obchodování se zeměmi EU-15 bylo v roce 1999 saldo obchodní bilance ČR téměř vyrovnané, v roce 2005 již vývoz převyšoval dovoz zhruba o 17 %.

Od roku 1994 se vývozní struktura České republiky (i dalších nových členských zemí) posunula silně ve prospěch odvětví se **středně vysokou technologickou náročností**.¹⁵ Ze srovnání struktury vývozu v ČR podle hledisek technologické náročnosti je možno sledovat výrazné přiblížení ke struktuře vývozu Evropské unie. Výraznější zaostávání se projevuje dosud v podílu odvětví s vysokou technologickou náročností (kde zároveň EU výrazně zaostává za USA s 35,8 %). Podíl vývozu s vysokou a vyšší technologickou náročností dosáhl v roce 2003 v ČR 59,4 % (oproti 63,6 % v EU, v USA 74,7 %), což představuje nárůst o téměř 20 p.b. ve srovnání s rokem 1994.

Struktura vývozu ČR a EU-25 podle technologické náročnosti (v %)

Změny konkurenceschopnosti českých zpracovatelských dovozů do EU-15 podle technologické náročnosti, 1995/98 – 2002/2004

Poznámka: EU-25 bez Lucemburska a Slovenska. Pramen: Science, Technology and Industry Scoreboard. Paris, OECD 2005, tabulka F.8, vlastní úpravy. M. Landesmann, J. Würz: CEEC's Competitiveness in the Global Context. Vienna, WIIW 2006, s. 39.

Nárůst konkurenceschopnosti lze dokumentovat i na zvýšení **relativního tržního podílu** na dovozu do EU-15. Jedná se zejména o strojírenství, elektrotechnický průmysl a výrobu dopravních prostředků. Tato odvětví přitom dokáží konkurovat kvalitou, což dokazuje současný relativní nárůst exportních cen. Příznivě se vyvíjí i konkurenční pozice odvětví s vysokou technologickou náročností. Naopak odvětví s nízkou náročností sice dosáhla srovnatelného nárůstu cen, ale s výrazně menším zvýšením tržního podílu.

Struktura dovozu do České republiky podle obchodních partnerů a komoditních skupin (v %)

	EU-15		EU-10		Rusko		Čína	
	1999	2005	1999	2005	1999	2005	1999	2005
Zdrojové produkty	8,2	8,7	22,6	26,5	76,0	86,7	8,1	2,0
Chemikálie a příbuzné výrobky	13,6	13,6	13,9	10,8	2,3	4,0	5,5	2,5
Tržní výrobky tříděné podle mat.	22,4	23,3	31,8	29,4	10,0	5,8	9,6	8,9
Stroje a dopravní prostředky	44,4	44,1	21,7	23,0	11,3	3,3	36,4	62,2
Průmyslové spotřební zboží	11,4	10,4	9,9	10,3	0,4	0,3	40,4	24,4
Dovoz celkem (mld. Kč)	625	1057	127	243	48	105	20	94

Pramen: ČSÚ, databáze zahraničního obchodu (28. 7. 2006)

Ve skupině **rozvíjejících se trhů** naopak vykazuje ČR nejvyšší záporné saldo v roce 2005, a to s Čínou (-87,4 mld. Kč) a Ruskem (-69,1 mld. Kč). Objem dovozů z Číny vzrostl mezi roky 1999 a 2005 téměř pětinašobně a dosahuje 5,1 % celkových dovozů ČR (celkově podíl

¹⁵ Klasifikace OECD rozlišuje odvětví zpracovatelského průmyslu podle úrovně technologické náročnosti (vysoká, vyšší, nižší a nízká) definované podle podílu výdajů na výzkum a vývoj na přidané hodnotě a na produkci.

asijských zemí dosahuje 13,8 %). Mezi dováženým zbožím převládá kancelářská technika, telekomunikační zařízení a elektrické spotřebiče, velmi významný je také dovoz oděvů a obuvi. Jde tedy o technologicky různorodé produkty. V dovozu s Ruskem (jehož podíl na celkových dovozech ČR dosahuje 5,7 %) mají naproti tomu dominantní vliv paliva a maziva (zhruba z 80 %). Zatímco význam vývozu ČR do Číny (a celkově asijských zemí) a Ruska se v celkových vývozech ČR téměř nezměnil, podíl dovozů z těchto zemí se zvýšil velmi výrazně. V souhrnu podíl zemí OECD na dovozech ČR klesl oproti roku 1999 z 87 % na 80 %, podíl vývozu z 92 % na 90 %.

Internacionalizace produkce a obchodu

Charakteristiky specializace a geografické koncentrace obchodu ve vazbě na intenzitu integrace do nadnárodního řetězce výrazně ovlivňuje rozvoj **intraodvětvového obchodu**. Při zapojení do nadnárodního řetězce jsou v rámci stejného odvětví směňovány produkty v různých fázích výroby. Nárůst intraodvětvového obchodu (tj. pokles meziodvětvového obchodu) s výrobky zpracovatelského průmyslu je v období 1995 – 2002 patrný ve většině zemí EU, včetně České republiky. Nicméně v řadě případů dochází ke změně trendu v posledních letech, kdy se pokles meziodvětvového obchodu zastavil či dokonce obrátil. ČR patří k zemím s nejnižším podílem meziodvětvového obchodu v EU,¹⁶ který i nadále klesá (včetně posledních dostupných údajů za rok 2003).

Vývoj podílu intraodvětvového obchodu zpracovatelského průmyslu v zemích EU

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
BE	88,5	89,4	90,0	91,4	90,6	90,9	91,7	91,5	+
AT	84,6	86,1	87,3	85,9	87,3	88,8	89,2	88,5	-
FR	88,0	88,4	86,9	88,1	88,1	88,1	87,4	87,5	-
ES	81,4	82,9	83,3	83,6	84,1	84,6	85,1	85,1	+
HU	75,0	73,1	78,1	77,0	75,8	78,2	80,6	83,8	+
NL	84,5	83,6	84,0	84,9	85,6	85,9	83,3	83,8	-
CZ	74,1	79,7	80,6	82,3	80,1	79,5	81,5	83,3	+
UK	86,4	86,6	86,3	85,8	85,6	86,4	85,9	83,3	-
SK	..	..	74,9	75,3	75,5	74,3	77,2	78,2	+
DE	76,8	75,8	76,2	77,4	78,4	79,3	78,4	77,4	+
DK	73,1	73,6	73,7	75,1	76,9	76,7	75,6	77,1	+
PL	62,4	61,4	61,0	60,4	61,4	68,5	72,0	74,1	+
IT	68,0	67,2	67,1	68,2	69,6	70,8	71,3	71,8	+
PT	63,8	66,3	66,4	65,5	64,3	66,3	68,6	70,8	+
FI	64,3	64,5	64,9	62,9	61,3	62,2	63,5	62,3	-
IE	66,8	66,1	65,5	61,4	59,7	59,8	61,5	56,7	-
GR	50,9	50,7	49,3	46,9	45,1	47,4	49,1	47,7	-

Poznámka: Podíl meziodvětvového obchodu odpovídá rozdílu hodnot do 100 %. Pramen: OECD, STAN Database (18.7.2006).

Je však nutno upozornit, že úroveň i vývoj podílu intraodvětvového/meziodvětvového obchodu se v České republice liší *podle odvětví* (resp. jejich technologických skupin). K největšímu nárůstu intraodvětvového obchodu došlo v odvětvích s vysokou technologickou intenzitou, zejména výroby kancelářské techniky. Naopak v některých odvětvích se středně vysokou technologickou intenzitou byl podíl obchodu se stejnými produkty již v roce 1995 poměrně vysoký a postupně spíše klesal (zejména v případě motorových vozidel).

¹⁶ Mezi novými členskými zeměmi je tento podíl dokonce zcela nejnižší. Podíl meziodvětvového obchodu roste v posledních letech z nových členských zemí pouze v Estonsku a na Slovensku.

Vývoj podílu intraodvětvového obchodu ČR v odvětvích podle technologické náročnosti

	1995	2002	Změna	Tech. nár.
Textil, konfekce, kůže	73,9	98,2	24,3	Nízká
Stroje a zařízení j.n.	71,2	98,1	26,9	Vyšší
Kancelářská a výpočetní technika	20,5	95,4	74,9	Vysoká
Vláknina, papír, vydavatelství	87,7	94,2	6,5	Nízká
Výrobky z pryže a plastů	86,1	93,4	7,3	Nižší
Elektrické přístroje a zařízení	89,0	90,0	1,0	Vyšší
Potraviny, nápoje, tabák	90,8	85,5	-5,3	Nízká
Základní kovy	90,2	84,8	-5,4	Nižší
Kovodělné výrobky	77,6	83,3	5,7	Nižší
Rádia, TV a komunikační technika	34,7	81,0	46,3	Vysoká
Letadla a kosmické lodě	60,1	76,7	16,6	Vysoká
Motorová vozidla	97,7	76,3	-21,4	Vyšší
Chemické produkty	86,6	72,0	-14,6	Vyšší
Lokomotivy aj. dopr. prostředky	53,9	71,0	17,1	Vyšší
Ostatní neželezné výrobky	56,9	68,9	12,0	Nižší
Zpracovatelský průmysl j.n.	85,2	68,5	-16,7	Nízká
Ropné produkty, koks, jaderná paliva	82,2	68,0	-14,2	Nižší
Výrobky ze dřeva	42,3	67,9	25,6	Nízká
Zdravotnické a optické přístroje	36,3	66,7	30,4	Vysoká
Stavba a opravy lodí a člunů	47,5	50,9	3,4	Nižší
Léčiva	44,4	43,4	-1,0	Vysoká

Poznámka: Podíl meziodvětvového obchodu je možno vyjádřit jako rozdíl do 100 %. Pramen: OECD, STAN Database (18.7.2006), vlastní výpočty.

Komparativní výhodu odvětví lze vyjádřit pomocí **příspěvku k obchodní bilanci**, kdy je chápána jako koncept čistého obchodu (uvažuje tedy i dovozy). V tomto konceptu je celkový obchodní deficit rozdělen mezi komodity podle jejich podílu na celkovém obchodě. V České republice měla v roce 2002 největší příspěvek skupina odvětví se středně vysokou technologickou náročností a v jejím rámci zejména automobilový průmysl (jeho příspěvek je vůbec nejvyšší na odvětvové úrovni). Mezi roky 1995 a 2002 se relativně zvýšil příspěvek high-tech odvětví k obchodní bilanci, přesto však zůstává záporný, stejně jako ve většině zemí EU (nejhorší je příspěvek radiových a TV přístrojů a léčiv). (Údaje pro členské země EU jsou uvedeny v příloze.)

Podíl vývozu a dovozu ve skupině produktů zpracovatelského průmyslu v České republice mezi roky 1995 a 2002 vzrostl z 86 na 100 % (údaje pro členské země EU jsou uvedeny v příloze). Znamená to, že u této skupiny produktů je obchodní bilance zhruba vyrovnaná. Největší je tento podíl ve skupině odvětví se středně vysokou technologickou náročností, zejména u strojů a dopravních prostředků. V těchto odvětvích má Česká republika spolu s Maďarskem nejvyšší poměry vývozu a dovozu ze zemí EU. Ve skupině high-tech odvětví došlo v ČR mezi roky 1995 a 2002 k výraznému nárůstu tohoto podílu, a to z 20 na 71 %. Přesto zde pozice ČR není tak silná ve srovnání např. s Irskem, kde vývoz přesahuje dovoz více než dvojnásobně.

Příspěvky k obchodní bilanci a podíly vývozu a dovozu ČR podle technologické náročnosti

	Vysoká		Vyšší		Nižší		Nízká	
	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002
Příspěvky k obchodní bilanci	-6,6	-3,0	-2,7	2,2	5,2	0,2	4,1	0,6
Podíly vývozu a dovozu	20,1	71,2	75,0	111,0	127,9	101,4	123,8	106,8

Pramen: OECD, STAN Database (18.7.2006).

Box: Ukazatele internacionalizace produkce a obchodu

Přístupy k vyjádření **intraodvětvového obchodu** (*intra-industry trade* – IIT nebo také *intra-branch trade*) se liší, standardně je používán Grubelův-Lloydův index. Velikost IIT je vypočítána jako podíl celkových vývozu z hodnot vývozu (X) a dovozu (M) pro jednotlivé komoditní skupiny (i) takto:

$$IIT = \frac{\sum_i (X_i + M_i) - \sum_i |X_i - M_i|}{\sum_i (X_i + M_i)}$$

Zušlechťovací styk (*inward/outward processing trade/traffic* – IPT/OPT) zahrnuje režim *aktivního* (*inward*) zušlechťovacího styku, který umožňuje, aby jednou nebo několika zpracovatelskými operacemi prošlo (a) zahraniční zboží, které má být vyvezeno zpět z tuzemska ve formě zušlechťovaných výrobků, aniž by podléhalo dovoznímu clu a obchodně politickým opatřením (podmíněný systém); (b) zboží propuštěné do volného oběhu s vrácením nebo prominutím dovozního cla, kterému toto zboží podléhá, je-li vyvezeno zpět z tuzemska ve formě zušlechťovaných výrobků (systém navrácení), a režim *pasivního* (*outward*) zušlechťovacího styku, který umožňuje, aby tuzemské zboží bylo dočasně vyvezeno do zahraničí za účelem podrobení zpracovatelským operacím a aby zušlechťované výrobky byly propuštěny do volného oběhu s úplným nebo částečným osvobozením od dovozního cla.

Podíl vývozu na produkci (*export share*) dosahující 100 v daném odvětví znamená, že země vyváží veškerou svou produkci v tomto odvětví. Hodnota vyšší než 100 (nebo negativní hodnota) znamená, že země vyváží více než v daném odvětví produkuje. Vývozy mohou převyšovat produkci z následujících důvodů: (a) exporty zahrnují reexporty, (b) údaje o produkci mohou být podhodnoceny oproti údajům o vývozech z důvodu odlišného přiřazení produkčních a vyvážejících jednotek ke kódům odvětvové klasifikace, (c) zkreslení v důsledku konverze produktové založené obchodní statistiky na odvětvově založenou statistiku pro některá odvětví či země. **Pronikání dovozů** (*import penetration*) je vyjádřeno jako podíl dovozů na domácí poptávce (= produkce + dovozy – vývozy). Podíl vývozu na produkci ukazuje význam zahraničního trhu pro dané odvětví. Vyšší pronikání dovozů odráží slabší konkurenceschopnost domácích firem vůči dováženým produktům. Vysoká hodnota obou ukazatelů (tj. silná vývozní orientace při současně silném pronikání dovozů) odráží intenzitu obchodování s meziprodukty, resp. rozvoje intraodvětvového a intrafiremního obchodu (OECD – STAN Database Methodology).

Vyjádření komparativní výhody představuje **příspěvek k obchodní bilanci** (*contribution to trade balance* – CTB), který při charakteristice pozice odvětví uvažuje rovněž dovozy. Ty sehrávají rostoucí úlohu při objasnění vývozní výkonnosti vzhledem k významu intraodvětvového obchodu. Komparativní výhoda je v tomto pojetí chápána jako koncept čistého obchodu (komoditních obchodních bilancí). Vyjadřuje relativní (lepší či horší) pozici odvětví vůči celkovému obchodu bez ohledu na to, zda celkový obchod vykazuje přebytek či deficit. Snaží se odstranit cyklické dopady tím, že srovnává obchodní bilanci odvětví s celkovou obchodní bilancí. Formálně je příspěvek k obchodní bilanci pro vývozy a dovozy dané komoditní skupiny (*exp, imp*) a celkové vývozy a dovozy (*EXP, IMP*) vyjádřen takto:

$$CTB = \left(\frac{exp - imp}{EXP + IMP} - \frac{EXP - IMP}{EXP + IMP} \times \frac{exp + imp}{EXP + IMP} \right) \times 1000$$

První člen měří skutečnou obchodní bilanci země pro danou komoditu váženou jejím podílem na celkovém obchodě, tj. meziodvětvový obchod (zbývající část celkového obchodu představuje intraodvětvový obchod). Druhý člen odstraňuje dopady krátkodobých fluktuací (obchodních deficitů nebo přebytků) v důsledku makroekonomických faktorů. Měří „očekávanou“ obchodní bilanci dané komodity za předpokladu, že každá komodita přispívá k celkové obchodní bilanci podle své váhy v celkovém obchodě. Celkový obchodní deficit je tedy rozdělen mezi komodity podle jejich podílu na celkovém obchodě. Rozdíl mezi skutečnou a očekávanou obchodní bilancí dané komodity měří její specifický příspěvek k celkové obchodní bilanci; je kladný, pokud skutečný přebytek převyšuje očekávaný a pokud je relativní obchodní deficit menší než očekávaný (strukturální přebytek, v opačném případě strukturální deficit). Příspěvky komodit (komoditních skupin) k obchodní bilanci dané země lze sčítat a jejich součet je z definice roven nule.

V období 1995 - 2004 vzrostly v České republice ukazatele relativního obchodu vůči produkci (údaje pro členské země EU jsou uvedeny v příloze). Týká se to jak podílu **vývozu na produkci**, tak ukazatele **pronikání dovozů**. Podíl vývozu na tuzemské produkci ve zpracovatelském průmyslu vzrostl ze 41 na 60 %. Podobně vzrostl i ukazatel pronikání dovozů, a to ze 44 na 59 %. Zatímco podíl vývozu na produkci ukazuje význam zahraničního trhu pro určité odvětví, ukazatel pronikání dovozů vyjadřuje podíl dovozů na domácí poptávce a odráží konkurenceschopnost domácích firem vůči dováženým produktům.

Největší podíl *vývozu na produkci* byl v roce 2004 v technologicky náročných odvětvích, a to 90 % v odvětvích s vysokou a 78 % v odvětvích s vyšší technologickou intenzitou. Od roku 1995 došlo k nárůstu tohoto podílu o 33, resp. 21 procentních bodů, což ukazuje výrazný nárůst významu zahraničního trhu pro high-tech odvětví. Podíl *dovozů na tuzemské poptávce* u high-tech produktů se mezi roky 1995 a 2004 zvýšil ze 79 na 91 %, stejně tak se zvýšil u všech ostatních skupin odvětví. Při podrobnějším pohledu na jednotlivá odvětví s vyšší a vysokou technologickou náročností je největší podíl produkce určené na vývoz u kancelářské techniky a u strojů a vybavení j.n. (téměř 100 %).

Naopak u odvětví s nízkou a nižší technologickou náročností je podíl produkce určený na vývoz výrazně nižší než u technologicky vyspělých odvětví. Nejnižší byl tento podíl v potravinářském průmyslu, a to zhruba 15 %. V mezinárodním srovnání byl podíl vývozu na produkci zpracovatelského průmyslu za Českou republiku v roce 2004 relativně vysoký, výrazně nad průměrem zemí EU. Nadprůměrný byl tento podíl prakticky ve všech skupinách odvětví, relativně nejvyšší hodnoty vůči průměru EU dosahoval u odvětví s vyšší technologickou náročností a zejména pak strojírenství.

Internacionalizace produkce a obchodu v České republice podle technologické náročnosti

		Podíl vývozu na produkci			Pronikání dovozů		
		1995	2004	zm.	1995	2004	zm.
Zpracovatelský průmysl		41	60	19	44	59	15
Vysoká	Kancelářská a výpočetní technika	106	117	11	101	121	20
	Léčiva	34	57	23	63	83	20
	Letadla a kosmické lodě	90	63	-27	87	71	-16
	Rádía, TV a komunikační technika	63	87	24	80	89	9
	Zdravotnické a optické přístroje	45	65	20	72	73	1
Vyšší	Elektrické přístroje a zařízení	53	79	26	54	75	21
	Chemické produkty	79	66	-13	82	76	-6
	Lokomotivy aj. dopr. prostředky	61	63	2	47	55	8
	Motorová vozidla	57	71	14	56	60	4
	Stroje a zařízení j.n.	49	98	49	61	98	37
Nižší	Kovodělné výrobky	37	50	13	29	41	12
	Ostatní neželezné výrobky	45	46	1	27	31	4
	Ropné produkty, koks, jaderná paliva	13	25	12	17	47	30
	Stavba a opravy lodí a člunů	97	94	-3	93	70	-23
	Výrobky z pryže a plastů	52	52	0	58	55	-3
	Základní kovy	46	52	6	41	57	16
Nízká	Potraviny, nápoje, tabák	12	15	3	14	20	6
	Textil, konfekce, kůže	61	81	20	54	82	28
	Vláknina, papír, vydavatelství	32	42	10	37	44	7
	Výrobky ze dřeva	43	34	-9	19	20	1
	Zpracovatelský průmysl j.n.	38	60	22	32	47	15

Pramen: OECD, STAN Database (18.7.2006), vlastní výpočty.

Podrobnější pohled na význam high-tech odvětví v zahraničním obchodě poskytuje **produktový přístup**. V něm jsou technologicky vyspělá odvětví definována přesněji pomocí tří až pětímístných kódů klasifikace SITC. Z tabulky je zřejmé, že mezi roky 1999 a 2003 se podíl high-tech produktů na celkovém vývozu zboží téměř zdvojnásobil, a to z 6,4 % na 12,4 %. V roce 2004 se pak mírně snížil. Největší nárůst zaznamenal vývoz výpočetní techniky, jehož objem vzrostl prakticky desetinásobně. Druhou nejvýznamnější skupinou vyvážených high-tech produktů byla elektronika a telekomunikace, kde objem vývozu vzrostl zhruba čtyřnásobně.

Vývoz high-tech produktů z ČR a vývoz v režimu aktivního zušlechtění a jejich podíl na celkovém vývozu v letech 1999 - 2004 (v %)

	Vývoz				Vývoz v režimu aktivního zušlechtění			
	1999	2001	2003	2004	1999	2001	2002	2003
HT celkem	6,4	9,2	12,4	12,1	4,8	91,0	93,4	94,1
Letecká technika	0,36	0,43	0,34	0,25	0,6	46,6	82,0	91,4
Výpočetní technika	0,87	2,86	6,28	6,02	1,6	92,2	95,1	93,6
Elektronika a telekomunikace	1,26	2,77	3,34	3,22	2,7	137,6*	131,8*	131,4*
Farmacie	0,26	0,18	0,15	0,15	0,0	11,5	13,8	8,1
Vědecké přístroje	0,51	0,64	0,74	0,83	7,6	72,8	57,7	61,5
Elektrotechnika	1,50	1,05	0,60	0,77	0,2	91,8	87,8	83,7
Chemie	0,38	0,22	0,22	0,19	0,1	3,8	3,4	2,2
Stroje neelektrické	0,98	0,85	0,62	0,58	20,1	28,3	26,4	25,8
Ostatní HT	0,31	0,20	0,16	0,13	5,3	11,7	1,3	0,9

Poznámka: *Údaje o celkovém dovozu a dovozu pro aktivní zušlechtění nejsou konsistentní. Pramen: ČSÚ, databáze zahraničního obchodu (1. 11. 2005).

Dovoz technologicky náročných výrobků rostl mnohem pomaleji a jeho podíl na celkovém dovozu zboží vzrostl mezi roky 1999 a 2003 z 12,4 % jen na 15,9 %. V roce 2004 se tento podíl podobně jako u vývozu mírně snížil. Největší podíl na dovozu high-tech produktů tvoří elektronika a telekomunikace, na druhém místě je výpočetní technika (6,4 %, resp. 4,7 % na celkovém dovozu zboží v roce 2003). Zhruba polovina hodnoty high-tech produktů byla v roce 2003 dovezena v **režimu aktivního zušlechtění**. To znamená, že v ČR proběhla jejich montáž a kompletní výrobky byly vyvezeny zpět do zahraničí. Týká se to zejména elektronických součástek a výpočetní techniky.

Dovoz high-tech produktů z ČR a dovoz v režimu aktivního zušlechtění (AZ) a jejich podíl na celkovém dovozu v letech 1999 - 2004 (v %)

	Dovoz				Dovoz v režimu aktivního zušlechtění			
	1999	2001	2003	2004	1999	2001	2002	2003
HT celkem	12,4	15,0	15,9	15,1	22,8	40,0	50,2	49,7
Letecká technika	0,62	0,66	0,74	0,34	5,3	5,2	4,5	5,0
Výpočetní technika	2,84	4,21	4,65	4,78	16,5	41,2	53,6	51,9
Elektronika a telekomunikace	4,24	5,74	6,38	5,82	32,6	59,6	72,9	76,6
Farmacie	0,84	0,70	0,77	0,69	0,1	1,0	1,0	0,3
Vědecké přístroje	1,32	1,33	1,45	1,38	31,1	23,4	19,7	17,9
Elektrotechnika	0,58	0,68	0,41	0,63	64,9	55,5	60,4	50,6
Chemie	0,68	0,67	0,68	0,72	12,1	8,8	5,8	6,9
Stroje neelektrické	1,19	0,97	0,70	0,68	5,3	4,8	5,3	5,2
Ostatní HT	0,06	0,03	0,08	0,06	5,7	1,4	2,7	0,8

Pramen: ČSÚ, databáze zahraničního obchodu (1. 11. 2005).

Kvalitativní náročnost ekonomických aktivit v ČR

Česká ekonomika vykázala po roce 1989 velmi výraznou schopnost přizpůsobení, které se projevilo v bezprecedentních **strukturálních změnách** (co do rozsahu i koncentrace v čase) v návaznosti na ztrátu předchozí konkurenční výhody na východních trzích. Mezi roky 1995 a 2003 došlo v ČR k nárůstu podílu aktivit s *vyšší a vysokou technologickou náročností* na hrubé produkci, přidané hodnotě i zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu. V roce 1995 se tyto aktivity podílely na HPH zpracovatelského průmyslu z 31,7 %, v roce 2003 to bylo 37,7 %. Obdobným způsobem vzrostl také podíl technologicky náročných aktivit na zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu. Mezi roky 1995 a 2003 však došlo ke snížení

podílu přidané hodnoty na hrubé produkci, a to zejména ve skupině odvětví s vysokou technologickou náročností (pokles z 28,6 na 12,8 %). Bylo to dáno jednoznačně nárůstem produkce počítačů a kancelářských strojů v režimu aktivního zušlechťovacího styku (AZ), kdy jsou dovezené součástky pouze montovány a z velké části opět vyváženy s minimálním podílem přidané hodnoty.

V *sektoru služeb*¹⁷ došlo mezi roky 1995 a 2003 rovněž k nárůstu podílu high-tech aktivit na hrubé přidané hodnotě, a to z 5,6 na 8,3 %. Podíl na zaměstnanosti zároveň mírně poklesl, což naznačuje vysoký nárůst produktivity v seskupení high-tech odvětví. Největší váhu zde má odvětví telekomunikací. Největší váhu na produkci, přidané hodnotě i zaměstnanosti však mají méně znalostně náročné tržní služby, a to zhruba 40 % z celého sektoru služeb. Mezi tato odvětví patří zejména obchod, pohostinství a ubytování a pozemní doprava.

Podíl aktivit podle technologické a znalostní náročnosti na hrubé produkci, přidané hodnotě a zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu a službách v ČR (v %)

	Produkce		Hrubá přidaná hodnota		Zaměstnanost (v přep. na plnou prac.d.)		Podíl HPH na produkci	
	1995	2003	1995	2003	1995	2003	1995	2003
Vysoká tech. náročnost	5,1	12,4	5,6	6,8	5,4	6,6	28,6	12,8
Středně vysoká tech. náročnost	26,6	33,1	26,1	30,9	27,0	29,3	25,4	22,0
Středně nízká tech. náročnost	32,3	26,6	33,9	30,2	27,6	27,9	27,1	26,9
Nízká tech. náročnost	36,0	27,9	34,3	32,1	40,1	36,2	24,6	27,2
Celkem zpracovatelský průmysl	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	25,9	23,6
Znal. nár. high-tech služby	5,2	7,5	5,6	8,3	5,0	4,8	56,8	54,8
Znal. nár. tržní služby	21,3	21,7	21,7	20,5	12,7	14,7	53,8	47,2
Znal. nár. finanční služby	6,4	6,2	5,8	4,8	2,9	2,7	48,3	38,6
Ostatní znal. nár. služby	14,6	14,0	15,5	16,2	22,5	21,6	56,0	57,9
Méně znal. nár. tržní služby	43,1	39,8	39,7	37,3	42,4	41,2	48,5	46,9
Ostatní méně znal. nár. služby	9,5	10,9	11,7	13,1	14,4	15,1	64,6	60,0
Celkem služby	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	52,7	50,0

Pramen: ČSÚ, k 5. 11. 2005, vlastní výpočty.

V roce 2003 byla nejvyšší úroveň **produktivity práce** ve skupině odvětví s nižší technologickou náročností a high-tech odvětví byla v úrovni produktivity až na třetím místě. Nejvyšší úroveň produktivity ve skupině high-tech odvětví je ve farmaceutickém průmyslu. Na druhé straně však skupina high-tech odvětví zaznamenala v letech 1996 až 2003 nejvyšší dynamiku reálné hrubé přidané hodnoty a produktivity práce, a to o 20,7 % u HPP, resp. 18,8 % u PP v průměru ročně. (Hrubá přidaná hodnota v celém zpracovatelském průmyslu rostla v letech 1996 až 2003 v průměru o 5,6 % a produktivita práce o 5,7 % ročně.) Výjimkou v rámci high-tech odvětví je farmaceutický průmysl, kde HPH rostla ve stejném období v průměru jen o 0,8 % ročně a produktivita dokonce v průměru klesala.

¹⁷ Sektor služeb lze rozdělit do několika skupin podle úrovně znalostí, které jsou v jednotlivých odvětvích využívány. Zatímco high-tech odvětví zpracovatelského průmyslu jsou charakterizována produkcí a využitím vyspělých technologií, v případě znalostních odvětví je kladen důraz na užívání technologií, aniž by v nich musely být nové technologie vyráběny. Proto se tento pojem vztahuje spíše na sektor služeb, přestože i v tomto sektoru se nové technologie ve stále vyšší míře produkují (týká se to zejména odvětví telekomunikací, zpracování dat a vědy a výzkumu). Blíže viz OECD – Measuring Globalization: Handbook on Economic Globalization Indicators. Paris, OECD 2005.

Úroveň a reálný vývoj produktivity práce a hrubé přidaného hodnoty podle technologické náročnosti (v %)

	Produkt. pr. (tis. Kč, b.c.)		Přír. HPH	Přír. PP		Produkt. pr. (tis. Kč, b.c.)		Přír. HPH	Přír. PP
	1995	2003	1996 - 2003			1995	2003	1996 - 2003	
	Vysoká	244	462	351,9		295,5	Nižší	288	493
Letadla a kosmické lodě ^{b)}	139	371	49,2	93,3	Ropné produkty, koks	897	1168	-87,6	-56,3
Léky ^{a)}	776	798	6,3	-16,6	Výr. z pryže a plastů	175	578	149,0	42,6
Kancelář. a výpočetní tech.	293	275	4953,1	2520,7	Ost. neželezné výr.	267	583	51,6	58,9
Rádía, TV a kom. technika	143	461	143,7	80,6	Základní kovy	352	528	-15,8	39,1
Zdravotnické a opt. přístr.	210	419	45,8	35,1	Kovodělné výrobky	233	385	21,3	7,9
Vyšší	227	479	87,4	83,2	Nízká	200	403	21,8	24,9
Elektor. přístroje a zař. j.n.	188	395	149,7	82,5	Zprac. průmysl j.n.	177	316	23,5	20,7
Motor. voz., přív., návěsy	228	614	304,1	147,4	Výrobky ze dřeva	144	318	89,8	86,6
Chemické výr. bez léků ^{a)}	408	748	35,4	48,7	Vláknina, papír, vyd.	293	545	106,2	75,0
Lokom. a dopr. prostř. j.n. ^{b)}	183	447	-0,3	77,1	Potr., nápoje a tabák	286	540	-18,1	-9,2
Stroje a vybavení j.n.	212	398	21,3	46,5	Text. a kož. výr., obuv	124	256	-6,5	47,6

Poznámka: Údaje v reálném vyjádření byly získány použitím deflátoru HPH a) za chemický průmysl (OKEČ 24), b) za výrobu dopravních prostředků (OKEČ 35). Pramen: ČSÚ, Databáze RNÚ, k 1. 10. 2005.

Kvalifikační náročnost pracovní síly v ČR v mezinárodním srovnání

Dopady globalizace na trh práce EU budou do značné míry ovlivněny jeho **strukturálními charakteristikami** v jednotlivých členských zemích, které se projevují zejména v přetrvávající nepříznivé pozici problémových skupin (nizkokvalifikovaných, dlouhodobě nezaměstnaných, starších, absolventů, menšin, žen).

Ukazatele trhu práce v České republice pro věkovou skupinu 25-64 let podle úrovně kvalifikací (v %)

	Kvalifikace	EU-15	Česká republika		
		2004	1998	2003	2004
Nezaměstnanost	Nízké	9,0	14,5	19,8	23,0
	Střední	6,2	4,6	6,1	6,4
	Vysoké	4,3	1,9	1,9	2,0
Ekonomická aktivita	Nízké	63,1	57,9	54,8	55,0
	Střední	79,8	81,9	80,2	79,9
	Vysoké	88,1	90,4	88,3	88,1
Zaměstnanost	Nízké	57,5	49,5	43,9	42,3
	Střední	74,9	78,2	75,3	74,8
	Vysoké	84,4	88,7	86,6	86,4

Pramen: Databáze OECD – výběrové šetření pracovních sil, OECD Employment Outlook 2006, tab. C, D, k 1. 8. 2006.

Schopnost přizpůsobení změnám poptávky se v průměru zvyšuje s rostoucí **vzdělanostní úrovní** pracovní síly a (s ní úzce související) mírou participace v celoživotním vzdělávání. Vývoj poptávky po problémových skupinách silně ovlivňují institucionální a nákladové charakteristiky trhu práce, na jejich nabídku působí nastavení pobídek pracovního a nepracovního důchodu. V uvedených ukazatelích není situace v České republice ve vývoji v čase příznivá. Ukazatele trhu práce v rozlišení podle úrovně kvalifikací vyjadřují výrazně horší pozici skupiny s nízkými kvalifikacemi (srovnání na úrovni jednotlivých členských zemí EU je obsaženo v příloze).

V případě **míry nezaměstnanosti** v odlišení podle úrovně kvalifikací vykazuje Česká republika v mezinárodním srovnání její třetí nejvyšší hodnotu u skupiny s nízkými kvalifikacemi ze sledovaných zemí EU (za Slovenskem a Polskem) a její druhý nejvyšší nárůst ve srovnání s rokem 1991.

Vývoj míry nezaměstnanosti podle úrovně kvalifikací, 25-64 let (v %, p.b.)

	Vysoké kvalifikace				Střední kvalifikace				Nízké kvalifikace			
	1991	1998	2004	Zm.	1991	1998	2004	Zm.	1991	1998	2004	Zm.
SK	2,7	3,2	4,8	2,1	9,6	8,8	14,6	5,0	24,0	24,3	47,7	23,7
PL	2,8	2,5	6,2	3,4	11,1	9,1	17,4	6,3	13,9	13,9	27,8	13,9
CZ	0,7	1,9	2,0	1,3	2,1	4,6	6,4	4,3	7,7	14,5	23,0	15,3
DE	3,3	5,5	5,5	2,2	4,7	10,3	11,2	6,5	7,4	15,4	20,5	13,1
FR	3,7	6,6	6,2	2,5	6,6	9,6	7,6	1,0	10,6	14,9	12,1	1,5
FI	3,4	5,8	4,7	1,3	7,3	10,6	8,2	0,9	8,6	13,8	12,0	3,4
BE	2,0	3,2	3,9	1,9	4,2	7,4	6,9	2,7	11,8	13,1	11,7	-0,1
ES	9,3	13,1	7,3	-2,0	12,2	15,3	9,5	-2,7	13,7	17,1	11,0	-2,7
HU	..	1,7	1,9	0,2	..	6,2	5,0	-1,2	..	11,4	10,8	-0,6
GR	8,1	6,2	6,9	-1,2	9,0	10,4	9,7	0,7	6,3	7,3	8,4	2,1
IT	5,0	6,9	4,8	-0,2	7,2	8,2	5,3	-1,9	5,7	10,8	7,8	2,1
AT	1,5	2,0	2,9	1,4	3,1	3,6	3,8	0,7	4,8	6,9	7,8	3,0
DK	4,9	3,3	3,9	-1,0	9,1	4,6	4,8	-4,3	14,2	7,0	7,8	-6,4
UK	3,3	2,6	2,2	-1,1	6,5	5,0	3,7	-2,8	10,4	10,5	6,6	-3,8
SE	1,1	4,4	4,3	3,2	2,3	7,8	5,8	3,5	2,6	10,4	6,5	3,9
IE	4,1	3,0	2,1	-2,0	7,3	4,5	3,2	-4,1	20,3	11,6	6,4	-13,9
PT	3,2	2,8	4,4	1,2	4,5	5,1	5,6	1,1	5,3	4,4	6,4	1,1
NL	1,5	1,7	2,8	1,3	4,6	2,4	3,9	-0,7	8,6	4,9	5,7	-2,9

Poznámka: Země jsou seřazeny sestupně podle nezaměstnanosti skupiny s nízkými kvalifikacemi v roce 2004. Pramen: International Division of Labour, GWG, 19.6.2006, s. 31 (neverifikovaná verze); Databáze OECD – výběrové šetření pracovních sil; OECD Employment Outlook 2006, tab. C, D, k 1. 8. 2006.

Vysoká míra nezaměstnanosti skupiny s nízkými kvalifikacemi v České republice je přitom vykazována při současně nízké míře její zaměstnanosti a tedy v souhrnu i ekonomické aktivity. Výrazně horší je však situace v *nejmladší věkové skupině* (15-24 let), kde je nezaměstnaná téměř polovina pracovní síly s nízkými kvalifikacemi.

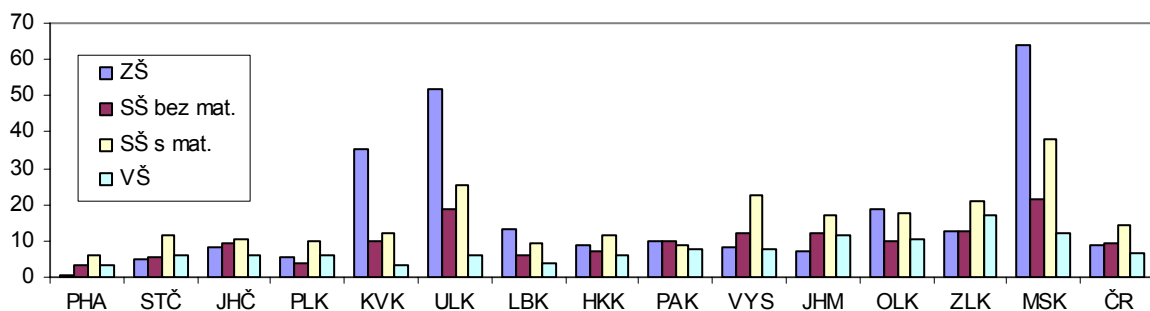
Ukazatele trhu práce v České republice a EU pro věkovou skupinu 15-24 let (v %)

Kvalifikace	Nezaměstnanost			Ekonomická aktivita			Zaměstnanost		
	1998	2003	2004	1998	2003	2004	1998	2003	2004
Nízké	26,8	49,2	..	12,3	6,7	..	9,0	3,4	..
Střední	11,0	15,9	..	70,1	61,6	..	62,4	51,8	..
Vysoké	10,8	11,9	..	79,8	64,1	..	71,2	56,5	..
Celkem	12,4	18,6	20,4	49,1	36,8	35,8	43,0	30,0	28,5
Celkem - EU	..	15,7	15,8	..	47,1	47,4	..	39,7	39,9

Pramen: Databáze OECD – výběrové šetření pracovních sil, OECD Employment Outlook 2006, tab. C, D, k 1. 8. 2006.

Značně odlišné jsou v ČR charakteristiky nerovnováh trhu práce podle úrovně vzdělání na **regionální úrovni**, jak ukazuje počet uchazečů na jedno volné pracovní místo. Dlouhodobě nejméně příznivá je v tomto srovnání především pozice Moravskoslezského a Ústeckého kraje.¹⁷

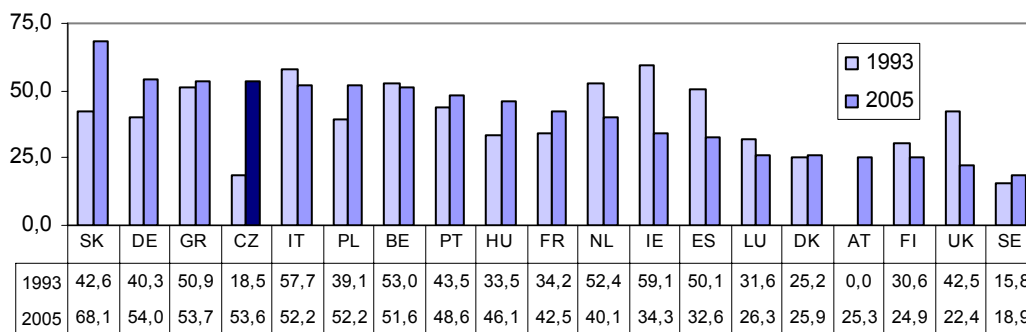
Počet registrovaných uchazečů o zaměstnání na volné pracovní místo podle úrovně vzdělání v ČR (k 31.12.2005)

Pramen: ČSÚ – statistiky krajů, k 1. 8. 2006.

Výrazně nepříznivou strukturální charakteristiku trhu práce představuje v České republice **dlouhodobá nezaměstnanost** (trvajících 12 měsíců a déle). Podíl dlouhodobě nezaměstnaných dosahuje v ČR více než poloviny z jejich celkového počtu (u žen 54,2 %, u mužů 52,9 %).¹⁹ (Tento podíl je vysoký i v řadě dalších zemí EU, v průměru v EU-15 dosáhl 44,3 % v roce 2005 oproti pouhým 11,8 % v USA.)

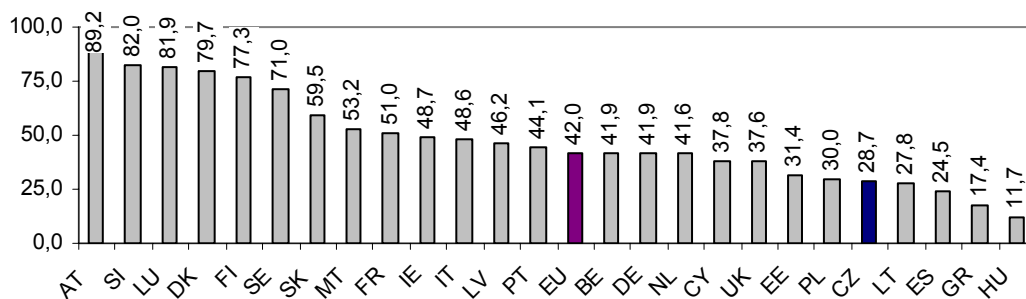
Podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných v EU (v %)

Poznámka: SK – rok 1994, SE – rok 2004. Pramen: Databáze OECD Factbook 2006: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Employment Outlook 2006, tab. G, k 1.8.2006.

Česká republika vykazuje v rámci EU velmi nízký podíl populace **účastníci se vzdělávání** - v roce 2004 to bylo necelých 29 %. Opět je přitom výrazně nepříznivá pozice skupin s nižšími kvalifikacemi.

Participace v jakékoli formě vzdělávací aktivity v EU, rok 2004 (v % celkové populace)

Pramen: EUROSTAT - Labor Force Survey, k 1.8.2006.

Obecně platí, že vzdělávání se účastní častěji jedinci s již dosaženou vyšší *výchozí úrovní vzdělanosti*. Nicméně podíl nízkokvalifikovaných v ČR, kteří se účastní vzdělávání je v mezinárodním srovnání velmi podprůměrný, a to u zaměstnaných, nezaměstnaných i ekonomicky neaktivních. Nepříznivé jsou ukazatele vzdělávání rozlišené podle kvalifikační náročnosti skupin zaměstnání. Ve srovnání s průměrem EU je nejhorší pozice tzv. bílých límečků s nízkou kvalifikací (nižší administrativní pracovníci, pracovníci v obchodě). Tyto strukturální charakteristiky samozřejmě dále oslabují schopnost přizpůsobení české populace změnám na trhu práce.

¹⁸ K problému regionálních nerovnováh na trhu práce v nových členských zemích EU se specifickým zaměřením na význam interní migrace a mobility viz P. Paci et al., Internal Migration and Commuting in the New Member States of the EU. Washington, World Bank 2006.

¹⁹ V posledních dvou letech se situace díky silné hospodářské aktivitě mírně zlepšuje a celková míra nezaměstnanosti klesá, avšak pouze díky poklesu krátkodobé nezaměstnanosti (do 1 roku), dlouhodobá nezaměstnanost se naopak stále zvyšuje (ze 49,9 % v roce 2003, přes 51,8 % v roce 2004 až na uvedených 53,6 % v roce 2005).

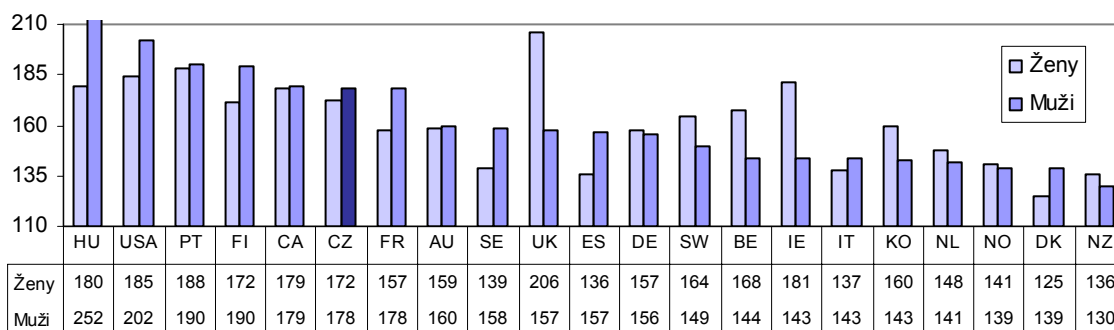
Participace ve vzdělávání, rok 2004 (v %, podle ekonomického postavení a klasifikace zaměstnání)

	celkem		kvalifikace						skupiny zaměstnání		
			nízké		střední		vysoké		kvalif. náročnost		
	EU	CZ	EU	CZ	EU	CZ	EU	CZ	KZAM	EU	CZ
populace	42,5	28,7	23,1	10,3	44,2	26,2	68,7	62,7	vysoké	64,8	52,4
zaměstnaní	48,0	33,7	27,0	14,4	46,8	29,7	71,2	66,0	střední ¹	45,1	27,7
nezaměstn.	40,6	17,2	25,3	6,8	45,2	18,7	67,2	52,1	střední ²	34,4	20,2
neaktivní	27,5	14,4	17,3	7,1	34,5	14,5	51,5	40,2	nízké	27,7	19,2

Poznámka: KZAM: vysoké – manažeři, odb. a vědecké prac., technici; střední¹ – prac. ve službách, nižší úředníci; střední² – kvalif. dělníci, řemeslníci, nízké – nekvalifikovaní prac. Pramen: EUROSTAT - Labor Force Survey, k 1.8.2006.

Česká republika patří k zemím s nejvyšší **mzdovou nerovností** mezi skupinami s vysokými a středními kvalifikacemi v rámci OECD. Tato nerovnost se zvyšuje v čase a odráží nízký podíl vysoce kvalifikované pracovní síly v ČR (pouze 11,9 % ve skupině 25-64 let).

Index mzdové diference VŠ kvalifikovaných oproti SŠ ve skupině 25-64 let, rok 2002

Pramen: OECD in Figures 2005, k 1.8.2006.

Projekce vývoje poptávky a nabídky kvalifikací

Podle předložených projekcí je v České republice do roku 2020 předpokládán na **straně poptávky** v případě *odvětvové struktury* zpracovatelského průmyslu pokles zaměstnanosti s výjimkou strojírenství. K nejvýraznějšímu snížení zaměstnanosti by mělo dojít v textilním průmyslu a v odvětví základních kovů.¹⁸

Vývoj zpracovatelské zaměstnanosti, 2002-2020 (v %)

	AT	BE	CZ	DE	DK	ES	FI	FR	GR	HU	IE	IT	NL	PL	PT	SE	SK	UK	EU
Potravinář.	-12	-22	-37	1	-39	4	-6	-6	-1	-25	-80	14	-43	12	1	-12	1	7	-3
Textil	-21	-21	-54	-8	-11	-3	-9	-9	-28	-36	-17	-27	9	-14	-55	-10	-1	-6	-22
Dřevařství	-32	-18	-32	-6	-10	-1	-4	-4	4	6	-26	-3	10	2	-13	-29	0	3	-7
Papírenství	-22	-6	-24	-3	2	4	0	0	11	29	-32	-1	13	14	1	-27	0	8	0
Chem. prod.	-4	42	-37	14	50	5	11	11	17	3	232	21	-25	-9	39	22	-2	-1	11
Nekov. prod.	-23	-18	-41	-5	-9	1	-2	-2	6	9	-21	-3	13	6	-2	-16	0	4	-4
Zákl. kovy	-23	-31	-54	-4	5	-1	-3	-3	-3	-14	-12	-3	10	-25	26	-10	-2	0	-7
Stroje a zař.	48	75	117	-8	11	5	-1	-1	26	19	-31	8	5	3	94	25	1	-5	9
Dopr. prostř.	22	-50	-9	17	-7	-17	12	12	55	51	-10	21	39	5	128	4	1	-5	10
Zprac. pr. j.n.	-16	-27	-23	-7	-18	0	-3	-3	6	32	-27	-6	11	17	11	-17	1	-3	-2

Pramen: International Division of Labour, GWG, 19.6.2006, s. 25 (neverifikovaná verze).

Z hlediska **úrovně vzdělanosti** zejména výrazný pokles zpracovatelské poptávky po pracovnících s nízkou kvalifikací (v menší míře i u středních kvalifikací), jejichž podíl by měl být na konci období nejnižší v EU. Naopak dojde k růstu poptávky u vysokých kvalifikací (změny jsou největší v EU). Pokles poptávky po nižších kvalifikacích bude jen zčásti kompenzován růstem

poptávky po vysokých kvalifikacích. Dále jsou předpokládány velmi vysoké *meziodvětvové přesuny* pracovní síly v jednotlivých vzdělanostních skupinách pracovníků (v ČR patří k nejvyšším v EU), zejména v případě nízkých kvalifikací.

Vývoj kvalifikační struktury zpracovatelského průmyslu, 2002-2020 (v %)

	Kvalifikační struktura									Změna meziodv. zaměstnanosti		
	2002			2020			Změna			Nízké	Střední	Vysoké
	Nízké	Střední	Vysoké	Nízké	Střední	Vysoké	Nízké	Střední	Vysoké			
GR	27	42	31	26	42	32	-3	-1	3	7	7	8
PL	25	42	33	25	41	34	0	-1	1	6	6	5
PT	27	43	31	24	42	34	-9	-2	10	17	19	20
ES	24	43	34	24	42	34	0	0	0	2	2	2
IT	23	43	34	23	42	35	-2	-1	2	7	6	6
SK	23	42	34	23	42	34	0	0	0	1	1	1
BE	23	42	35	22	40	38	-4	-4	8	16	17	19
FR	23	42	36	22	42	36	-1	0	1	3	3	2
HU	24	41	35	22	41	36	-6	0	4	12	12	11
IE	23	40	37	22	39	39	-3	-3	5	37	31	34
UK	22	42	36	22	42	36	0	0	0	2	2	2
EU	23	42	35	22	42	36	-2	-1	2	7	7	7
AT	23	42	35	21	41	38	-6	-2	6	12	13	14
DK	22	41	37	21	41	38	-5	0	3	11	9	9
DE	21	41	37	21	41	37	0	0	0	4	4	4
NL	22	42	36	21	43	36	-5	2	1	10	9	8
CZ	23	42	35	20	40	40	-14	-5	15	26	28	32
FI	21	41	37	20	40	40	-5	-3	6	16	17	19
SE	21	42	37	20	41	38	-3	-1	3	9	9	9

Poznámka: Země jsou seřazeny sestupně podle podílu nízkých kvalifikací v roce 2020. Pramen: International Division of Labour, GWG, 19.6.2006, s. 25 (neverifikovaná verze).

Na **straně nabídky** jsou předpokládány velmi výrazné změny kvalifikační struktury v České republice do roku 2023.¹⁹ Podíl skupiny s nízkými, ale i vysokými kvalifikacemi bude patřit k nejnižším v EU, naopak nejvyšší zůstane podíl středních kvalifikací.

Vývoj kvalifikační struktury nabídky práce, 2003-2023 (v %)

	Nízké			Střední			Vysoké		
	2003	2023	Změna	2003	2023	Změna	2003	2023	Změna
PT	76	66	-14	13	19	51	11	15	34
PL	50	44	-12	35	36	4	15	20	33
ES	54	42	-22	19	22	18	27	35	32
IT	52	42	-20	37	46	24	11	12	12
LU	39	33	-17	45	49	9	16	18	17
GR	44	30	-31	36	46	28	20	23	18
UK	35	30	-13	37	38	2	28	32	14
EU	34	27	-20	43	46	6	23	27	17
NL	32	25	-22	43	48	11	25	27	9
IE	36	24	-34	36	41	12	28	35	28
BE	34	23	-32	35	39	12	31	38	22
FR	33	22	-34	42	43	2	25	35	42
HU	23	17	-24	62	66	7	16	17	7
AT	20	15	-23	65	69	6	15	16	3
DE	16	15	-6	60	62	4	24	23	-6
DK	19	15	-20	49	50	3	32	35	8
FI	22	12	-47	44	49	12	34	39	15
SE	15	9	-36	50	51	2	35	39	12
CZ	13	8	-37	75	80	6	12	12	2
SK	11	6	-45	77	81	6	12	13	7

Poznámka: Země jsou seřazeny sestupně podle podílu nízkých kvalifikací v roce 2023. Pramen: International Division of Labour, GWG, 19.6.2006, s. 29 (neverifikovaná verze).

V souhrnu z projekcí dosavadních **vývojových trendů** na trhu práce v České republice vyplývá výrazný pokles zpracovatelské poptávky po nízkých kvalifikacích, který by však měl být více než dostatečně kompenzován poklesem nízkokvalifikované nabídky.²² V případě středních kvalifikací je vývoj poptávky i nabídky zhruba vyrovnán. Naopak u vysokých kvalifikací růst poptávky výrazně přesahuje růst nabídky. Ve všech třech kvalifikačních skupinách současně dojde k výrazným meziodvětvovým přesunům zpracovatelské zaměstnanosti.

Srovnání změn na trhu práce podle kvalifikační úrovně v České republice (v %)

	Nízké	Střední	Vysoké
Nabídka (2003-2023)	-37	6	2
Poptávka (2002-2020)	-14	-5	15
Meziodv. zm. zaměstnanosti (2002-2020)	26	28	32

Pramen: International Division of Labour, GWG, 19.6.2006, s. 29 (neverifikovaná verze), vlastní úpravy.

1.3 Přímé zahraniční investice a inovace

Přínosy **přímých zahraničních investic** pro hostitelskou ekonomiku a jejich význam pro ekonomické a technologické dohánění jsou rozdělovány na exogenní (krátkodobé) příspěvky a endogenní (středně a dlouhodobé) dopady. **Exogenní příspěvky** zahrnují transfery (zlepšené a přesměrované produkční procesy, nové vybavení a strojní zařízení, nové produkty, dovoz kapitálu, nové postupy, nové podnikové funkce) spojené s lokalizovanými efekty pro zahraniční pobočky (zlepšená vazba mezi náklady a kvalitou produktů, zvýšená faktorová efektivnost, urychlení modernizace a restrukturalizace). V následné fázi se projevují **endogenní dopady** v podobě asimilace přenášených znalostí od rodičovské firmy na pobočky (ve formě technologií, know-how, nejlepší praxe) a šíření nových postupů a znalostních přelévání do lokálních firem. Ve vztahu k hostitelské ekonomice působí nepřímé efekty (rozvoj komplexnějších aktivit s vyšší přidanou hodnotou) a přímé efekty (vertikální vazby na lokální dodavatele a další producenty, nárůst rozsahu přelévání a šíření nových postupů). Určujícím faktorem rozsahu a intenzity znalostních přínosů přímých zahraničních investic v hostitelských ekonomikách je převažující typ inovačních strategií v pobočkách nadnárodních firem, které se liší zejména motivací a intenzitou aktivit vnitřního výzkumu a vývoje.

Mezinárodní kontext

Po třech letech globálního poklesu toků přímých zahraničních investic dochází v roce 2004 k **mírnému oživení** především díky přílivu PZI do *rozvojových zemí*, který vzrostl o 40 %, naopak skupina rozvinutých zemí vykázala jeho pokles o 14 %. Podíl rozvojových zemí na světových přílivech PZI tak dosáhl 36 % - nejvyšší úrovně od roku 1997. Největší příjemci PZI jsou Spojené státy, Spojené království a Čína. Růst významu rozvojových zemí jako cíle PZI je zdůvodňován ve zprávě UNCTAD (World Investment Report 2005) zejména tlakem na konkurenceschopnost v zemích vyspělých, který vede k realokaci výrobních kapacit ve prospěch nižších nákladů a úspor z rozsahu (60 % celkových přílivů do rozvojových zemí připadlo na pouhých pět příjemců – Čínu, Hongkong, Brazílii, Mexiko a Singapur). V případě *odlivu PZI* si udržují klíčovou pozici vyspělé země, téměř polovina toků plyne pouze ze tří zemí – USA,

²⁰ Uvedené odhady je nutno vnímat s opatrností, protože jde pouze o mechanické nárůsty vývoje komparativní výhody v posledních deseti letech.

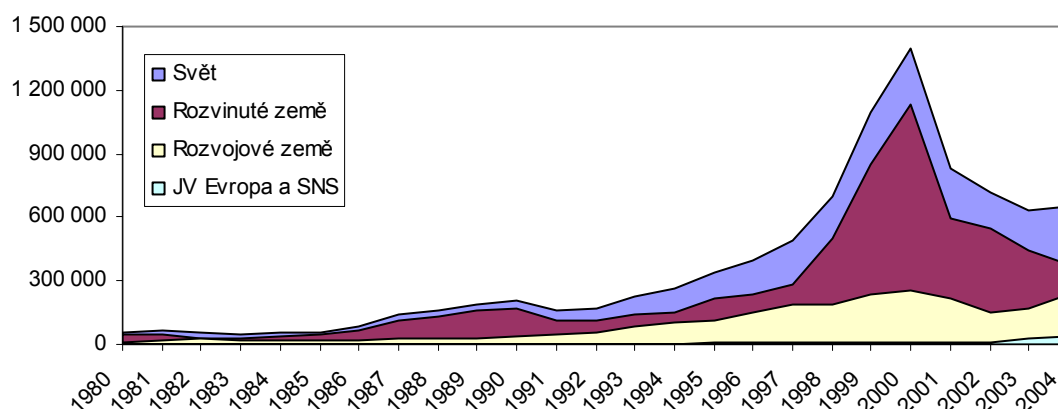
²¹ Projekce jsou vyjádřeny za předpokladu, že nové kohorty mají stejné kvalifikace jako kohorty ve věku 25-34 let v roce 2003. Není uvažován vliv celoživotního vzdělávání nebo migrace na kvalifikační strukturu kohort.

²² Z uvedených odhadů vyplývá budoucí nedostatečná nabídka nízkých kvalifikací na českém trhu práce ve zpracovatelském průmyslu a odvozeně i ve službách.

Spojeného království a Lucemburska. V EU došlo k poklesu investic do zahraničí o 25 %, většina vyspělých zemí však svoje investice zvýšila (USA o 90 %). Ve vyspělých zemích sehrávají klíčovou roli v PZI přeshraniční fúze a akvizice (zvláště finančních službách).

Vzestup PZI do rozvojových zemí by spojen zejména s projekty na *zelené louce* – na Čínu a Indii připadlo kolem poloviny všech nových investičních projektů v roce 2004. Roste počet nových investičních projektů do výzkumu a vývoje (642 v roce 2004 oproti 316 v roce 2003, z toho 429 bylo realizováno v rozvojových zemích). Z hlediska forem PZI nadále převažují investice do základního kapitálu (cca dvě třetiny PZI toků v posledním desetiletí), na vnitřní půjčky připadlo 23 % a na reinvestované zisky 12 % toků PZI (ty jsou významnější v rozvojových zemích).

Přílivy PZI, 1980-2004 (v mil. USD)

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Asijský region sehrává stále významnější úlohu jako příjemce, ale rovněž jako zdroj PZI v jiných zemích, a to rozvojových i rozvinutých. Investiční aktivity jsou podpořeny i politickými změnami – např. ASEAN a Čína podepsaly dohodu o vzniku zóny svobodného obchodu v roce 2010 a několik asijských zemí uzavřelo dohodu o svobodném obchodu se Spojenými státy. Po několika letech poklesu dochází v roce 2004 k oživení toků PZI do **Latinské Ameriky**, z nichž dvě třetiny připadly pouze na čtyři země (Brazílii, Mexiko, Chile, Argentinu). Mění se sektorová struktura PZI v regionu, kde namísto služeb získávají na významu odvětví přírodních zdrojů a zpracovatelského průmyslu. Investice do zemí **jihovýchodní Evropy a SNS** rostou již čtvrtý rok. V prvním subregionu však dochází k oživení až od roku 2003 díky privatizačním projektům, v SNS trvá růst od roku 2000 především díky vysokým cenám ropy a plynu. Největším příjemcem v regionu je Rusko.

Struktura světových toků PZI, v %

	Příliv					Odliv				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Vyspělé země	81,2	72,2	76,5	69,9	58,6	88,2	89,1	92,0	93,6	87,3
EU	49,9	46,3	58,7	53,5	33,4	65,6	58,4	59,0	60,4	38,3
Rozvojové země	18,1	26,4	21,7	26,3	36,0	11,6	10,6	7,3	4,7	11,4
Afrika	0,7	2,4	1,8	2,8	2,8	0,1	-0,3	0,1	0,2	0,4
Latinská Amerika	7,0	10,8	7,1	7,4	10,4	4,9	3,9	1,7	1,7	1,5
Asie	10,5	13,2	12,9	16,0	22,8	6,5	7,0	5,5	2,8	9,5
Čína	2,9	5,7	7,4	8,5	9,4	0,1	0,9	0,4	0,0	0,2
JV Evropa a SNS	0,6	1,4	1,8	3,8	5,4	0,3	0,4	0,7	1,7	1,3

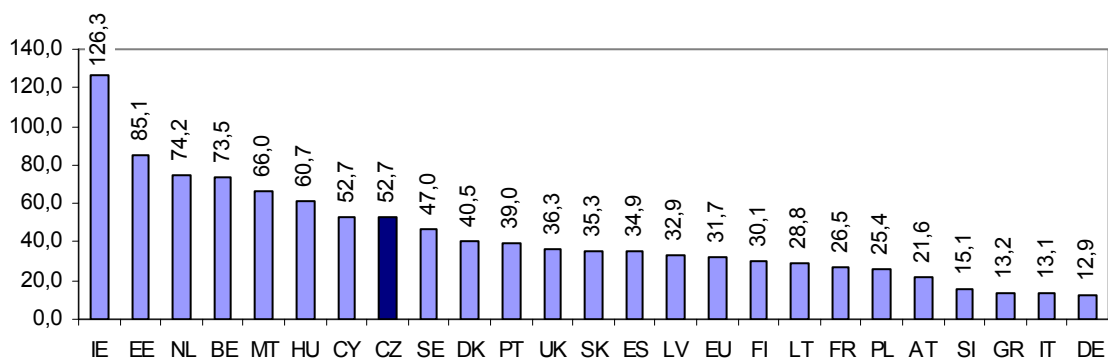
Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006, vlastní propočty.

Přílivy PZI do **rozvinutých zemí** v roce 2004 oproti ostatním regionům poklesly (s některými výše uvedenými výjimkami), toky z rozvinutých zemí naopak opětovně vzrostly (ale nikoli z EU). Přílivy PZI do EU klesly na nejnižší úroveň od roku 1998 (odlivy od roku 1997), avšak s výraznými odlišnostmi mezi členskými zeměmi (většina poklesu přílivu připadla na Dánsko, Německo, Nizozemsko a Švédsko). Nadále přetrvává přitažlivost pro PZI v nových členských zemích EU, otázkou je nicméně její budoucí vývoj ve srovnání s novými – nákladově výhodnějšími lokacemi v jižní a východní Evropě.

Přímé zahraniční investice v České republice a nových členských zemích EU

Skupina **nových členů EU** zaznamenala růst přílivu PZI o 69 %, z nich největší podíl připadl na Polsko, Českou republiku a Maďarsko. Více než polovinu přílivu do těchto zemí představovaly reinvestované zisky, naopak v případě Slovenska, Lotyšska a Litvy převážily investice do základního kapitálu nových a privatizační projektů. Podíl přílivu PZI na tvorbě hrubého fixního kapitálu v nových členských zemích dosáhl 16 % v roce 2004 (což je více než průměr EU-15) a podíl zásoby PZI na nominálním HDP 39 % (rovněž více než v EU-15), z toho tři čtvrtiny připadají na Polsko, Českou republiku a Maďarsko.

Zásoba přílivu PZI v % HDP (z mil. USD)

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Nové členské země přitahují ve stále větší míře investice do aktivit vyžadujících **vyšší kvalifikace** (např. přesné strojírenství, projekce, výzkum a vývoj), což často zahrnuje modernizaci stávajících zařízení a soustředění na vývozně zaměřený zpracovatelský průmysl, zejména ve výrobě automobilů a strojírenství. Do nových členských zemí ve větší míře začínají investovat rovněž malé a střední podniky z EU-15 zejména z důvodu oslabení politických a ekonomických rizik převažujících před rozšířením. Hlavní motivy investic do nových členských zemí se zatím příliš nemění. Patří k nim vysoké tempo růstu i jeho příznivé budoucí vyhlídky (expanze trhu), nízké jednotkové pracovní náklady (zvýšení efektivity),²³ kdy mzdy jsou na pětinové úrovni EU-15 při třetinové produktivitě,²³ nižší podnikové daně (v průměru 20 % oproti 31 % v EU-15).²⁴ Vstup do EU může podpořit zlepšení podnikatelského prostředí.

Na druhé straně investoři vnímají i **přetrvávající rizika** v nových členských zemích.²⁵ Patří k nim zejména špatná infrastruktura, vysoká korupce a postupné oslabování výhody nízkých

²³ Podle některých odhadů budou průměrné mzdy v nových členských zemích v roce 2020 ještě stále na zhruba 40-60 % EU-15 (viz UNCTAD, 2005, s. 87).

²⁴ Vyjádření daňového řemene však musí být komplexnější a zahrnout i další charakteristiky – např. daňovou základnu, specifické daňové režimy), viz dále.

²⁵ A.T.Kearney, FDI Confidence Index, Global Policy Business Council, 2005, Vol. 8, s. 21.

nákladů v důsledku rostoucí důchodové úrovně. Ekonomické a sociální náklady přizpůsobení předpokládaným reformám EU mohou být značné. Nová regulační omezení na úrovni Společenství mohou snížit relativní výhody pro zahraniční investory v daňové oblasti či u pracovních nákladů. Tyto faktory mohou směřovat investory dále na jih a východ, tj. mimo nové členské země EU.

Přiliv PZI v mil. USD a v % tvorby hrubého fixního kapitálu

	v mil. USD						v % THFK					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1999	2000	2001	2002	2003	2004
CY	813	855	944	1 057	1 011	1 146	47,2	54,2	58,3	55,6	44,2	40,2
CZ	6 324	4 986	5 641	8 483	2 101	4 463	39,7	32,4	33,6	43,2	8,7	15,4
EE	305	387	542	284	891	926	22,1	27,6	33,7	14,1	34,5	29,6
HU	3 312	2 764	3 936	2 994	2 162	4 167	28,8	25,2	32,3	19,7	11,7	18,6
LV	347	413	132	254	300	647	20,7	21,7	6,4	11,4	11,2	16,7
LT	486	379	446	732	179	773	20,2	17,7	18,2	25,5	4,6	15,8
MT	868	622	259	- 426	294	421	101,8	72,3	34,8	- 68,0	30,6	37,0
PL	7 270	9 343	5 714	4 131	4 123	6 159	18,4	23,8	14,9	11,4	10,8	14,5
SK	428	1 925	1 584	4 094	669	1 122	7,1	36,6	26,3	61,1	8,0	11,1
SI	107	136	370	1 686	337	516	1,9	2,8	7,7	32,7	5,1	6,5

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Význam země v globálních tocích PZI je vyjádřen ve zprávách UNCTAD (World Investment Report) **indexem přílivu PZI** (*inward FDI performance index – IPEI*) měří relativní úspěšnost zemí při lákání přímých zahraničních investic. Je vyjádřen jako podíl země na globálních přílivech PZI a na globálním HDP. Pokud je hodnota indexu rovna jedné, země získávají PZI v přesné proporcii k jejich relativní ekonomické velikosti. Země s hodnotou indexu větší než jedna získávají větší množství PZI v relaci k HDP.²⁶ (Zrcadlově je vyjádřen index odlivu – *outward FDI performance index*.) Česká republika získává více než třikrát vyšší hodnotu PZI oproti podílu země na světovém HDP, její celkové pořadí podle indexu přílivu se však v posledních letech v průměru zhoršilo (stále však převyšuje průměrnou hodnotu zemí EU). Naopak pozice ČR jako mateřské země pro zahraniční investice se soustavně zlepšuje, hodnota indexu odlivu však zůstává nízká.

Hodnoty indexů přílivu a odlivu PZI a pořadí v mezinárodním srovnání

	Přiliv PZI						Odliv PZI					
	1998-2000	po-řadí	2000-2002	po-řadí	2002-2004	po-řadí	1998-2000	po-řadí	2000-2002	po-řadí	2002-2004	po-řadí
CZ	2,665	15	3,583	10	3,070	28	0,049	72	0,088	62	0,192	48
HU	1,157	53	1,954	27	2,087	46	0,261	41	0,293	42	0,540	35
PL	1,391	42	1,179	56	1,251	75	0,023	83	0,011	98	0,105	62
SK	1,430	41	3,906	8	3,328	25	-0,101	127	0,035	78	-0,071	124
EU	2,178	45	2,549	31	2,696	64	1,612	40	2,019	36	1,747	39

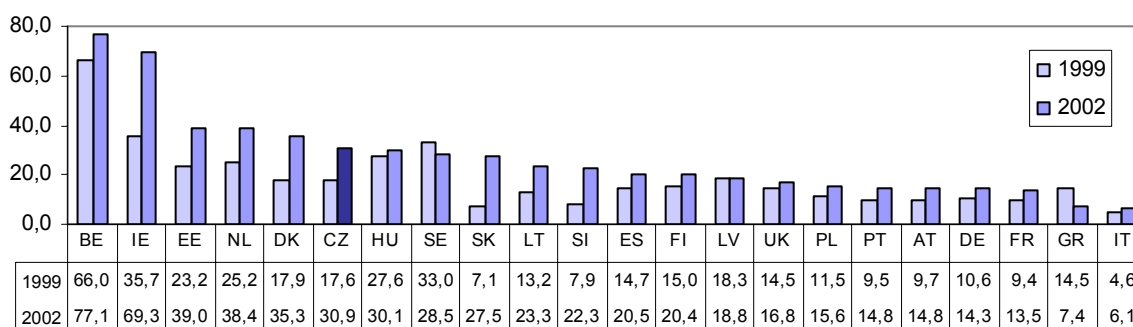
Poznámka: Hodnoty pro EU jsou nevážené průměry. Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Variantu hodnocení významu PZI v hostitelské ekonomice ve vztahu k aktivitám nadnárodních korporací představuje **index nadnárodnosti** (*transnationality index – TNI*) vyjádřený jako průměr čtyř podílů – přílivu PZI na tvorbě hrubého fixního kapitálu, přílivu PZI na HDP, počtu zaměstnanců v pobočkách zahraničních firem na celkové zaměstnanosti a přidané hodnoty poboček zahraničních firem na celkové přidané hodnotě. V České republice

²⁶ Konstrukce indexu vylučuje tzv. daňové ráje (kde je příliv FDI motivován specifickými faktory) a používá údaje založené na tříletých průměrech (ve snaze zmírnit vliv náhlých změn přílivu FDI v důsledku výjimečných událostí).

se TNI od roku 1999 téměř zdvojnásobil a patří v EU k nejvyšším (novější data by přitom ukázala ještě vyšší hodnotu).²⁷

Index nadnárodnosti hostitelských zemí EU

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Přímé zahraniční investice v České republice a jejich efekty

Kumulativně do **české ekonomiky** připlynuly do konce roku 2005 přímé zahraniční investice (PZI) v hodnotě celkem 68,2 mld. USD (cca 1540 mld. CZK). Na počátku transformace byl příliv PZI slabý a zintenzivněl počínaje rokem 1998. Nákupy českých podniků byly po ekonomické recesi z let 1997 a 1998 pro zahraniční investory velice výhodné a byly rovněž podpořeny investičními pobídkami. Na přelomu tisíciletí byl příliv FDI také posílen privatizačními prodeji státních podílů velkých českých bank do rukou strategických zahraničních partnerů. V roce 2005 byl příliv zatím nejvyšší a dosáhl 11 mld. USD. *Z teritoriálního hlediska* drtivá většina investorů pochází z původní EU-15, nejvýznamnějším individuálním investorem bylo Nizozemí s přibližně 30% podílem, následované Německem (téměř 20 %).

Kumulativní příliv PZI do České republiky, 1993 – 2005, teritoriální struktura (v mld. USD, %)

	Celkem	NL	DE	AT	ES	FR	USA	UK	OST
mld. USD	68,2	20,6	12,9	6,9	5,3	4,0	3,1	2,3	13,1
v %	100	30,2	18,9	10,1	7,8	5,9	4,5	3,3	19,2

Pramen: ČNB - Statistika přímých zahraničních investic, k 1.8.2006.

Z odvětvového hlediska více než polovina z celkového přílivu PZI směřovala do sektoru služeb, nejvýznamnější byl příliv do bankovníctví, kde souvisel právě s privatizací velkých bank. Úctyhodný objem investic zaznamenal i obchod, kam se soustředila aktivita mezinárodních obchodních řetězců. Přibližně 36 % investic směřovalo do zpracovatelského průmyslu, z nich asi polovina do strojírenských odvětví, s nejvyšším objemem do automobilového průmyslu. PZI do zpracovatelského průmyslu byly vzhledem k malému rozměru vnitřního trhu orientovány především exportně, PZI do služeb jsou zaměřeny především na penetraci na domácí trh.

²⁷ **Index nadnárodnosti** je hodnocen i pro samotné nadnárodní korporace (*transnational corporations*) a vyjadřuje relativní význam jejich zahraničních aktivit ve srovnání s aktivitami na domácím trhu. Je konstruován jako průměr tří podílů – aktiv korporace v zahraničí na celkových aktivech, tržeb v zahraničí na celkových tržbách a zaměstnanců v zahraničí na celkovém počtu zaměstnanců. Hodnota TNI pro první stovku největších nadnárodních korporací v posledním desetiletí roste (především díky růstu podílu zahraničních tržeb a zaměstnanosti). Vyšší hodnotu TNI v průměru vykazují korporace z menších zemí, protože menší domácí trh podněcuje zahraniční expanzi.

Kumulativní příliv PZI do České republiky, 1993 – 2005, odvětvová struktura (v mld. USD, %)

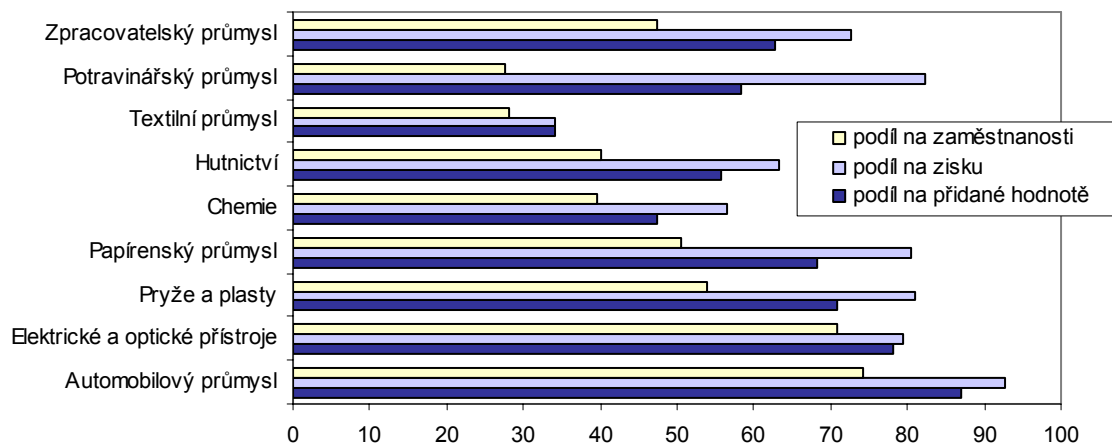
	mld. USD	v %
Průmysl	29,6	43,4
Dobývání surovin	0,8	1,2
Elektřina, plyn voda	4,0	5,9
Zpracovatelský průmysl	24,8	36,4
Potravinářský	2,6	3,8
Dřevařský	2,0	2,9
Chemie	1,7	2,5
Pryže a plasty	1,8	2,6
Hutnictví	3,7	5,4
Elektrotechnika	1,6	2,3
Automobilový	4,7	6,9
Služby	37,4	54,8
Obchod	8,0	11,7
Doprava a telekomunikace	8,5	12,50
Finančnictví	10,7	15,7
Nemovitosti a služby podnikům	8,4	12,3
Ostatní	1,2	1,8

Pramen: ČNB - Statistika přímých zahraničních investic, k 1.8.2006.

Masivní finanční toky měly řadu **přímých i nepřímých dopadů** na ekonomiku, některé tyto vlivy se dají jen velmi obtížně kvantifikovat, protože mají převážně kvalitativní charakter. Přímé zahraniční investice se podílely především na strukturálních změnách nabídkové strany ekonomiky, nicméně ovlivnily i trh práce.

Podíly podniků pod zahraniční kontrolou v hlavních **zpracovatelských odvětvích** (které vytvářejí dohromady 80 % zpracovatelské produkce) na zaměstnanosti, přidané hodnotě a zisku indikují vysokou penetraci zahraničního kapitálu ve zpracovatelském průmyslu. Ve všech případech podíly na přidané hodnotě a zisku převyšují podíly na zaměstnanosti, což ukazuje na očekávaně vyšší úroveň efektivnosti a produktivity. V automobilovém průmyslu, elektrotechnickém a optickém průmyslu, potravinářství, plastech i papírenství vytvářejí tyto firmy 80 % a více zisku, což znovu potvrzuje jejich klíčový význam. Zahraniční investoři mají hlavní zásluhu na trvale rychlé dynamice českého zpracovatelského průmyslu, který je v současné době hlavním tahounem hospodářského růstu.

Podíly podniků pod zahraniční kontrolou na zaměstnanosti, zisku a přidané hodnotě ve zpracovatelském průmyslu, rok 2004

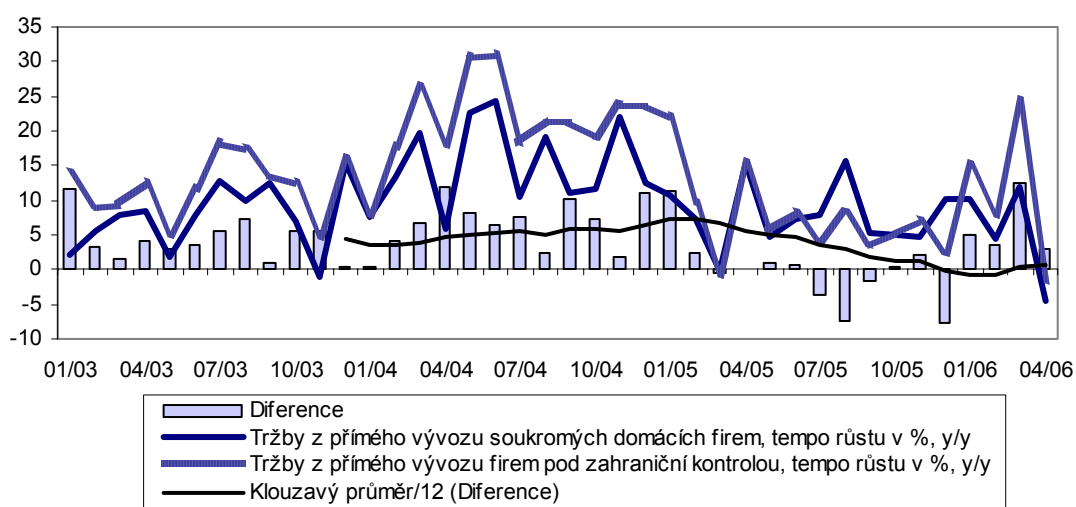

Pramen: MPO.

Ve zpracovatelském průmyslu je vzhledem k omezenému vnitřnímu trhu malé ekonomiky přirozená vysoká **exportní orientace** těchto investorů – přibližně tři čtvrtiny tržeb průmyslových podniků pod zahraniční kontrolou je určena na přímý export a zároveň mají podniky se zahraniční majetkovou účastí stabilně rostoucí, v současné době již téměř 60% podíl (59 %) na celkových průmyslových tržbách. V současné době jsou efekty PZI považovány za hlavní faktor rostoucí exportní výkonnosti české ekonomiky.²⁸ Podniky pod zahraniční kontrolou jsou primárně zaměřeny na využívání zahraničních komponent, postupně ale podíl dovážených komponent snižují a nahrazují je domácí produkcí (souvisí s vertikálními přelévacími efekty PZI), tento efekt se dnes silně prosazuje např. v automobilovém průmyslu.

Proexportní a proimportní efekty PZI se v čase prolínají, v jednotlivých momentech působí s rozdílnou intenzitou, v současné době lze říci, že proexportní efekty převažují. Na růst vývozu do EU silně působí zesilování kooperačních vazeb s řadou evropských zemí (SRN, Francie, Itálie, Rakousko, Nizozemí aj.), které v ČR dlouhodobě umisťují své zahraniční investice. Je příznačné, že, že nejvyšších obchodních přebytků bylo dosaženo v odvětvích automobilů, kancelářských a průmyslových strojů, tedy odvětvích téměř plně pod zahraniční kontrolou. *Dynamika tržeb z vývozu* je u firem pod zahraniční kontrolou vyšší než u firem s domácím vlastníkem, nicméně předstih firem pod zahraniční kontrolou se postupně snižuje, protože pozitivní efekty přílivu přímých zahraničních investic se již částečně přelévají i do firem s domácími vlastníky, které postupně navazují vazby s podniky pod zahraniční kontrolou. Dynamika vývozních tržeb domácích firem dohání dynamiku firem se zahraničním vlastníkem.

Dynamika vývozu soukromých domácích firem a firem pod zahraniční kontrolou (meziroční tempa růstu v %)

Pramen: ČSÚ.

Přímé zahraniční investice mají řadu přímých i nepřímých **dopadů na trh práce**. Dopady se liší především s ohledem na typ investice – u akvizičních investic (získání podniků v privatizaci či přímým nákupem) převažuje přímý pracovní úsporný efekt – investoři zvyšují produktivitu organizačními změnami, investicemi šetřícími práci, což vede k propouštění. U investic na zelené louce je potenciál nových pracovních míst vytvořen, nicméně zahraniční investoři obvykle mají relativně vysoké kvalifikační požadavky. Příchod investorů do oboru

²⁸ Expanze exportu samozřejmě nastává s určitým časovým zpožděním. Bezprostředně po realizaci investice dochází dočasně k růstu investičních dovozů. Současně ale zahraniční investoři vytvářejí silný tlak na snižování nákladů a zvyšování efektivity, což ve svém důsledku dovozy naopak tlumí.

může způsobit zánik konkurenta a přinese obecně nové technologie, na pracovní sílu nenáročné. Z hlediska kooperačních vazeb může nový investor přerušit kooperační vazby a dát přednost komponentám z dovozu, nebo naopak posilovat vazby na domácí dodavatele, takže dopady na trh práce mohou mít obousměrný charakter. V praxi se samozřejmě uvedené dopady kombinují; protagonisté aktivní podpory zahraničních investorů argumentují především možnými pozitivními vlivy.

V české ekonomice příchod zahraničních investorů jakožto nositelů restrukturalizace výrazně zesílil *tlaky na trhu práce*. Projevily se jeho slabiny, které v devadesátých letech nebyly jasné - český trh práce je nepružný a značná část pracovní síly nemá pro potřeby moderní tržní ekonomiky dostatek kvalifikace. Nejvýraznější tlaky vznikly v **průmyslu**, kde byl dopad restrukturalizace spojený s příchodem investorů poměrně tvrdý.²⁹ Pokles průmyslové zaměstnanosti se po třech letech kontinuálního poklesu zastavil ve druhé polovině roku 2004, kdy již byla dokončena hlavní část restrukturalizace. Odvětví, která jsou nositeli robustního růstu průmyslu začala zaznamenávat růst zaměstnanosti – od druhé poloviny roku 2004 se trvale zvyšuje zaměstnanost v automobilovém a elektrotechnickém průmyslu, hutnictví a výrobě plastů. V roce 2005 se zaměstnanost v automobilovém průmyslu zvýšila o 5 %, za první čtyři měsíce roku 2006 o 7,5 % - přínos nových kapacit je tedy citelný. V současné době by pozitivní efekty PZI na zaměstnanost měly postupně začít převažovat.

Stávající silná hospodářská aktivita – nesporně do značné míry díky zahraničním investorům - výrazně rozšiřuje **nabídku pracovních míst**.³⁰ Nicméně mezi volnými pracovními místy a volnou pracovní silou stále panuje strukturální nesoulad. I při relativně vysoké nezaměstnanosti zahraniční investoři, kteří mají zájem nabírat novou pracovní sílu, nenaleznou často na trhu práce *adekvátní zájemce*. Na lépe kvalifikovaná (a placená) místa nemá většina uchazečů odpovídající vzdělání nebo kvalifikaci, o hůře placená místa nemají nezaměstnaní zájem díky stále relativně štědrému sociálnímu systému. Investoři proto velmi často obsazují volná místa cizinci, kteří jsou ochotni pracovat za nižší mzdy než čeští občané.

Přitažlivost země pro zahraniční investory

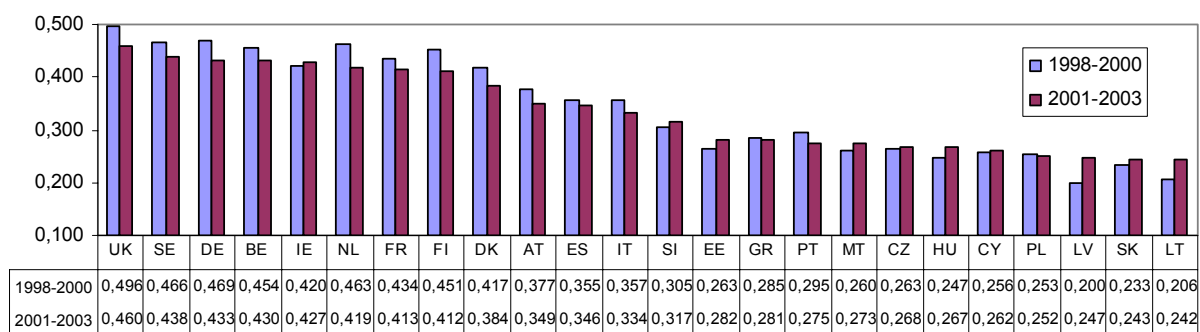
Index potenciálu přílivu PZI (*inward FDI potential index* – IPOI) je založen na výběru klíčových a zároveň měřitelných faktorů ovlivňujících příliv přímých zahraničních investic (výkonnostní charakteristiky, faktorová vybavenost, obchodní a investiční otevřenost).³¹ Index potenciálu je založen spíše na strukturálních ekonomických faktorech, které se v čase mění pozvolna. Jeho hodnoty jsou proto stabilnější oproti indexu přílivu PZI a odrážejí do značné míry úroveň ekonomického rozvoje sledovaných zemí. V rámci EU jsou zřejmé rozdíly mezi starými a novými členskými zeměmi. Česká republika zaujímá v EU-25 spíše horší pozici pouze s mírným zlepšením oproti prvnímu období.

²⁹ Restrukturalizace v průmyslu začala působit na snižování zaměstnanosti koncem roku 2001. K nejintenzivnějšímu propouštění došlo v roce 2002, kdy pokles zaměstnanosti dosáhl téměř 50 tisíc osob. Ke konci roku 2003, dosáhl počet uvolněných pracovníků téměř 100 tisíc. Velká část uvolněných sil pracovníků je na trhu práce neumístitelná vzhledem k nízké kvalifikaci i celkově nízké flexibilitě; silně se projevil tzv. hysterezní efekt.

³⁰ Podle poměru mezi počtem nezaměstnaných a nabídkou volných míst lze v současné době nalézt práci nejnáze za posledních osm let (poměr mezi počtem nezaměstnaných činil v červnu 2006 už 5,2, nejméně od roku 1998).

³¹ Index **potenciálu přílivu PZI** je založen na těchto ukazatelích: tempo růstu HDP, důchod na hlavu, podíl vývozu na HDP, počet pevných a mobilních telefonních linek na 1000 obyvatel, spotřeba energie na obyvatele, podíl výdajů na výzkum a vývoj na HDP, podíl vysokoškolských studentů na populaci, rizikovitost země, podíly na světovém obchodě (na vývozech přírodních zdrojů, dovozech elektronických a automobilových součástek, na vývozech služeb) a stavu světového přílivu PZI. Hodnoty každé proměnné jsou normalizovány na dílčí indexy a IPOI je vyjádřen jako jejich průměr.

Hodnoty indexu potenciálu přílivu PZI

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Podrobnější srovnání jednotlivých složek indexu potenciálu PZI se *sousedními zeměmi* (konkurenty při soutěži o příliv PZI v regionu) i průměrem EU ukazuje výraznější zaostávání České republiky v růstové výkonnosti HDP (období 1993-2003) a podílu VŠ studentů (údaje pro jednotlivé členské země jsou uvedeny v příloze).

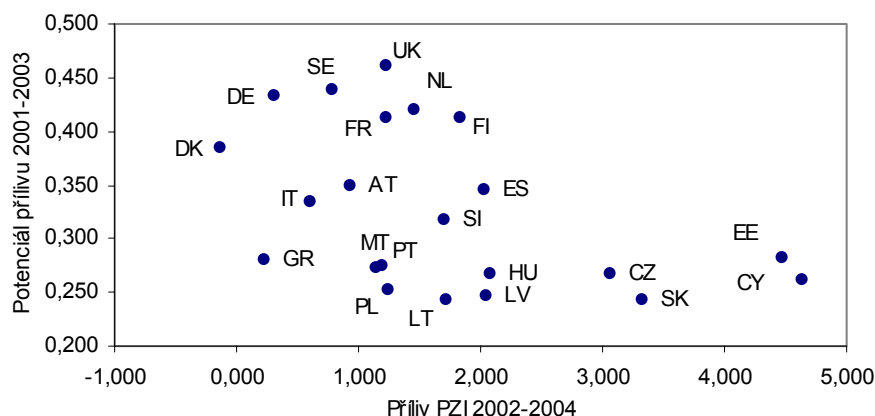
Složky indexu potenciálu přílivu PZI, období 2001-2003

	Růst HDP	HDP/obyv.	Export	Telef. linky	Mob. telef.	En. spotř.	VaV výdaje	VŠ stud.	Riziko	Surov. export	Díly import	Služby export	PZI zás.
CZ	0,369	0,170	0,302	0,492	0,795	0,183	0,247	0,405	0,769	0,030	0,040	0,024	0,028
HU	0,514	0,152	0,314	0,485	0,619	0,114	0,186	0,509	0,751	0,018	0,051	0,015	0,028
PL	0,574	0,116	0,137	0,412	0,341	0,106	0,126	0,725	0,718	0,056	0,032	0,023	0,036
SK	0,539	0,111	0,363	0,357	0,518	0,154	0,125	0,411	0,709	0,021	0,024	0,010	0,007
EU	0,497	0,403	0,240	0,653	0,695	0,166	0,302	0,547	0,821	0,089	0,090	0,113	0,085

Poznámka: Hodnoty pro EU jsou nevážené průměry. Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Srovnání pořadí podle obou indexů umožňuje sestavení **matic** se čtyřmi skupinami zemí. Členské země EU se řadí do skupiny s vysokým potenciálem PZI, jejich větší část také vykazuje relativně vysoký skutečný příliv PZI. Nové členské země dosahují při dané úrovni potenciálu přílivu (která je v průměru nižší oproti starým členským zemím) nadprůměrný skutečný příliv PZI. To ukazuje, že v jejich případě sehrávají významnou úlohu při lákání PZI i další faktory, které index nezachycuje. Česká republika vykazuje při své úrovni potenciálu výrazně vyšší příliv PZI (byť relativně menší oproti Slovensku, Kypru a Estonsku).

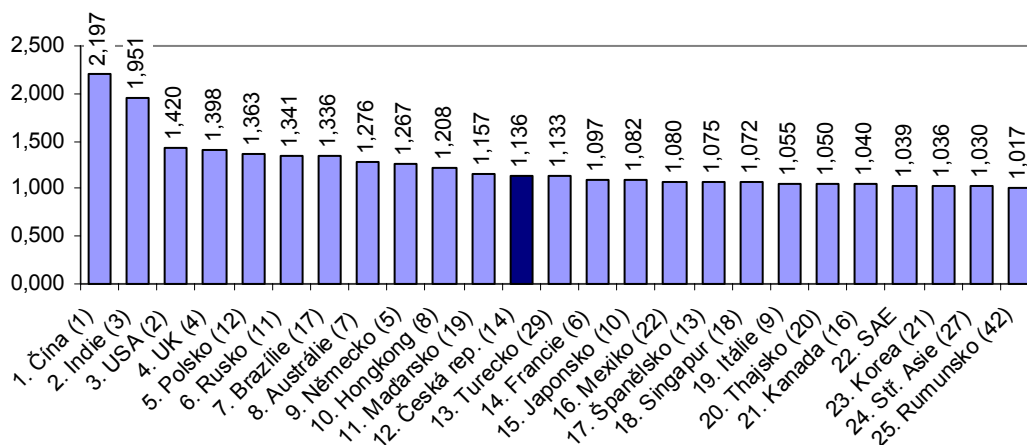
Pozice zemí EU v matici přílivu PZI

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Aktuální pozici zemí podle přitažlivosti pro investory a jejich budoucích očekávání vyjadřuje **FDI Confidence Index** publikovaný společností A. T. Kearney na základě průzkumu názorů manažerů z první tisícovky nejvýznamnějších globálních firem. Podle posledního vydání indexu z prosince roku 2005 je velmi příznivě hodnocena pozice zemí střední a východní Evropy a v jejich rámci nových členů Evropské unie. Česká republika zlepšila postavení oproti předchozímu roku ze 14. na 12. pozici, což je dosud nejlepší umístění. Nejlépe jsou hodnoceny vyhlídky české ekonomiky v automobilovém průmyslu, telekomunikacích a síťových odvětvích, informačních technologiích a ve službách pro podniky.

Index důvěry investorů, rok 2005

Poznámka: Interval od 3 (největší preference) do 0. Pramen: .T.Kearney, FDI Confidence Index, Global Policy Business Council, 2005, Vol. 8, s. 2.

Přímé zahraniční investice a inovační aktivity

Význam struktury (nadmárodního) **hodnotového řetězce** specificky zohledňuje pozici členských zemí EU s méně rozvinutou znalostní základnou a významnou úlohou sektoru zahraničních podniků. Při hodnocení konkurenční výhody v jejich případě je nutno brát v úvahu důsledky fragmentace nadnárodního hodnotového řetězce, kdy jsou do různých zemí umisťovány jeho různé (kvalitativně odlišné) segmenty. Do méně vyspělých zemí směřují zejména segmenty využívající výhody levnějších vstupů. Lokalizace v zemích na podobné či vyšší úrovni (znalostní) vyspělosti je motivována spíše přístupem ke specifickým aktivům (např. novým technologiím).³² Kvalita faktorového vybavení (faktorová intenzita) ve vazbě na úroveň technologických schopností tak ovlivňuje hloubku a zaměření specializace obchodu a rovněž motivaci přílivu zahraničních investic jako (potenciálně) významného zdroje technologického transferu.

Fragmentace nadnárodního řetězce

Na kvalitativně nejméně náročné úrovni (tj. z hlediska náročnosti na kvalitativní vstupy) je obvykle **výrobní segment**, který lze realizovat na dovezené technologii s pracovníky vyškolenými pro provádění základních úkonů (např. na automatizovaných montážních linkách).

³² Motivacemi rozhodnutí firem o expanzi aktivit v zahraničí (tj. otázkami jak, kde a kdy) se zabývají teorie mezinárodní produkce. Důvody jsou rozdělovány podle druhu sledovaných výhod (v tzv. paradigmatu *OLI*) na vlastnictví jedinečného aktiva jako zdroje důchodu (*ownership advantage*), možnost internalizace užitků plynoucích z realizovaných transakcí či využití úspor z rozsahu (*internalisation advantage*) a využití předností konkrétní lokalizace (*localisation advantage*).

Úplný řetězec zahrnuje nejen samotnou výrobu, ale rovněž fáze výzkumu a vývoje a další znalostně náročné aktivity. Takovéto kvalitativně náročné segmenty však zůstávají převážně umístěny v domovských zemích zahraničních investorů, v nichž je znalostní základna již odpovídajícím způsobem rozvinuta.

Fragmentace hodnotového řetězce má řadu dopadů v oblasti **zdrojů a zaměření konkurenční výhody**. Jak již bylo zmíněno, zvyšuje se úloha intraodvětvového obchodu, v jehož rámci jsou směňovány podobné produkty, a to zejména produkty v různých fázích výroby nadnárodních produkčních řetězců (intrafiremní obchod). V případě růstu výrobních nákladů zesiluje tlak na přesun pracovně náročných segmentů do levnějších lokací. Dohánějící ekonomika musí tedy být schopna nahrazovat je rozvojem technologicky a kvalifikačně náročnějších aktivit. Pozice dodavatele komponent je ovlivněna jejich zaměřením na (technologicky náročné) produkty využitelné v širokém spektru finálních výrobků (např. standardizované polovodiče) či naopak v jediném, specifickém typu výrobku určeném pro konkrétního odběratele (např. potahy sedaček pro daný model automobilu). Malé a střední podniky (napojené na globální partnery) se mohou specializovat na specifické komponenty podle (i omezené) úrovně svých technologických schopností.³³

V souhrnu specializace na **montážní operace dovážených dílů** (v zemích s výhodou relativně levné pracovní síly) i v odvětvích s vyšší či vysokou technologickou intenzitou jen velmi omezeně přispívá ke zvýšení technologických schopností v domácí ekonomice. Kvalitativní (tj. technologická a kvalifikační) náročnost těchto typů aktivit zůstává nízká a nepřesahuje průměr ostatních odvětví. Podíly na vývozech takových typů produktů proto neodrážejí ani tak schopnost produkovat technologicky náročné výrobky jako spíše specifika komparativní výhody v globálním produkčním systému. Pokud jsou vlastní výzkumné a vývojové aktivity v zahraničních pobočkách v těchto zemích rozvíjeny, otázkou zůstává rozsah znalostních přelévání v hostitelské ekonomice, který je ovlivněn napojením na aktéry národního inovačního systému. To je podmíněno především (relativně) malou znalostní mezerou mezi domácími a zahraničními subjekty, vysokou úrovní lidského kapitálu a přítomností technicky kompetentních univerzit s oboustrannými vazbami na podnikovou sféru.

Hodnocení přitažlivosti zemí pro zahraniční lokalizaci produkčních aktivit nadnárodních firem vyjadřuje **Global Services Location Index** - GSLI (dříve Offshore Location Attractiveness Index), publikovaný společností A.T.Kearney na základě různorodých datových zdrojů. GSLI je konstruován ze tří složek s odlišnou vahou – hodnocení nákladů (váha 40 %), kvalifikací a dostupnosti lidských zdrojů (30 %), podnikového prostředí (30 %). Každá složka je vyjádřena jako vážený průměr jejích dílčích ukazatelů. V případě nákladů jsou to zejména mzdy a náhrady a daňové a regulační náklady, u lidského kapitálu je hodnocena dostupnost a kvalita pracovní síly, včetně specifických kvalifikací (IT, jazyky), podnikové prostředí zahrnuje různorodé ukazatele od ekonomických a politických faktorů, kvalitu vládní politiky, infrastruktury, kulturní adaptabilitu až k bezpečnosti duševního vlastnictví. Podle aktuálních výsledků za rok 2005 se pozice České republiky v GSLI zhoršila, a to ze 4. na 7. místo při udržení stejné hodnoty indexu (ze 40 zemí, které postoupily do užšího výběru). Hodnocení ČR se mírně zlepšilo ve složce lidských zdrojů, k opačnému vývoji došlo u nákladů a podnikového prostředí. (V roce 2005 se do užšího výběru vedle dříve zařazených zemí ČR, Polska a Maďarska také poprvé dostávají další ekonomiky východní Evropy – Slovensko, Bulharsko, Rumunsko).

---

³³ Zapojení do nadnárodního hodnotového řetězce rozšiřuje rozvoj zpracovatelských aktivit i v zemích, které by jinak nebyly schopny při dosažené úrovni technologických a organizačních schopností rozvíjet komplexní produkční procesy. Sdílení produkce s výrobcí v rozvinutých zemích podporuje přenos znalostí a otevírá snadnější přístup k vyspělejším technologiím.

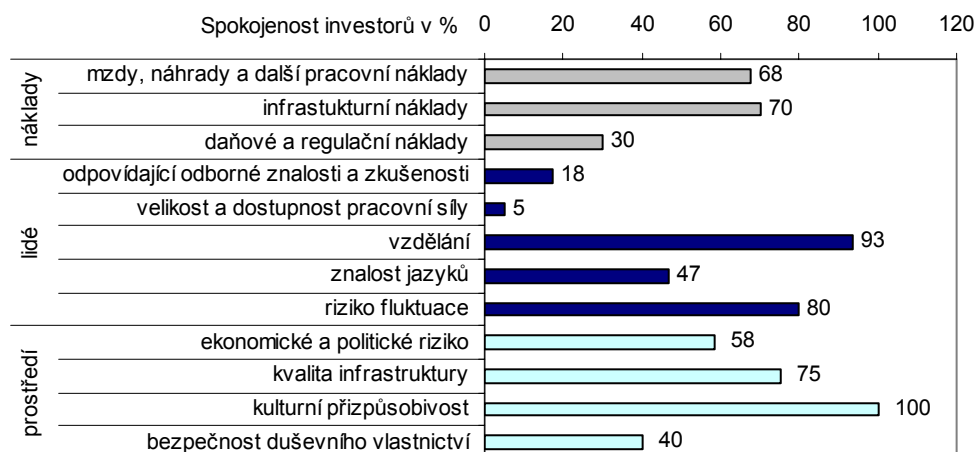
Index lokalizace globálních služeb

2004		Index	Náklady	Lidé	Prostředí
4	Česká rep.	5,58	2,64	0,92	2,02
10	Polsko	5,33	2,88	0,88	1,57
11	Maďarsko	5,29	2,71	0,90	1,68
2005		Index	Náklady	Lidé	Prostředí
1	Indie	6,87	3,47	2,14	1,26
2	Čína	6,14	3,21	1,76	1,17
3	Malajsie	6,07	2,95	1,12	2,00
4	Filipíny	5,78	3,58	1,16	1,05
5	Singapur	5,73	1,62	1,44	2,67
6	Thajsko	5,72	3,27	0,94	1,51
7	Česká rep.	5,58	2,57	1,12	1,90
8	Chile	5,58	2,73	0,97	1,87
9	Kanada	5,52	1,10	2,03	2,40
10	Brazílie	5,50	2,91	1,36	1,23
15	Bulharsko	5,27	3,29	0,86	1,11
16	Slovensko	5,24	2,72	0,96	1,55
18	Polsko	5,16	2,67	1,06	1,44
19	Maďarsko	5,13	2,61	0,88	1,63
24	Rumunsko	5,03	3,07	0,92	1,05

Poznámka: V případě nákladů je nejlepší hodnota 4, u ostatních dvou složek 3. Pramen: A.T. Kearney's 2004 Offshore Location Attractiveness Index, 2005 Global Services Location Index.

Při hodnocení jednotlivých **dílčích ukazatelů** indexu lokalizace pro Českou republiku je použito vyjádření spokojenosti investorů (maximum je 100 %). Nejhorší je hodnocení v případě velikosti a dostupnosti pracovní síly a specifických (vysokých) kvalifikací a zkušeností. Naopak nejpriznivěji jsou hodnoceny charakteristiky podnikového prostředí s výjimkou ochrany duševního vlastnictví.

Dílčí složky indexu lokalizace globálních služeb pro Českou republiku, rok 2005

Pramen: A.T.Kearney's 2005 Global Services Location Index.

Motivace zahraničních investic do výzkumu a vývoje a pozice ČR

Podle Zprávy o světových investicích (viz UNCTAD, World Investment Report 2005) dominují nadnárodní firmy v globálních aktivitách výzkumu a vývoje, a to v domácích i hostitelských ekonomikách. V **procesu internacionalizace** je nejnovějším trendem rychlý nárůst VaV aktivit zahraničních poboček v méně rozvinutých zemích, zejména v Asii, v menší míře i v dalších oblastech, včetně nových členských zemí EU. VaV výdaje nadnárodních korporací jsou výrazně geograficky, odvětvově a firemně koncentrované. 700

největších investorů do VaV představuje 70 % světových podnikových výdajů na tyto aktivity, 99 % těchto investorů pochází z vyspělých zemí (80 % z USA, Japonska, Německa, Velké Británie a Francie), téměř 60 % VaV výdajů směřuje do tří odvětví (IT hardware, automobily, léčiva/biotechnologie), v nejvýznamnějších odvětvích obvykle dominuje jedna až dvě firmy. Výzkum a vývoj nadnárodních firem prováděný v zahraničních pobočkách je možno rozlišit podle charakteristik VaV aktivit, tj. jaký typ výzkumu dělají, nebo podle motivace realizace VaV aktivit, tj. proč výzkum dělají (viz UNCTAD, 2005, s. 138-139).

Box - Inovační strategie zahraničních firem a internacionalizace výzkumu a vývoje

Podle **charakteristik VaV aktivit** jsou zahraniční pobočky, které realizují výzkum a vývoj, rozděleny do čtyř skupin od přizpůsobení přijímaných technologií po vlastní inovační aktivity: **(1)** podpora/přizpůsobení/transfer technologií – VaV oddělení zejména podporují technické aktivity poboček při zvyšování efektivnosti využití stávajících technologií v lokálních podmínkách, **(2)** integrované laboratoře – jsou zaměřeny na inovační aktivity cílené primárně na lokální či regionální trhy při přetrvávající vazbě na lokální produkční aktivity, **(3)** mezinárodní technologická centra – jsou nejrozvinutějším typem inovační aktivity zahraničních poboček na srovnatelné úrovni s inovačními centry v mateřských ekonomikách, výstupy výzkumu a vývoje jsou vy-užívány mateřskou firmou v globálním měřítku, VaV aktivity jsou rozvíjeny ve vazbě na lokální produkci či nezávisle, **(4)** monitoring technologií - je realizován zahraniční pobočkou s cílem získat specifická (znalostní) aktiva v hostitelské ekonomice i bez existence samostatných VaV aktivit.

Podle **motivace VaV aktivit** nadnárodních firem lze odlišit tři typy přímých zahraničních investic: **(1)** technologicky motivované zahraniční investice do VaV – zahrnují např. akvizice či fúze technologicky rozvinutých firem, jejich cílem je odstranit slabiny v mateřském inovačním systému rozvojem VaV aktivit (vlastních nebo převzatých) v pobočce s odpovídající (vysokou) úrovní rozvoje znalostní základny, **(2)** investice do VaV motivované využitím mateřských aktiv – výzkum a vývoj v pobočce slouží především k přejímání a přizpůsobení technologií (znalostních aktiv) přenášených z mateřské firmy, což umožňuje jejich efektivnější využití, **(3)** investice do VaV motivované rozšířením aktiv – jsou realizovány při srovnatelné technologické úrovni v mateřské firmě a zahraniční pobočce, jejich cílem je nejen přístup k zahraničním technologickým znalostem, ale rovněž získání externalit vytvořených technologickými klastry v hostitelské ekonomice.

Z hlediska významu motivů internacionalizace VaV aktivit převažuje potřeba přizpůsobení produktů a procesů domácím trhům. V rozvinutých zemích roste zejména úloha získání specifických technologických znalostí. V méně rozvinutých zemích jsou motivace rozvoje VaV aktivit komplexnější a zahrnují faktory nabídky (rostoucí trh, resp. produkční základna, velká dostupnost vysokých a levných kvalifikací), poptávky (nedostatečné kvalifikace v mateřských zemích, rostoucí náklady a komplexnost VaV, silnější konkurence vyžadující rychlejší inovace při stabilních nákladech), politické faktory (domácí úsilí o posílení národního inovačního systému, investice do vzdělávání, využití cílené investiční podpory a pobídek), umožňující faktory (liberalizace obchodu, investice, rozvoj ICT). Zvláště v nových technologiích otevírají méně rozvinuté země příležitosti ke snížení nákladů VaV aktivit a dostupné a dostatečné kvalifikace. Determinanty realizace výzkumu a vývoje v zahraničních pobočkách zahrnují vedle obecných podmínek příznivého investičního klimatu (které podmiňují obecně příliv PZI) i podmínky specifické, které se liší podle typu a motivace VaV aktivit. Adaptivní výzkum a vývoj se zaměřuje na přizpůsobení dovážených technologií pro potřeby (dostatečně velkého) trhu, vyžaduje odpovídající kvalifikace a další charakteristiky národního inovačního systému (technickou a ekonomickou infrastrukturu, blízkost dodavatelů a klíčových zákazníků) a odvětvově specifické technické a inženýrské znalosti specializované na technologie používané ve výrobě. Nákladové faktory jsou obvykle druhořadé. Inovační výzkum a vývoj v zahraničních pobočkách je motivován zejména rostoucími nároky na pokročilé kvalifikace v technologiích založených na vědě a je podmíněn kvalitou národního inovačního systému (s kvalitními výzkumnými institucemi a vědeckými parky propojenými s podniky, rozvinutou ochranou duševního vlastnictví a vládními pobídkami) a dostupností velkého počtu vysoce kvalifikované a relativně levné vědecky a technicky vzdělané pracovní síly.

Podle průzkumu provedeného v rámci *FDI Confidence Index* byly zjišťovány lokalizační preference nadnárodních investorů v oblasti **výzkumu a vývoje**, a to podle skupin zemí a nejvýznamnějších faktorů pro rozhodování. Podle aktuálních údajů z konce loňského roku téměř polovina globálních investorů (48 %) plánuje zvýšení výdajů na výzkum a vývoj v příštích třech letech, pouze 3 % plánují jejich pokles. Téměř tři čtvrtiny těchto zvýšených výdajů budou směřovány do rozvíjejících se zemí v Asii a východní Evropě, a to zejména z vyspělých ekonomik Severní Ameriky a západní Evropy (tj. v neprospěch výdajů na výzkum a vývoj v těchto zemích). Za nejpříťažlivější zemi pro investice do výzkumu a vývoje ve východní Evropě je považováno Polsko a Rusko. Z globálního hlediska zauímají první místo s velkým náskokem Indie a Čína (více než 40 % respondentů plánuje investice do výzkumu a vývoje v těchto dvou zemích).

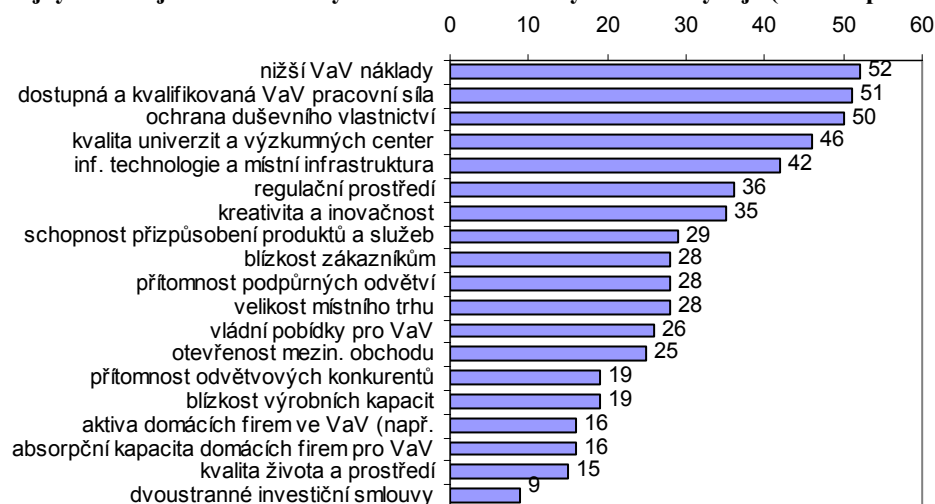
Podíly zahraničních investorů plánujících změnu výdajů do výzkumu a vývoje podle regionů, rok 2005 (v %)

	Asie (bez Japonska)	východní Evropa	Severní Amerika	západní Evropa	Latinská Amerika	Japonsko	Stř. Východ a Afrika
růst výdajů	50	22	20	18	10	9	7
pokles výdajů	3	2	18	23	3	5	3

Pramen: FDI Confidence Index. A.T. Kearney 2005, s. 8.

Investoři hodnotí faktory ovlivňující **lokalizaci investic do výzkumu a vývoje** podle významnosti. Více než polovina zdůrazňuje tři z nich: nižší náklady na výzkum a vývoj, dostupnost a kvalita domácí pracovní síly pro aktivity výzkumu a vývoje a odpovídající úroveň ochrany duševního vlastnictví.

Nejvýznamnější determinanty lokalizace PZI do výzkumu a vývoje (v % respondentů), rok 2005

Pramen: FDI Confidence Index. A.T. Kearney 2005, s. 9.

Česká republika vykazuje ve skupině klíčových ukazatelů **národního inovačního systému** ve srovnání s průměrem EU slabá místa zejména v dostupnosti lidských zdrojů pro výzkum a vývoj, intenzitě vazeb mezi podnikovým sektorem a vysokými školami (a v intenzitě jejich VaV aktivit), ve vědeckém a inovačním výstupu a využití rizikového kapitálu. Nižší jsou i relativní výdaje na výzkum a vývoj a úroveň ochrany duševního vlastnictví.

Pozice České republiky v klíčových determinantách národního inovačního systému

	Aktivity výzkumu a vývoje	ČR	EU-25
VaV výdaje	VaV výdaje v % HDP	1,3	1,9
	Podnikový sektor	51,4	55,3
	Vládní sektor	41,8	34,0
	Vyšší vzdělávání	2,2	2,0
Lidské zdroje pro VaV	Počet výzkumníků v % zaměstnanců	0,73	0,92
	Podnikový sektor	0,26	0,36
	Vládní sektor	0,17	0,10
	Vyšší vzdělávání	0,30	0,45
	Ph.D. absolventi vědeckých a technických oborů*	0,5	1,2
Vazby podniků, VŠ a vlády	Podíl podnikového VaV financovaného vládou	12,0	10,6
	Podíl univerzitního výzkumu financovaného podniky	1,0	6,6
	Podíl vládního výzkumu financovaného podniky	7,8	5,5
Vědecký výstup	Vědecké publikace na 1000 obyvatel	0,505	0,789
Inovační výstup	Podíl inovujících podniků	25,9	36,2
	Počet přihlášek u EPO na mil. obyvatel	10,9	133,6
Rizikový kapitál v % HDP	Počáteční fáze	0,008	0,049
	Fáze expanze	0,048	0,093
Prostředí	Ochrana duševního vlastnictví	3,52	3,95

Poznámka: *na 1000 obyv. 25-34 let. Údaje za poslední dostupný rok. Pramen: EUROSTAT – Science and Technology Database, k 1.8.2006, A. Kadeřábková a kol., Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2005.

Znalostně náročné aktivity zahraničních firem v ČR

Význam zahraničních poboček ve **znalostně náročných aktivitách** v České republice soustavně roste. V roce 2004 už dosahovaly téměř poloviny celkových výdajů podnikatelského sektoru na výzkum a vývoj. Z celkového počtu patentových přihlášek u Evropského patentového úřadu (EPO) za rok 2002 s českými vynálezci jich 55 % vlastní zahraniční subjekty, tj. většinou byly realizovány v pobočkách zahraničních firem.

Výdaje na výzkum a vývoj a výzkumníci (FTE) v České republice

	výdaje			výzkumníci		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Zahraníční pobočky	7828	9171	10873	1761	1999	2590
Podnikatelský sektor celkem	18051	19668	22344	6191	6558	7297
Podíl zahran. poboček (%)	43,4	46,6	48,7	28,4	30,5	35,5

Pramen: ČSÚ.

Podle struktury stavu **zpracovatelských PZI** ke konci roku 2004 zatím mírně převažují odvětví s nižší technologickou náročností (52,3 %). Zahraniční firmy se velmi výrazně podílejí na obchodu v technologicky náročných odvětvích.

Struktura zpracovatelských PZI (stav k 31.12.2004) a význam zahraničních firem v ČR podle technologické náročnosti, rok 2002 (v % celkového podnikatelského sektoru)

	Vysoká	Vyšší	Nižší	Nízká
Struktura zpracov. PZI	14,5	33,2	32,4	19,9
Vývoz	91,3	77,7	56,9	49,3
Dovoz	88,0	84,5	48,5	64,1
Počet zaměstnanců	47,0	41,3	26,0	20,9
Přidaná hodnota	48,8	52,3	35,8	42,3

Pramen: OECD – AFA Database 2005, k 1. 11. 2005.

Prítomnost zahraničních poboček v aktivitách výzkumu a vývoje je zvláště silná ve **zpracovatelském průmyslu**. Podíl zahraničních poboček na zpracovatelských výdajích do výzkumu a vývoje vzrostl až na 65 % v roce a u výzkumníků na 50 % v roce 2004 (při 50% podílu na přidané hodnotě a 33% podílu na zaměstnancích).

Výdaje podnikatelského sektoru na výzkum a vývoj (v mil. Kč), počet výzkumníků (FTE) a podíly zahraničních poboček na těchto ukazatelích v ČR (v %)

	Výdaje				Výzkumníci			
	2003		2004		2003		2004	
	Celkem	Pob.	Celkem	Pob.	Celkem	Pob.	Celkem	Pob.
Zpracovatelský průmysl	12513	59,0	13685	65,0	3440	43,5	3654	49,9
Vysoká náročnost	2251	36,6	2567	54,7	865	27,4	980	35,2
Vyšší náročnost	8430	73,4	9114	76,5	2024	56,2	2169	60,9
Nižší náročnost	1409	19,1	1473	26,0	423	19,1	385	28,6
Nízká náročnost	423	25,1	531	27,1	128	32,0	120	38,3
Služby	7055	24,9	8535	22,7	3088	16,1	3614	21,1
Odvětví intenzivních znalostí	6077	21,3	7634	20,7	2761	15,4	3317	20,5
Technologicky vysoce náročná	4942	19,5	6163	18,5	2292	13,0	2744	19,9
z toho: Výzkum a vývoj (OKEČ 73)	3257	7,2	4215	8,6	1563	4,2	1674	4,8
Obchodní služby	697	45,9	762	34,6	267	46,1	282	35,8
Finanční služby	25	36,0	240	70,8	4	50,0	54	63,0
Odvětví méně intenzivních znalostí	978	47,3	901	40,2	327	22,0	297	27,6
Obchodní služby	925	50,1	840	42,5	309	23,3	268	30,2

Pramen: ČSÚ.

Podíly zahraničních poboček na výdajích na výzkum a vývoj a na počtu výzkumníků jsou **odvětvově specifické**. Nejvýznamnější je přítomnost zahraničních poboček v odvětví výroby motorových vozidel (až 95 % VaV výdajů a 83 % výzkumníků v roce 2002), které patří do skupiny s vyšší technologickou náročností. V této odvětvové skupině podíl na výzkumu a vývoji výrazně převyšuje podíl na přidané hodnotě.,

Při srovnání náročnosti jednotlivých odvětví na **aktivity výzkumu a vývoje** (VaV intenzita) je zřejmá její v průměru zatím nízká úroveň v České republice, která pro zpracovatelský průmysl dosahovala v roce 2002 třetinové hodnoty oproti vyspělým zemím. Pouze v odvětví motorových vozidel (a v menší míře i ostatních dopravních zařízeních) se VaV intenzita v ČR alespoň mírně přibližuje hodnotě opravňující k zařazení do odvětví s vyšší technologickou náročností. Nejextrémnější kontrast je možno sledovat v případě odvětví kancelářských strojů a počítačů (řazeného ve vyspělých zemích do skupiny s vysokou technologickou náročností), jehož VaV intenzita se v ČR pohybuje na úrovni potravinářského či dřevařského průmyslu. V souhrnu je možno konstatovat, že žádné odvětví v ČR nedosahuje z hlediska intenzity aktivit výzkumu a vývoje vysoké technologické náročnosti.

Struktura zpracovatelských vývozu a náročnost přidané hodnoty na výdaje na výzkum a vývoj ve zpracovatelském průmyslu, podíl zahraničních poboček v ČR na přidané hodnotě a výdajích na výzkum a vývoj (v %)

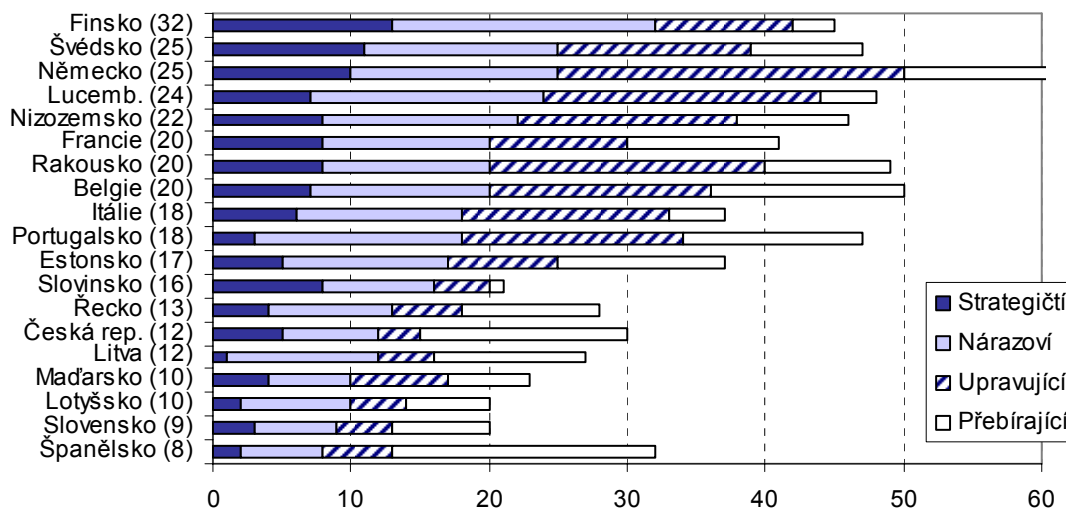
Technologická náročnost		OKEČ	Vývozy 2003		VaV intenzita 2002		Zahr. pob. 2002	
			ČR	EU	OECD	ČR	Př.h.	VaV
Vysoká	Letadla a kosmické lodě	353	0,4	3,2	27,5	..	..	1,5
	Léčiva a další zdravotn. prostředky	244	0,8	5,6	25,8	9,2	..	46,1
	Kancelářské stroje a počítače	30	6,6	4,0	15,1	0,1	79,7	0,0
	Radiové, televizní a spoj. zařízení	32	5,2	5,6	22,4	3,6	65,8	50,2
	Přesné přístroje a nástroje	33	1,7	3,5	11,9	2,5	33,6	30,3
Vyšší	Elektrické stroje a zařízení j.n.	31	9,2	4,3	6,7	1,3	48,8	34,7
	Motorová vozidla	34	16,8	14,8	11,7	9,5	83,8	94,8
	Chemické produkty bez léčiv	24	4,7	10,5	7,1	2,2	38,8	41,0
	Ostatní dopravní zařízení	35	1,0	0,6	7,9	4,2	25,1	4,2
	Stroje a zařízení j.n.	29	13,0	11,5	5,3	2,6	27,3	30,6
Nižší	Koks a rafinérie ropy	23	1,1	2,6	2,7	..	..	..
	Pryžové a plastové výrobky	25	5,2	3,3	3,0	0,9	57,7	20,8
	Ostatní nekovové výrobky	26	4,3	1,8	1,3	1,1	47,8	23,9
	Stavba a opravy lodí a člunů	351	0,0	0,7	2,9	..	..	..
	Kovové konstrukce a výrobky	27-28	12,2	7,5	1,4	0,5	21,5	11,6
Nízká	Jinde neuvedený zpracov. průmysl	36-37	4,0	2,8	1,2	0,3	27,4	9,8
	Dřevo, papír, tisk	20-22	5,3	4,9	0,3	0,1	31,1	25,3
	Potraviny a nápoje	15-16	2,9	7,1	1,0	0,1	43,9	39,3
	Textil a oděvy	17-19	5,6	5,9	1,0	0,7	22,1	26,3
Zpracovatelský průmysl		15-37	100,0	100,0	6,5	2,2	41,4	59,0

Poznámky: VaV intenzita pro OECD vyjádřena mediánem pro 12 vyspělých členských zemí za rok 1999. Pramen: OECD – Science, Technology and Industry Scoreboard. Paris, OECD 2005, s. 182, 207-208, ČSÚ – Ukazatele vědy a techniky. Praha, ČSÚ 2004, s. 269 (aktualizace k 1.8.2006), OECD – AFA Database k 1. 11. 2005, vlastní úpravy.

Podle **skutečně vykazované VaV intenzity** by do skupiny s vyšší technologickou náročností v České republice mohla být řazena pouze odvětví výroby léčiv a již zmíněných motorových vozidel a případně i ostatních dopravních zařízení. Všechna ostatní odvětví zpracovatelského průmyslu spadají spíše do skupiny s nižší či nízkou technologickou náročností. V tomto korigovaném rozlišení technologických skupin by tak podíl odvětví s vysokou a vyšší technologickou náročností na vývozech v ČR v roce 2003 dosahoval pouze 18,6 % (ve srovnání s vykazovanou hodnotou 59,4 %).

Kvalitativní charakteristiky inovačních aktivit doplňuje hledisko **struktury inovujících podniků**. Podle klasifikace EXIS³⁴ jsou podniky rozděleny zejména podle významu aktivit výzkumu a vývoje pro inovační výkonnost. Ve strategicky a nárazově inovujících podnicích je hlavním zdrojem inovací vlastní výzkum a vývoj (prováděný s odlišnou intenzitou). V dalších typech inovátorů převažuje jiný zdroj inovací, buď jsou modifikovány převzaté technologie prostřednictvím procesních inovací nebo pouze přebírají technologie vyvinuté jinými subjekty.

Struktura inovátorů podle typu inovační strategie (v % všech podniků, 1998-2000)

Pramen: Databáze EXIS: An Exploratory Approach to Innovation Scoreboards. Brussels, European Commission 2005, vlastní úpravy.

V souhrnu podíl inovujících podniků ve většině sledovaných zemí EU nepřevyšuje s výjimkou Německa 50 %. Obvykle také pouze menší část představuje podniky, u nichž je zdrojem inovace vlastní výzkum a vývoj. Značné rozdíly mezi zeměmi lze sledovat v četnosti i struktuře inovujících subjektů. Česká republika patří k zemím s nízkým **celkovým podílem inovátorů**, přičemž nejvýznamnější (plná polovina z celkového počtu inovujících podniků) je zastoupení inovátorů pouze přebírajících technologie (inovace vyvinuté jinými subjekty). Jejich podíl je mezi sledovanými zeměmi dokonce druhý nejvyšší, což může naznačovat dosažení kritické úrovně. Jako žádoucí se proto jeví podpora posunu zemí s nízkým podílem inovátorů s vlastní aktivitou výzkumu a vývoje, tj. i České republiky, nejprve směrem k nárůstu podílu inovátorů upravujících (přizpůsobujících) technologie (produkty nebo procesy) prostřednictvím dalších inovačních aktivit (mimo výzkum a vývoj).³⁵

Podle posledního kola průzkumu o **inovačních aktivitách** za období 2002-2003 (CIS4) realizuje 41 % zahraničních poboček (firem v ČR s ústředím v zahraničí) inovační aktivity,

³⁴ EXIS: An Exploratory Approach to Innovation Scoreboards. Brussels, European Commission 2005.

³⁵ Ve studii EIS (2003) je pro vybrané země EU hodnocena inovační intenzita u odvětvových skupin podle technologické náročnosti. Interpretaci výsledků zčásti omezuje nedostatečná dostupnost dat, nicméně v průměru se ukazuje, že země, které vykazují nadprůměrné inovační výsledky ve skupině s vysokou technologickou náročností, si vedou nadprůměrně i ve skupinách s nižší náročností. V další fázi (2004) byly hodnoceny charakteristiky inovační aktivity pro jednotlivá odvětví zpracovatelského průmyslu a služeb. Podle nich byla rozlišena odvětví podle převažujícího zdroje jejich inovační výkonnosti, kterým je buď tvorba znalostí (zejména na základě vlastních aktivit výzkumu a vývoje) nebo spíše jejich šíření (prostřednictvím jiných inovačních aktivit mimo výzkum a vývoj nebo inovační spolupráce). Do první skupiny odvětví jsou řazena zejména odvětví chemického průmyslu, výroba elektrického a optického zařízení a strojního zařízení, do druhé skupiny patří odvětví služeb a zbývající odvětví zpracovatelského průmyslu. Viz EIS: European Innovation Scoreboard. Brussels, European Commission 2003-2005.

z českých firem je to pouze 24 %. Oproti inovační výkonnosti celkového souboru firem vykazují zahraniční pobočky vyšší hodnoty ve zpracovatelském průmyslu zejména v potravinářství, výrobě plastů, elektrických a optických přístrojů. Ve službách jsou inovační výsledky zahraničních poboček výrazně lepší ve všech odvětvích kromě technického testování. Inovační intenzita vyjádřená podílem nákladů na inovace na tržbách je však v zahraničních pobočkách jen mírně vyšší oproti celkového souboru firem. Nejvyšší inovační výkonnost v meziodvětvovém srovnání vykazuje výroba dopravních prostředků a chemický průmysl, v případě zahraničních poboček potravinářský průmysl. Ve službách jsou nejvíce inovační odvětví zpracování dat a výzkum a vývoj.

Podíl inovujících podniků (INO) a inovační intenzita (INT) v České republice, 2002-2003

	Celkem		Zahr. ústř.	
	INO	INT	INO	INT
Celkem za ČR	25,9	1,6	41,1	1,7
malé podniky (10-49 zam.)	22,4	2,2	35,4	1,9
střední (50-249 zam.)	35,8	1,9	42,2	1,2
velké (250 a více zam.)	57,3	1,4	59,8	1,7
Dobývání nerostných surovin	22,7	1,3	30,4	0,8
Zpracovatelský průmysl celkem	28,4	2,4	41,5	2,1
Průmysl potravinářský a tabákový	31,6	1,9	64,9	1,4
Textilní a kožedělný průmysl	19,7	2,2	29,7	0,6
Dřevozprac., papírenský prům. a vydav. činnosti	21,5	3,1	28,5	3,2
Koksování a chemický průmysl	57,3	3,5	56,0	7,1
Výroba plastů a ostatních nekov. miner. výrobků	27,7	1,8	52,0	1,6
Výroba kovů a kovodělných výrobků	25,8	1,4	24,9	0,9
Výroba strojů a zařízení	39,2	3,0	41,5	3,2
Výroba elektrických a optických přístrojů	30,9	4,6	42,6	4,8
Výroba dopravních prostředků	42,9	1,4	48,7	0,8
Výroba nábytku, zprac.druhot.surovin a ost. zpr. prům.	21,3	2,6	17,7	0,9
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	15,4	2,1	24,1	5,3
Služby celkem	22,8	0,8	41,3	0,8
Velkoobchod a zprostř. velkoob. (kromě motor. vozidel)	23,5	0,6	38,4	0,7
Doprava, skladování, pošty a telekomunikace	13,6	0,8	34,2	1,5
Peněžnictví a pojišťovnictví	25,3	0,4	50,6	0,5
Zpracování dat a související činnosti	55,1	8,6	66,0	10,1
Výzkum a vývoj	54,4	35,9	75,3	31,3
Architekt. a inženýr. poradenství ap. tech. služby	12,5	3,7	39,4	6,4
Technické testování, měření a analýzy	29,4	6,7	27,8	4,8

Poznámka: Inovační podniky zavedly v uvedeném období inovaci produktu a/nebo procesu. Inovační intenzita je definována jako podíl nákladů na inovace k tržbám v roce 2003. Pramen: ČSÚ.

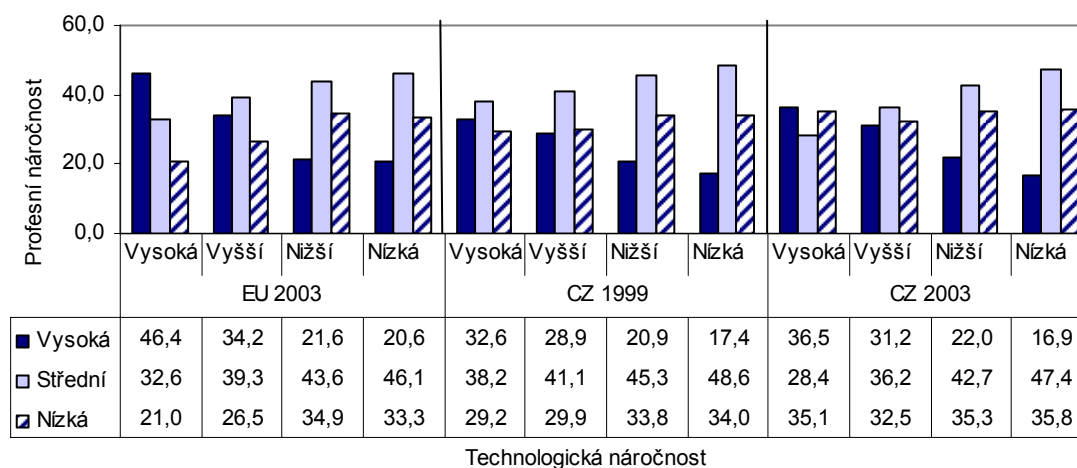
Kvalitativní náročnost ekonomických aktivit je možno vyjádřit rovněž podle hlediska **profesní náročnosti** pracovníků v technologicky odlišených odvětvových skupinách. V tomto případě je pozornost zaměřena na kvalitativní charakteristiky zaměstnanosti s využitím třídění KZAM.³⁶ V průměru by měl podíl pracovníků v profesně náročnějších zaměstnáních růst se zvyšováním technologické úrovně odvětví a naopak.³⁷ V uvedeném srovnání Česká republika vykazuje v technologicky vysoce náročných odvětvích výrazně nižší úroveň profesní náročnosti zaměstnání oproti agregátu EU. Výrazné rozdíly jsou zřejmé zejména v zastoupení pracovníků s vysokou a nízkou profesní náročností, v prvním případě je jejich podíl převážně menší a ve druhém případě větší než v EU. Na druhé straně struktura pracovníků v ČR

³⁶ Rozlišováno je 9 tříd KZAM: 1) zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci, 2) vědečtí a odborní duševní pracovníci, 3) techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci, 4) nižší administrativní pracovníci (úředníci), 5) provozní pracovníci ve službách a obchodě, 6) kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví, 7) řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé a opraváři, 8) obsluha strojů a zařízení, 9) pomocní a nekvalifikovaní pracovníci.

³⁷ Klasifikace podle technologické náročnosti je použita pouze na dvojímístné úrovni OKEČ z důvodu nedostupnosti dat: vysoká technologická náročnost - 30,32,33, vyšší - 24,29,31,34,35, nižší - 23,25-28, nízká 15-22,36.

vykazují pouze malé rozdíly v podílu profesně nenáročných zaměstnání bez ohledu na technologickou úroveň odvětvové skupiny. V případě profesně vysoce náročných zaměstnání jsou nicméně tyto rozdíly výraznější (byť stále v menší míře oproti EU). Přetrvávající nízká kvalifikační intenzita české ekonomiky je ještě zesílena v průměru stále nízkým podílem vysokoškolsky vzdělané populace.³⁸

Struktura pracovníků podle profesní náročnosti v technologicky odlišených odvětvových skupinách zpracovatelského průmyslu (v %)

Poznámka. Profesní náročnost vysoká: KZAM 1-3, střední: 4-7, nízká: 8-9. Struktura podle technologické úrovně pouze na dvojmístné úrovni OKEČ. Údaje pro EU bez Polska. Pramen: EUROSTAT – Labour Force Survey, k 20. 11. 2006, vlastní propočty.

Institucionální podmínky PZI v České republice

Formální omezení PZI

V posledních dvou desetiletích dochází k výrazné liberalizaci omezení zahraničních investic, přičemž evropské země dnes patří k nejliberálnějším. Případná omezení přetrvávají zejména ve službách. Rozsah formálních omezení PZI v hostitelské ekonomice je hodnocen pomocí ukazatele **FDI Regulatory Restrictiveness Index** publikovaného OECD v pravidelných intervalech.³⁹ Zohledněny jsou tři typy omezení – limity zahraničního vlastnictví, oznamovací nebo kontrolní procedury, limity managementu a operací uplatňované pouze v zahraničních firmách (omezení pohybu vstupů, povinnost lokálního obsahu, účast v řídicích orgánech). Hodnoty pro danou ekonomiku na základě údajů pro devět sektorů a jedenáct subsektorů (většinou ve službách).⁴⁰ Interval hodnocení se pohybuje od 0 (zcela otevřený sektor) do 1 (uzavřený sektor).

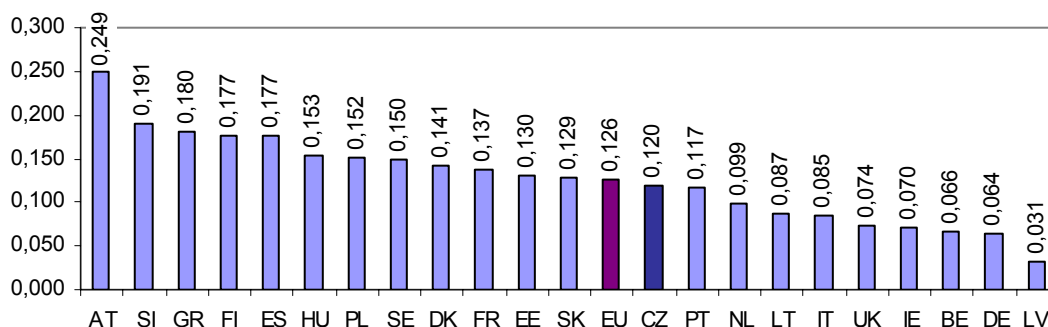
³⁸ Specificky k dopadu přímých zahraničních investic na zaměstnanost a k projekci jeho kvalifikačních efektů viz G. Hunya, I. Geishecker, *Employment Effects of FDI in Central and Eastern Europe*. Vienna, WIIW 2005. Research Report 321. Podle výsledku zde použitého ekonometrického modelu jsou PZI významnou determinantou kvalifikační struktury v nových členských zemích EU, a to v neprospěch skupiny kvalifikovaných modrých límečků oproti ostatním profesním skupinám (vysoce kvalifikovaným a nízkokvalifikovaným). Velikost tohoto efektu je však v souhrnu spíše malá (v ČR zanedbatelná) a zčásti tlumena jinými faktory. Efekt je rozlišen podle různých vlivů (změny outputu, dovozu meziproduktů a samotných PZI).

³⁹ Metodologie a počáteční data viz S. Golub, *Measures of Restrictions on Inward FDI for OECD Countries*. Paris, OECD 2003, WP 357. Aktualizace metodologie a nová data viz T. Koyama, S. Golub, *OECD's FDI Regulatory Restrictiveness Index: Revision and Extension to More Economies*. Paris, OECD 2006.

⁴⁰ Profesní služby, telekomunikace, doprava, finance, distribuce, stavebnictví, hotely a restaurace, elektrárny, zpracovatelský průmysl.

Česká republika patří v mezinárodním srovnání k velmi **liberálním režimům** ve vztahu k PZI s celkovou hodnotou indexu v roce 2005 pod průměrem EU. Oproti roku 2000 se míra omezení snížila především v telekomunikacích. Výraznější omezení zahrnují pouze odvětví výroby a distribuce elektřiny (nad průměrem EU), které se z úplné uzavřenosti v roce 2000 otevřelo pouze částečně. V menší míře jsou omezeny PZI v odvětví dopravy, profesních služeb a financí. (Uvolnění restrikce vůči vnějším aktivitám - obchodu a investicím - ukazuje i vývoj indexu regulace produktových trhů, který se oproti roku 1998 zlepšil v České republice z hodnoty 3,1 na 0,9 v roce 2003, viz dále.)

Index regulačních omezení PZI, rok 2005

Pramen: T. Koyama, S. Golub, OECD's FDI Regulatory Restrictiveness Index: Revision and Extension to More Economies. Paris, OECD 2006.

Index regulačních omezení PZI podle sektorů

	Prof. služby	Tele-komun.	Stavebnictví	Distribuce	Finance	Hotely, restaur.	Doprava	Elekt-ráren.	Zprac. prům.	Celkem
EU 2005	0,148	0,126	0,055	0,049	0,120	0,052	0,243	0,415	0,062	0,126
CZ 2000	0,219	0,550	0,100	0,050	0,150	0,050	0,250	1,000	0,050	0,171
CZ 2005	0,150	0,050	0,100	0,050	0,150	0,050	0,183	0,650	0,050	0,120

Poznámka: Vyšší hodnota indexu znamená větší restrikce (maxim. = 1). Pramen: T. Koyama, S. Golub (2006).

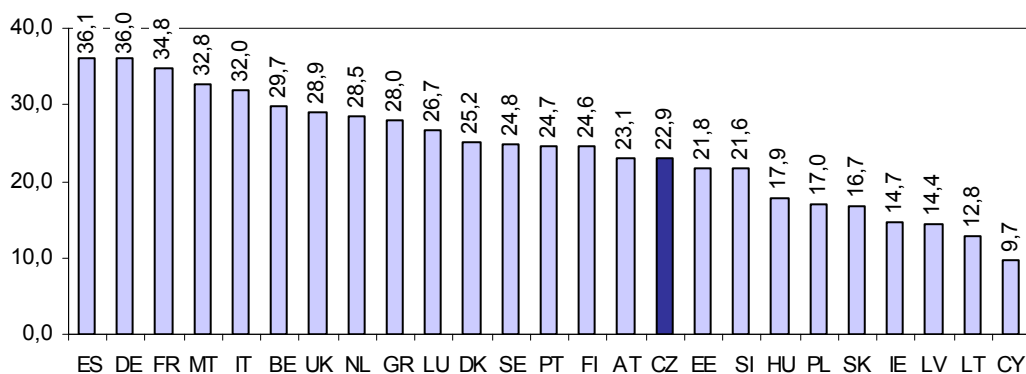
Daňové sazby

Velmi diskutovaným tématem v rámci EU je **daňová politika**, resp. její harmonizace. Zvláště v nových členských zemích jsou nižší daňové sazby korporací používány jako nástroj zlepšení přitažlivosti ekonomiky pro zahraniční investory, což nepříznivě hodnotí některé staré členské země (zejména Německo nebo Francie). Komplexní přístup k hodnocení daňové zátěže podniků představuje metoda používaná ZEW v Mannheimu pod názvem skutečná průměrná daňová sazba - **Effective Average Tax Rate (EATR)**.⁴¹ Výpočty berou v úvahu všechny související důchodové a kapitálové daně v zemi. Vedle příslušných daňových sazeb výpočty také uvažují nejvýznamnější pravidla týkající se vymezení daňového základu (např. pravidla odpisů). Výsledek vyjadřuje procenta odvedená jako daň z výnosu modelového investičního projektu za stanovených předpokladů, které umožňují mezinárodní srovnatelnost.

Podle údajů publikovaných ZEW v roce 2005 se Česká republika v rámci Evropské unie řadí spíše k podprůměru. Nicméně její **daňové zatížení** je nejvyšší ve skupině nových členských zemí ze střední a východní Evropy a poměrně výrazně vyšší oproti konkurujícím zemím Maďarska, Polska a Slovenska.

⁴¹ Blíže k metodologii viz O.H. Jacobs et al., EU Copany Taxation in Case of a Common Tax Base. Mannheim, ZEW 2005. Discussion Paper 5-37.

Skutečné daňové zatížení firem, rok 2005 (v %)

Pramen: EU Comparison Reveals Peak Load for Germany. Mannheim, ZEW 2005.

Regulace pracovního a produktového trhu

Mikroekonomické hledisko **regulace** hodnotí ukazatele OECD pro pracovní a produktové trhy. Nadměrná produktová regulace vyvolává dodatečné náklady (včetně korupčních pobídek) a nepříznivě ovlivňuje podnikatelskou aktivitu. Je proto žádoucí rozsah regulace snižovat, resp. zvyšovat její efektivnost tak, aby splnila svůj účel (např. bránila podvodnému nebo jinak škodlivému jednání, usnadňovala realizaci a vymáhání soukromých kontraktů) a současně minimalizovala zátěž pro podnikatele a investory. Vyšší ochrana zaměstnanosti sice zvyšuje stabilitu pracovních míst, ale nepříznivě ovlivňuje vývoj (délku trvání) nezaměstnanosti, protože omezuje toky na trhu práce.⁴²

V případě pracovních trhů je pro hodnocení úrovně regulace používán index přísnosti **legislativy ochrany zaměstnanosti** (*Employment Protection Legislation – EPL*), který je vyjádřen ze tří dílčích složek – regulace smluv na dobu určitou, omezení hromadného propouštění a ochrany před individuálním propuštěním na základě osmnácti charakteristik.⁴³ Hodnota indexu se pohybuje v intervalu od 0 (nejmírnější ochrana) do 6 (nejpřísnější ochrana). Vývoj v zemích OECD oproti ukazuje tendenci k poklesu přísnosti ochrany zaměstnanosti, reformy však mají spíše dílčí charakter a zahrnují zejména smlouvy na dobu určitou (spíše než na dobu neurčitou).

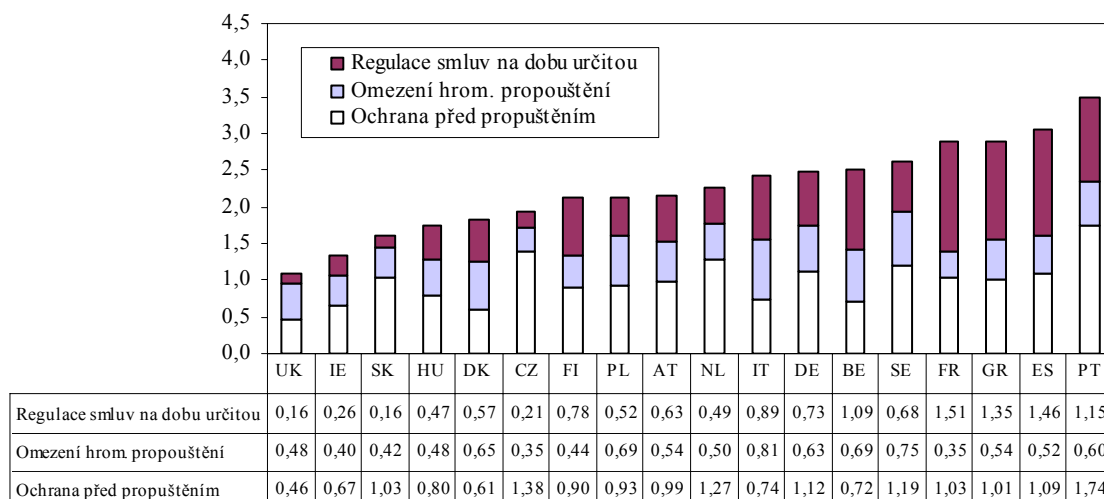
Česká republika vykazuje v rámci EU **podprůměrnou úroveň** ochrany zaměstnanosti (1,94 oproti 2,26 pro průměr EU), nicméně druhou nejvyšší hodnotu dílčí složky individuální ochrany před propuštěním (za Portugalskem). Naopak regulace smluv na dobu určitou a ochrana před kolektivním propuštěním patří mezi sledovanými zeměmi k nejnižším. V Maďarsku a na Slovensku je nicméně úroveň ochrany zaměstnanosti v průměru nižší než v ČR. Oproti konci 90. let se ochrana zaměstnanosti v ČR nezměnila, na Slovensku výrazně poklesla (v důsledku komplexní reformy legislativy trhu práce).⁴⁴

⁴² Tzv. systém *flexicurity* kombinuje vysoce pružný trh práce se štědrými dávkami zabezpečení v nezaměstnanosti a rozsáhlým programem aktivní politiky zaměstnanosti. Příkladem tohoto systému je Dánsko, Švédsko a Nizozemsko. Naopak pružný trh s nízkou úrovní zabezpečení a aktivních programů představuje UK a Irsko.

⁴³ K metodologii indexu viz OECD, *Employment Outlook 2004*. OECD - A Detailed Description of Employment Protection Regulation in Force in 2003. Paris, OECD 2004. Blíže k problematice regulace trhu práce zejména ve vztahu k zaměstnanosti viz OECD *Employment Outlook 2006*; A. Bassanini, R. Duval, *Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions*. Paris, OECD 2006.

⁴⁴ Ke specifikům EPL pro země střední a východní Evropy viz M. Tonin, *Updated Employment Protection Legislation Indicators for Central and Eastern European Countries*. Stockholm, IIES Stockholm University 2005.

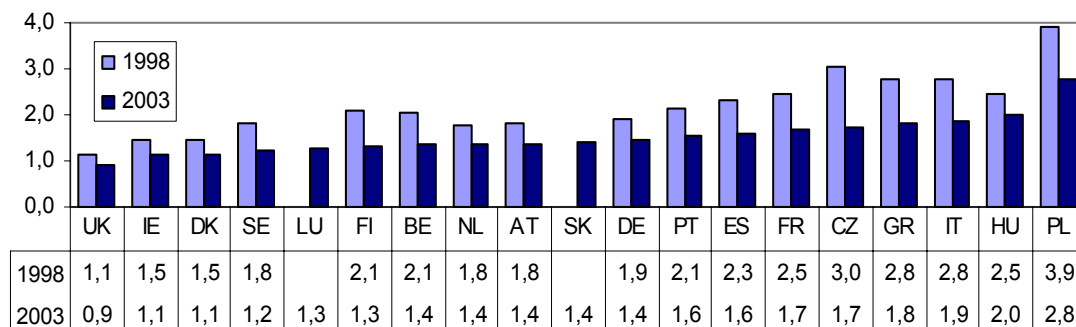
Index přísnosti legislativy ochrany zaměstnanosti, rok 2003

Pramen: OECD – Employment Outlook 2004. Paris, OECD 2004.

Na hodnocení konkurence na **produktových trzích** se zaměřuje šetření OECD realizované v letech 1998 a 2003.⁴⁵ Analýza je založena na souhrnných ukazatelích regulace, které hodnotí, v jaké míře jednotlivé politiky podporují či naopak brání konkurenci. Ukazatele pokrývají formální regulace v oblastech státní kontroly podniků, právních a administrativních překážek podnikání a překážek mezinárodního obchodu a investic. Hodnota indexu se pohybuje v intervalu od 0 (absence regulace) do 6 (nejpřísnější restrikce).

Regulace produktových trhů (1998 a 2003)

Poznámka: Vyšší hodnota = přísnější regulace. Pramen: OECD Database - Product Market Regulation 2005.

Úroveň **regulace se v ČR** oproti roku 1998 zlepšila (tehdy patřila k vůbec nejprísnejším za Polskem), avšak stále přesahuje průměr EU. Administrativní regulace (transparentnost regulace a překážky vzniku podniku) je v ČR výraznější oproti regulaci ekonomické (ostatní ukazatele regulace) a její úroveň stagnuje. Regulace vnitřních politik je více než dvakrát silnější oproti vnějším politikám. V oblasti státních zásahů je regulace zejména důsledkem poměrně velkého významu sektoru veřejných podniků, význam přímé státní kontroly je slabší a srovnatelný s průměrem EU. Zásahy do podnikání jsou silnější při využití příkazové a kontrolní regulace, slabší je význam cenové regulace. V překážkách podnikání se projevuje nízká transparentnost regulace a administrativy a nepříznivý vliv překážek vzniku podniku.

⁴⁵ Viz P. Conway, V. Janod, G. Nicoletti, Produkt Market Regulation in OECD Countries: 1998 to 2003. Paris, OECD 2005. WP 419. Rovněž viz web stránky OECD k PMR ukazatelům, kde jsou k dispozici i vyplněné dotazníky za jednotlivé země, na jejichž základě byly příslušné hodnoty vypočítány (dotazníky vyplňují národní vládní orgány): www.oecd.org/document/1/0,2340,en_2649_34323_2367297_1_1_1_1,00.html.

Překážky konkurence jsou spíše nízké. Regulační transparentnost zhoršuje zejména komplikovanost systému povolení, která je více než dvojnásobná oproti průměru EU a navíc se oproti roku 1998 nesnížila. Zátěž vzniku podniku je mírně vyšší pro právnické osoby než pro fyzické osoby a v čase se nezměnila, zvýšila se však odvětvově specifická zátěž. Překážky obchodu a investic jsou spíše omezené, výraznější je pouze omezení zahraničního vlastnictví.

Regulace produktových trhů

	EU		ČR	
	1998	2003	1998	2003
Regulace trhů	2,2	1,5	3,0	1,7
Vnitřní politiky	2,6	1,9	3,0	2,2
A. Státní zásahy	3,2	2,4	3,9	2,5
- Státní vlastnictví	3,5	2,7	4,8	3,0
- Zásahy do podnikání	3,0	1,9	2,9	1,9
B. Překážky podnikání	1,9	1,4	2,0	1,9
- Transparentnost regulace	2,3	1,9	2,2	2,3
- Zátěž vzniku podniku	2,1	1,3	2,7	2,3
- Překážky konkurence	1,0	0,6	0,6	0,5
Vnější politiky	1,7	1,0	3,1	1,1
Překážky obchodu a investic	1,5	0,9	3,1	0,9
- Explicitní překážky	1,9	1,2	3,2	1,4
- Další překážky	1,0	0,5	3,1	0,3
Administrativní regulace	2,2	1,7	2,4	2,4
Ekonomická regulace	2,7	1,9	3,1	2,0

Poznámka: Vyšší hodnota = přísnější regulace. Pramen: OECD Database - Product Market Regulation 2005.

Regulace produktových trhů hodnotí OECD rovněž na **sektorové úrovni**, a to v profesních službách (právních, účetních, technických a architektonických), maloobchodě a sedmi nezpracovatelských odvětvích (telekomunikace, výroba a distribuce plynu, elektřiny, pošty, železniční, letecká osobní a silniční nákladní doprava). Podle údajů za rok 2003 vykazuje Česká republika nejsilnější regulaci v letecké dopravě a plynárenství, z profesních služeb v právnických a účetních povoláních.⁴³

	Profesní služby					Maloobchod	Nezpracovatelské sektory						
	Účetnictví	Achitektura	Technika	Právo	Celkem		Letecká doprava	Telekomun.	Efektřina	Plyn	Pošty	Železn. doprava	Silniční doprava
AT	1,6	2,1	2,1	2,1	2,0	3,2	1,2	1,6	1,5	2,7	2,9	5,3	1,7
BE	2,7	2,8	0,3	2,5	2,1	4,5	0,0	2,1	1,3	2,6	2,9	4,3	1,7
CZ	3,2	1,7	2,3	3,8	2,8	..	4,4	..	..	3,6	3,2	2,3	3,0
DE	2,8	3,1	3,1	3,6	3,1	3,1	0,0	1,6	1,8	1,5	2,2	3,8	1,3
DK	1,2	0,0	0,0	2,0	0,8	2,5	0,4	0,7	1,0	3,2	2,9	2,6	0,5
ES	2,1	2,5	1,5	3,6	2,4	3,4	1,0	1,2	0,5	2,5	2,9	4,9	1,3
FI	2,2	1,0	0,5	0,3	1,0	2,6	1,7	0,9	1,5	4,5	2,2	5,3	0,5
FR	3,0	2,1	0,0	2,8	2,0	3,1	1,7	2,1	3,6	4,0	2,9	5,3	1,7
GR	2,0	2,5	2,8	4,5	2,9	4,2	4,3	1,7	3,3	5,2	2,9	5,6	6,0
HU	2,0	3,1	2,1	3,0	2,5	1,3	5,6	..	..	3,4	3,5	3,8	2,5
IE	1,6	0,7	0,0	2,8	1,3	1,1	4,3	1,5	3,3	4,1	2,9	5,6	0,5
IT	4,0	3,1	3,8	3,6	3,6	2,4	1,9	1,0	1,1	2,4	3,5	2,6	5,5
LU	2,8	3,5	3,2	3,1	3,2	..	..	..	..	3,4	2,7	..	..
NL	2,9	0,0	1,5	2,0	1,6	1,6	0,4	1,1	0,6	2,9	2,2	2,6	1,3
PL	2,8	2,0	2,3	3,3	2,6	3,2	3,5	..	..	4,8	2,9	1,7	1,7
PT	2,8	1,6	1,6	3,6	2,4	2,2	3,0	1,5	2,3	4,1	2,9	3,8	0,5
SE	2,4	0,0	0,0	1,2	0,9	0,5	0,6	1,8	1,0	2,7	2,2	3,8	1,0
SK	2,2	2,6	2,4	3,7	2,8	1,5	4,2	..	..	3,7	3,4	1,9	1,5
UK	2,1	0,0	0,0	2,1	1,1	2,0	1,4	0,5	0,0	1,7	2,9	0,4	0,5

Pramen: OECD - http://www.oecd.org/document/1/0,2340,en_2649_34323_2367297_1_1_1_1,00.html (Indicators of Product Market Regulation Homepage, k 1.8.2006).

Podmínky podnikání

Podmínky podnikání jsou podrobně hodnoceny v projektu Světové banky **Doing business** především podle charakteristik regulační zátěže a jejich dopadů (časové, procedurální a finanční náročnosti realizovaných úkonů). Podmínky podnikání významně ovlivňují realizaci a výkonnost podnikatelských aktivit a tím i celkovou ekonomickou výkonnost. Hodnocení jejich kvality přispívá k identifikaci dopadů regulace podnikání na ekonomické a sociální charakteristiky výkonnosti a potřebnosti realizace souvisejících reforem.⁴⁶

Kvalita podnikového prostředí, rok 2005

	EU-22	ČR
Zahraniční obchodování	17,1	15,9
Získávání úvěru	24,8	16,5
Vynutitelnost smluv	25,7	20,6
Přijímání a propouštění	52,5	39,3
Ochrana investorů	39,1	40,0
Registrace vlastnictví	38,9	42,3
Zahájení podnikání	34,0	47,2
Platba daní	43,3	48,6
Udělování povolení	36,3	56,2
Ukončení podnikání	25,4	69,9
Podmínky podnikání	33,7	39,6

Poznámka: Hodnoty jsou průměrem percentil dosažených v jednotlivých ukazatelích ve srovnání celkového souboru zemí. Percentily vyjadřují, kolik procent zemí zaujímá v daném ukazateli lepší pozici. Pramen: WB – Doing Business 2006. Washington, World Bank 2005, vlastní propočty.

Česká republika dosahuje v hodnocení za rok 2005⁴⁷ **lepší výsledek** oproti průměru EU pouze ve čtyřech oblastech, a to v podmínkách zahraničního obchodu, získávání úvěru, vynutitelnosti smluv a regulace trhu práce. Nejhorší výsledky vykazuje v ukončení podnikání (zejména jeho časové náročnosti a s tím úzce související také nízké míry návratnosti), dále v udělování povolení (především v počtu procedur a navazující časové náročnosti), zahájení podnikání (ve většině ukazatelů) a platby daní (v případě časové náročnosti). Na úrovni dílčích složek ukazatelů podmínek podnikání je za nepříznivou považována rovněž úroveň informační otevřenosti v rámci ochrany investorů, časová náročnost registrace vlastnictví a náklady přijímání pracovníků.

V případě podmínek **zahájení podnikání** v ČR (77. místo) je problémem zejména zátěž vysokého počtu procedur a dnů a také poměrně velké nároky na minimální kapitálový vklad. Poměrně nízké jsou (přímé) finanční náklady zahájení podnikání. Administrativní zátěž by měla být postupně snižována zjednodušením zápisu do obchodního rejstříku a zřízením centrálních registračních míst pro podnikatele s možností elektronických podání formulářů.

Zahájení podnikání	CZ	EU	Nejlepší v EU	Udělování povolení	CZ	EU	Nejlepší v EU
počet procedur	10	8	3 DK, SE, FI	počet procedur	31	16	7 DK
počet dnů	40	28	5 DK	počet dnů	245	191	56 FI
náklady	9,5	8,9	0 DK	náklady	16,1	81,5	16,1 CZ

V případě podmínek **udělování povolení** ve stavebnictví v ČR (87. místo) představuje výrazně nejhorší zátěž počet procedur v kombinaci s vysokou časovou náročností, naopak náklady

⁴⁶ Projekt WB hodnotí 155 zemí včetně 22 členských zemí Evropské unie (bez Lucemburska, Kypru a Malty). K podrobnému hodnocení pozice ČR viz A. Kadeřábková, V. Šmejkal, Podmínky podnikání v České republice v mezinárodním srovnání. Praha, CES VŠEM 2006.

⁴⁷ Hodnocení zachycuje stav k lednu roku 2005. Aktuální údaje jsou připraveny k publikaci v září roku 2006.

povolovacího řízení patří k nejnižším. Vysoká administrativní zátěž však ve skutečnosti přípravu stavby značně prodražuje. Největším problémem je příprava podání žádosti o územní a stavební povolení.

Podmínky **regulace zaměstnanosti** v ČR (60. místo) patří v rámci EU v průměru k nejméně zatěžujícím. Rigidita regulace je nejsilnější při přijímání pracovníků, slabší v případě propouštění a nejmenší v případě rigidity pracovní doby. Náklady zaměstnanosti jsou velmi vysoké při přijímání pracovníků, zejména v důsledku odvodů zaměstnavatelů, výrazně mírnější jsou náklady propouštění.⁴⁸

Regulace zaměstnanosti	CZ	EU	Top EU	
rigidita přijímání	33	36	11	BE, DK, HU, PL, AT
rigidita hodin	20	37	10	BE, DK, UK
rigidita propouštění	20	62	20	UK, CZ
náklady přijímání	37	27,2	0,7	DK
náklady propouštění	21,6	38,5	12,9	SK

Podmínky **registrace vlastnictví** v ČR (57. místo) jsou problematické zejména u časové náročnosti, zatímco počet procedur a náklady jsou spíše nízké. Důvodem jsou především dlouhé lhůty zapisování vkladů do katastru nemovitostí (zvláště v Praze). Problémem je také skutečnost, že samotný zápis v katastru neposkytuje nevyvratitelnou jistotu důkazu o existenci vlastnictví. Získání takové jistoty proto mnohdy vyžaduje soukromá šetření historie nemovitosti a dodatečné smluvní pojistky jejího převodu a tím i vyšší náklady.

V případě podmínek **získávání úvěru** v ČR (13. místo) je pozice poměrně příznivá jak v rozsahu a kvalitě úvěrových informací, tak v intenzitě ochrany věřitelů. Díky kvalitní právní úpravě patří zástavní právo k nejjistějším způsobům zajištění pohledávky. Kvalita úvěrových informací je vysoká a míra pokrytí populace i rozsah informací se postupně zvyšují. Jejich vypovídací hodnotu posílilo i nově zavedené propojení bankovního a nebankovního registru dlužníků.

Registr. vlastnictví	CZ	EU	Nejlepší v EU		Získávání úvěru	CZ	EU	Nejlepší v EU	
počet procedur	4	5	1	SE	práva věřitelů	6	6	10	UK
počet dnů	123	72	2	NL	úvěrové informace	5	5	6	AT, DE, ES, IT
náklady	3	4,8	0,1	SK	soukromý registr	37,9	32,6	100	IE, SE

V oblasti **ochrany investorů** v ČR (58. místo) je situace značně nevyrovnaná. Nejhuře je hodnocena otevřenost a průhlednost transakcí, naopak velmi dobře zajištění odpovědnosti manažerů a nejlépe možnost žaloby akcionářů proti členům statutárního orgánu. Význam a faktický dopad příznivé úrovně odpovědnosti a žalovatelnosti za zneužití svěřených zdrojů pro soukromý prospěch však výrazně snižuje samotná nízká úroveň informační otevřenosti.

Ochrana investorů	CZ	EU	Nejlepší v EU		Platba daní	CZ	EU	Nejlepší v EU	
index otevřenosti	2	5	10	UK, FR	počet procedur	14	21	5	SE
index odpovědnosti	5	5	8	SI	časová náročnost	930	260	56	ES
index žalovatelnosti	8	6	9	IE	daňová zátěž	40,1	48,6	38,7	LV

V případě podmínek **plateb daní** v ČR (70. místo) představuje výrazně nejhorší zátěž časová náročnost, naopak počet daňových procedur je poměrně nízký a daňová zátěž patří v rámci EU spíše k mírnějším. Největší reformní výzvu proto představuje především zjednodušení a zpřehlednění daňové soustavy a zlepšení kvality práce správců daně. V cílové podobě by daňová

⁴⁸ Přes silné výhrady zaměstnavatelů k nové podobě zákoníku práce z důvodu přetrvávající rigidity regulace ve prospěch ochrany zaměstnanců jsou jejím největším problémem spíše přetrvávající vysoké náklady přijímání, které navíc nejméně postihují poptávku po problémových skupinách na trhu práce.

správa měla minimálně zatěžovat poplatníka a zvýšit komfort plnění jeho daňových povinností. Klíčovou otázkou však zůstává postup zjednodušení samotné daňové soustavy.

Podmínky **zahraničního obchodu** v ČR (24. místo) jsou příznivější v případě vývozu, kde je hůře hodnocena pouze časová náročnost, zatímco počet dokumentů a podpisů patří k nejnižším i v širším mezinárodním srovnání. Administrativní náročnost dovozu je mírně větší. Nejhorší je opět časová náročnost následovaná počtem dokumentů a podpisů. Do značné míry jsou podmínky zahraničního obchodování ovlivněny harmonizací s právem ES.⁴⁹

Podmínky obchodu	CZ	EU	Top EU	
počet dokumentů - vývoz	5	6	3	DK
počet podpisů	3	4	1	DE, SE
počet dnů	20	15	5	DK
počet dokumentů - dovoz	8	7	3	DK, FI, SE
počet podpisů	4	5	1	DE, DK, FI, NL, SE
počet dnů	22	17	5	DK

Podmínky **vynutitelnosti smluv** v ČR (21. místo) patří k příznivěji hodnoceným ukazatelům. Nejlepší je situace v nákladech vymáhání dluhu, poměrně nízký je i počet souvisejících procedur, horší je časová náročnost. Alternativu pomalého soudního projednávání představuje stále častěji rozhodčí řízení před nezávislým rozhodcem nebo rozhodčím soudem.

Vynutitelnost smluv	CZ	EU	Nejlepší v EU		Ukončení podnikání	CZ	EU	Nejlepší v EU	
počet procedur	21	22	14	GR,UK	počet let	9,2	2,1	0,4	IE
počet dnů	290	338	48	NL	náklady	14	11	1	NL
náklady	9,1	11,8	5,3	DK	míra návratnosti	17,9	61,2	89,1	FI

Podmínky **ukončení podnikání** v ČR (121. místo) jsou v souhrnu nejhorší ze všech sledovaných ukazatelů. Konkursní řízení je poměrně nákladné, vykazuje velmi nízkou míru návratnosti a především je neúměrně dlouhé. Související právní úprava je komplikovaná a prochází častými změnami. Pomalá práce soudů v kombinaci s obstrukcemi účastníků vedou ke značným průtahům a tím ke znehodnocení vymáhaných zdrojů.⁵⁰

1.4 Ekonomická migrace

Tématu migrace je věnována systematictější pozornost na úrovni EU zhruba od počátku nového tisíciletí, kdy se objevují podněty k umožnění **legální pracovní (ekonomické) imigrace**. Konkrétní iniciativy v rámci Politického plánu legální migrace mají být v EU zahájeny od roku 2007. Jde o téma s řadou ekonomických, ale i mnohdy citlivých politických aspektů, které diskusi komplikují a projevují se i v rámci EU např. v omezeních pracovní mobility mezi novými a některými starými členskými zeměmi. Teorie se přiklání k pozitivnímu hodnocení ekonomických přínosů migrace, ale empirické výsledky jsou zatím méně jednoznačné, resp. nedostatečně robustní. V případě **politických přístupů** jsou rozlišovány dva typy – ve vztahu k již usazeným cizincům (integrace, legalizace) a jejich tokům (hraniční kontroly a podle typu imigrace ve vztahu k zaměstnaným, azylantům a sjednocení rodin), specifická pozornost je věnována vysoce kvalifikovaným pracovníkům a

⁴⁹ Rozdíly oproti ostatním členským zemím jsou proto způsobeny spíše mimoprávními skutečnostmi, zejména kvalitou a rychlostí státní správy a dostupností asistenčních služeb.

⁵⁰ Za příznivou charakteristiku je možno považovat to, že reformní úsilí směřuje ke komplexní rekonstrukci úpadkového práva s důrazem na posílení úlohy věřitelů, umožňuje urychlení konkursního řízení stanovením závazných lhůt pro jednotlivé úkony a zavádí alternativy k řešení úpadku prostřednictvím konkursu s cílem zachování životaschopného podniku.

studentům/výzkumníkům, resp. možnosti využití imigrace k pokrytí (krátkodobých) mezer nabídky na domácím trhu práce.⁵¹

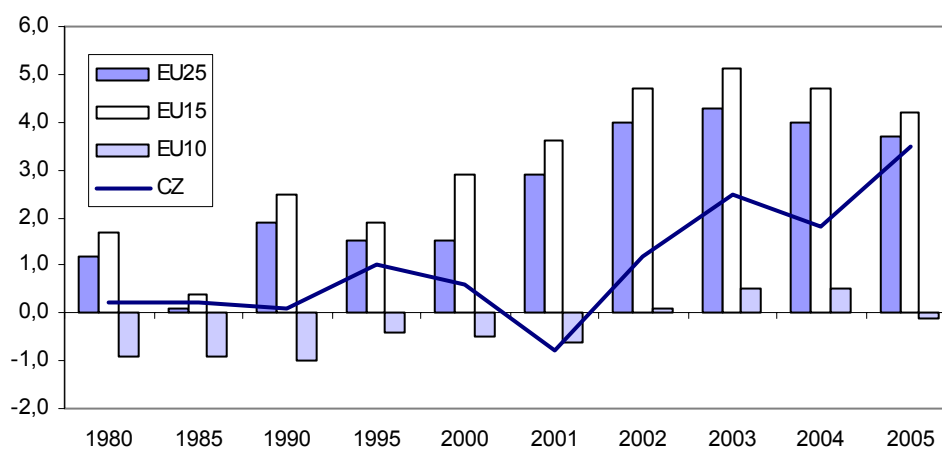
Mezinárodní kontext

Mezi zeměmi EU (zhruba podle jejich ekonomické vyspělosti) se projevují výrazné rozdíly ve **vývoji a rozsahu migračních toků** a také ve zdrojových zemích imigrantů (jejichž struktura se v řadě případů poměrně výrazně změnila od 90. let). Mezi zeměmi se objevují také rozdíly ve struktuře imigrantů podle typu – pracovní, sjednocení rodiny, žadatelé o azyl, ilegálové. Velkým problémem je **politická citlivost** tématu imigrace v EU (z nových členských a ze třetích zemí), která může být, resp. určitě bude pro diskusi o větší otevřenosti vůči legální imigraci významnější než ekonomické aspekty (téma imigrace nabývá na frekvenci i v prezentacích neextrémních/standardních politických skupin/stran).⁵²

Vývoj migrace

Největší **přiliv imigrantů** do EU tradičně směřoval do Německa, Velké Británie a Francie. Nicméně v posledních letech se zvyšují toky do Itálie, Irska a od roku 2000 především do Španělska. Od počátku nového tisíciletí nabývá míra migrace kladných hodnot ve skupině nových členských zemí EU, (ve Slovinsku už od 60. let). Rozdíl mezi mírou imigrace mezi starými a novými členskými zeměmi EU je však stále výrazný.

Přírůstek stěhováním (na 1000 obyvatel), Česká republika a EU (v ‰)

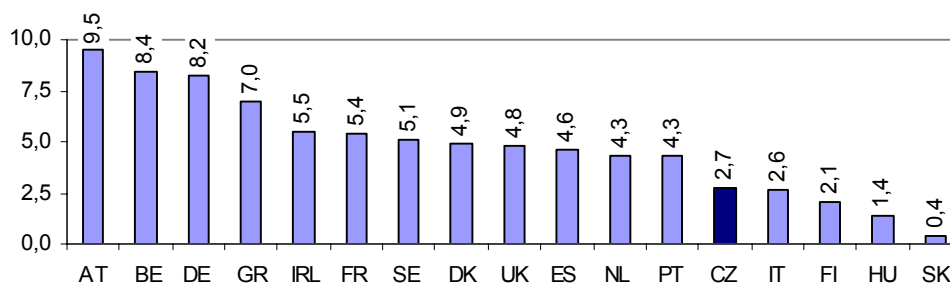
Pramen: Labour Migration in Europe, GWG, 19.6.2006, s. 9, údaje pro ČR – ČSÚ, Přehled pohybu obyvatelstva.

V České republice se **míra imigrace** postupně zvyšuje (za imigranty jsou považováni cizinci s pobytem delším než jeden rok), i když podíl cizinců na celkové populaci zůstává v rámci členských zemí EU stále spíše nízký. V roce 2005 dosáhl počet cizinců v ČR (s povolením k pobytu) více než 278,3 tisíc (ze 104 tis. v roce 1994), tj. 2,7 % populace (hodnota pro EU-15 dosahuje 7,7 %).

⁵¹ Problémem je však omezení účinnosti selektivních migračních politik ve vztahu k zaměstnanosti z důvodu neschopnosti přesného odhadu budoucích potřeb trhu práce (podle kvalifikační a profesní struktury) a nemožnosti jejich úspěšného mikromanagementu prostřednictvím imigrace (z řady interních i externích důvodů).

⁵² Zdrojem dat a hodnocení vývojových trendů v oblasti migrace jsou zejména periodické analytické publikace OECD – International Migration Outlook 2006. Paris, OECD-SOPEMI 2006 a pro Českou republiku studie VÚPSV: M. Horáková, Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 16. Praha 2006; M. Horáková, Cizinci na trhu práce v ČR v letech 1994-2004. Praha 2005.

Podíl cizinců na populaci, rok 2004 (v %)

Poznámka: ČR rok 2004. Pramen: OECD – International Migration Outlook 2005. Paris, OECD-SOPEMI 2005.

Kladné saldo migrace je zdrojem růstu počtu obyvatel České republiky (přirozený přírůstek je dlouhodobě záporný).⁵³ V roce 2005 bylo zatím (od roku 2001) toto saldo nejvyšší a dosáhlo 36,2 tis. Základní struktura cizinců podle státního občanství, kteří největší měrou přispívají k početnímu růstu obyvatel České republiky zůstává stálá. V roce 2005 měla ČR nejvyšší kladné saldo stěhování s Ukrajinou (12,5 tis.), následovaly Slovensko (8,2 tis.) a Vietnam (3,5 tis.), tj. dohromady dvě třetiny celkového počtu.

Přírůstek stěhování na 1000 obyvatel (v ‰)

	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
CY	0,6	2,0	16,4	10,1	5,7	6,6	9,7	17,2	21,2	27,2
ES	3,0	-0,3	-0,5	1,8	9,7	10,8	15,7	14,9	14,3	15,0
IE	-0,2	-11,1	-2,2	1,7	8,4	10,1	8,3	7,8	11,8	11,4
AT	1,2	0,8	7,6	0,3	2,2	5,4	4,3	4,7	7,6	7,4
IT	0,1	-0,4	0,4	0,6	1,0	0,8	6,1	10,6	9,6	5,8
MT	2,5	0,0	2,3	-0,5	25,8	5,7	5,1	4,1	4,5	5,0
PT	4,3	-1,9	-3,9	2,2	4,6	6,3	6,8	6,1	4,5	3,9
SI	2,8	1,9	-0,2	0,4	1,4	2,5	1,1	1,8	0,9	3,6
CZ	0,2	0,2	0,1	1,0	0,6	-0,8	1,2	2,5	1,8	3,5
LU	3,7	2,5	10,5	10,5	8,0	7,6	5,7	4,7	3,4	3,4
UK	-0,6	1,0	0,4	1,1	2,4	2,6	2,7	3,0	3,4	3,3
BE	-0,2	-0,1	2,0	0,2	1,3	3,5	3,9	3,4	3,4	3,2
GR	5,8	0,6	6,3	7,3	2,7	3,5	3,5	3,2	3,2	3,1
SE	1,2	1,3	4,1	1,3	2,8	3,2	3,5	3,2	2,8	2,7
HU	-0,7	-7,6	1,8	1,7	1,6	1,0	0,3	1,5	1,8	1,8
FI	-0,5	0,5	1,7	0,8	0,5	1,2	1,0	1,1	1,3	1,7
FR	0,8	0,7	0,5	-0,3	1,7	2,0	2,2	2,2	1,7	1,7
DK	0,1	1,9	1,7	5,5	1,9	2,2	1,8	1,3	0,9	1,4
DE	3,9	0,9	8,3	4,9	2,0	3,3	2,7	1,7	1,0	1,2
SK	-2,3	-0,6	-0,5	0,5	-4,1	0,2	0,2	0,3	0,5	0,8
EE	4,1	4,1	-3,6	-10,9	0,2	0,0	0,1	0,2	-0,2	..
PL	-0,7	-0,5	-0,3	-0,5	-10,7	-0,4	-0,5	-0,4	-0,2	-0,3
LV	1,0	4,7	-4,9	-5,6	-2,3	-2,2	-0,8	-0,4	-0,5	-0,5
NL	3,6	1,4	3,3	1,0	3,6	3,5	1,7	0,4	-0,6	-1,2
LT	0,6	3,5	-2,4	-6,5	-5,8	-0,7	-0,6	-1,8	-2,8	-3,0

Pramen: Labour Migration in Europe, GWG, 19.6.2006, s. 9. Pro ČR – ČSÚ, Přehled pohybu obyvatelstva.

Strukturální charakteristiky cizinců v EU

Kontroverzní téma v EU představují přetrvávající překážky interní mobility pracovníků mezi **starými a novými členskými zeměmi**. Zatímco celkový dopad imigrace z nových zemí je odhadován ve většině výzkumů jako nevýznamný, obava z geografické koncentrace toků vedle k zavedení přechodných opatření v některých starých členských zemích. Rozlišována je

⁵³ Česká republika patří k zemím s nejrychleji stárnoucí populací v EU (bez imigrace by populace v ČR v aktivním věku do roku 2050 klesla o 40 %).

vedle dlouhodobé také krátkodobá (neúplná) migrace z nových členských zemí, která se jeví i do budoucna jako významnější (včetně přeshraničního dojíždění za prací, resp. přeshraničního poskytování služeb prostřednictvím dočasně přesídlených pracovníků).

Migrace z nových členských zemí vykazuje některé specifické **strukturální charakteristiky**. Z hlediska *demografické* struktury převažují mladí, svobodní a muži. *Kvalifikační* struktura migrantů z nových zemí ukazuje na převahu středních kvalifikací (60 %), přičemž v cílové zemi je obvykle kvalifikační úroveň přijímaného zaměstnání nižší oproti kvalifikační úrovni migranta. Malou skupinu tvoří vysoce kvalifikovaní pracovníci (podle odhadů 10-12 %). Počet *zahraničních studentů* z nových členských zemí zatím zůstává spíše nízký, i když je možno předpokládat postupný nárůst. *Odvětvová* struktura zahraničních pracovníků má tendenci postupně se přibližovat struktuře rodilých, nicméně v některých odvětvích je obvykle zaměstnanost cizinců vyšší (zejména s náročností na méně kvalifikovanou práci).

Ekonomické dopady imigrace jsou v souhrnu hodnoceny teorií jako příznivé pro hostitelskou zemi, problém ale představuje (rovněž při prosazování větší otevřenosti vůči imigraci) jejich nerovnoměrné rozdělení mezi rodilou populaci. Klíčovou otázkou hodnocení efektů je (tj. na *mzdy, nezaměstnanost a produktivitu*), zda jsou imigranti substituty nebo naopak komplementy rodilých pracovníků. Pokud imigrace zahrnuje zejména nízko placené nekvalifikované modré límečky, bude právě tato skupina rodilých pracovníků postižena poklesem mezd a pracovních příležitostí. Imigranti ale také mohou pokrýt mezery nabídky na trhu práce (včetně účinku jejich vyšší regionální mobility), o niž rodilá pracovní síla nemá zájem, přínosný je příliv vysoce kvalifikovaných imigrantů (pokud mají možnost svoji kvalifikaci uplatnit). Zatímni empirické studie dopadů imigrace na mzdy a zaměstnanost vykazují nejednoznačné závěry.

Významným aspektem diskuse o imigraci jsou její **fiskální dopady**, zejména kvůli obavě o zátěži imigrantů pro výdaje v sociální oblasti, které nejsou kompenzovány dodatečnými daňovými příjmy (vzhledem k rostoucímu podílu cizinců mezi příjemci sociálních dávek). Odhady čistých fiskálních přínosů imigrace jsou zatím nejednoznačné a nepřiliš robustní (výsledky značně závisejí na specifických charakteristikách, např. kvalifikační struktuře migrantů) – v některých případech v krátkém období převažují ztráty, v dlouhém období se situace obrací. Diskutován je význam imigrace pro řešení problému stárnutí populace EU díky mladší věkové struktuře a vyšší porodnosti imigrantů (což však mohou být pouze přechodné efekty). Imigrace je pro EU již dnes větším zdrojem růstu populace než přirozený přírůstek.

Všechny země chtějí **vysoce kvalifikované**, kulturně blízké imigranty (kde liberalizace přílivu nepředstavuje problém), většinu ale tvoří méně kvalifikovaní. Schopnost využití imigračních politik k cílenému řešení (krátkodobých) nerovnováh na trhu práce je ale považována za velmi omezenou, současně není doporučováno používání (krátkodobých) a měnících se politik omezujících interní mobilitu a mechanismy přizpůsobení.

Cizinci na trhu práce v České republice

Zaměstnanost cizinců v České republice se zvýšila z 91 tis. v roce 1994 na téměř 219 tis. v roce 2005, podíl cizinců na pracovní síle vzrostl za stejné období z necelých 2 % na více než 4 %.⁵⁴ Z celkové zaměstnanosti cizinců tvoří většinu zaměstnanci (69,2%), zbytek držitelé živnostenského oprávnění. Necelou polovinu zaměstnanosti cizinců (49 %) představují

⁵⁴ Zaměstnanost cizinců zahrnuje povolení k zaměstnání, informace o zaměstnávání cizinců (bez pracovního povolení) a živnostenské oprávnění cizinců.

obyvatelé zemí, kteří v ČR nepotřebují pracovní povolení (z EU, EHP, ESVO). Jejich podíl soustavně klesá. Nejvýznamnější skupinu v jejich rámci představují Slováci, jejichž podíl na celkové zaměstnanosti cizinců v ČR dosáhl v roce 2005 téměř 39 % (což představuje 78 % pracujících cizinců ze zemí EU/EHP/ESVO). Druhou nejpočetnější skupinu tvoří Ukrajinci (28 %) a třetí Vietnamci (10 %). Na celkovém (výrazném) nárůstu pracujících cizinců v roce 2005 v ČR (o 45 tis.) se podíleli nejvíce právě Slováci (15,5 tis.) a Ukrajinci (19,5 tis.).

Na **regionální úrovni** je zaměstnanost cizinců v ČR značně koncentrovaná, resp. jsou zřejmé značné rozdíly v jejich podílu na pracovní síle v krajích i okresech. Pochopitelně vysoká je tato koncentrace v Praze a dále v okresech s vysokým podílem zahraničních investic ve zpracovatelském průmyslu a obchodě. Více než 47 % zaměstnanosti cizinců v ČR je soustředěno pouze do dvou krajů - do Středočeského kraje (14 %) a Prahy (33 %), následuje Jihomoravský (9 %) a Moravskoslezský kraj (6,5 %).

Podíl cizinců na pracovní síle krajů a okresů ČR, rok 2005 (v %)

Kraje		Okresy			
Celkem ČR	4,04	Mladá Boleslav	12,30	Pelhřimov	3,69
Praha	10,44	Plzeň-město	8,94	Plzeň-sever	3,58
Plzeňský	5,07	Cheb	7,63	Trutnov	3,52
Karlovarský	5,00	Praha-východ	7,39	Jihlava	3,36
Středočeský	4,98	Tachov	6,18	Karviná	3,36
Liberecký	3,92	Liberec	5,79	Rokycany	3,34
Jihomoravský	3,30	Kolín	5,78	Hradec Králové	3,20
Královohradecký	2,96	Brno-město	5,46	Benešov	3,16
Pardubický	2,85	Praha-západ	5,41	Ústí nad Labem	3,11
Jihočeský	2,57	Karlovy Vary	5,39	Ostrava-město	3,10
Vysočina	2,23	Pardubice	5,16	Mělník	3,04
Ústecký	2,19	Český Krumlov	4,83	Břeclav	3,03
Moravskoslezský	2,19	Jablonec nad Nisou	4,24	Náchod	3,01
Zlínský	1,92	Beroun	4,22	Strakonice	2,97
Olomoucký	1,45	Kladno	3,82	Rakovník	2,95

Poznámka: Uvedeno je prvních 30 okresů podle podílu zaměstnanosti cizinců. Pramen: M. Horáková, Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 16. Praha, VÚPSV 2006, Tab. 1.

Podle **kvalitativních strukturálních charakteristik** vykazují cizinci v ČR vyšší míru zaměstnanosti a naopak nižší míru nezaměstnanosti oproti rodilé populaci. Z hlediska *vzdělanosti* úrovně je míra zaměstnanosti cizinců vyšší oproti domácí populaci zejména u nízkých kvalifikací a mírně i u vysokých. Míra nezaměstnanosti je u cizinců nižší u vysokých kvalifikací.

Ukazatele trhu práce domácí populace a cizinců v ČR, skupina 15-64 let (v %)

	Míra participace				Míra nezaměstnanosti				Míra zaměstnanosti			
	Domáci		Cizinci		Domáci		Cizinci		Domáci		Cizinci	
	2000	2004	2000	2004	2000	2004	2000	2004	2000	2004	2000	2004
ČR	71,2	69,9	73,0	70,6	8,8	8,3	7,3	5,6	64,9	64,1	67,6	66,6

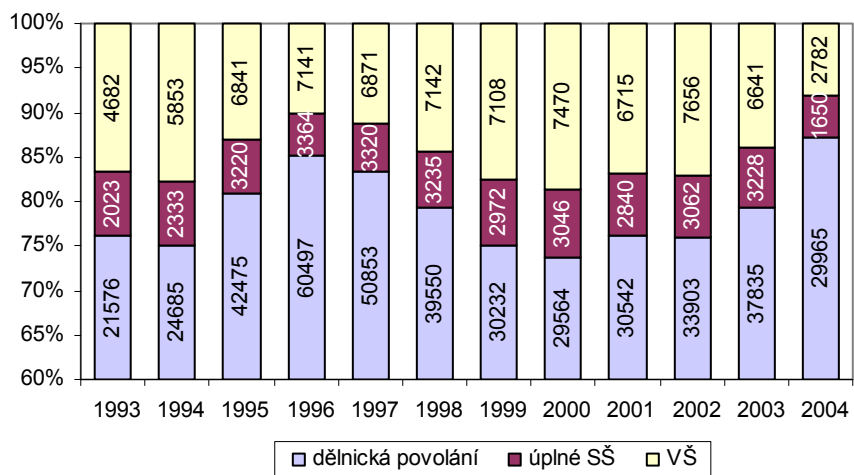

Kvalif.	Domáci						Cizinci					
	Míra zaměstnanosti			Míra nezaměstnanosti			Míra zaměstnanosti			Míra nezaměstnanosti		
	Nízké	Střední	Vysoké	Nízké	Střední	Vysoké	Nízké	Střední	Vysoké	Nízké	Střední	Vysoké
ČR	22,9	72,0	85,6	24,0	7,2	2,2	36,9	62,4	86,4	27,1	10,1	1,3

Pramen: OECD – International Migration Outlook 2006. Paris, OECD-SOPEMI 2006, s. 72.

V případě **povolení k zaměstnávání** cizinců je udávána kvalifikační náročnost pracovních míst. Její úroveň se postupně zhoršuje ve prospěch rostoucího podílu dělnických povolání (ze 76 % v roce 1993 na 87 % v roce 2004 (přičemž lze předpokládat další, spíše výrazné zhoršení v roce 2005 vzhledem k významnému podílu ukrajinských pracovníků).

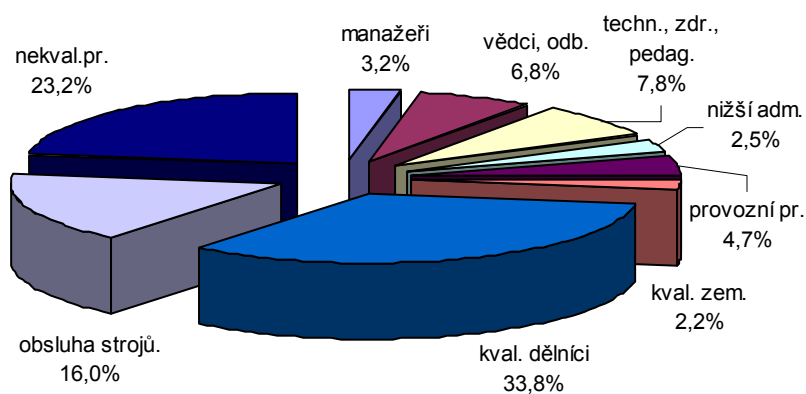
Povolení k zaměstnávání cizinců v ČR podle kvalifikační náročnosti pracovního místa (počet povolení a jejich % struktura)

Pramen: M. Horáková, Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 16. Praha, VÚPSV 2006, Tab. 7, vlastní úpravy.

Nepříznivou kvalitativní strukturu cizinců v ČR v pozici zaměstnanců ukazuje také hledisko **KZAM**. V roce 2005 (na základě údajů k 30. 6.) tvoří podíl manuálních profesí (modrých límečků) 75 %, podíl nízkokvalifikovaných profesí 46 %, tzv. vysoce kvalifikované bílé límečky představují naopak pouze 18 %.

Struktura cizinců v pozici zaměstnanců podle KZAM (v %), k 30. 6. 2006

Pramen: MPSV, vlastní propočty.

Podle šetření prováděných např. VÚPSV má řada (vysoce) **kvalifikovaných cizinců** problém najít zaměstnání odpovídající jejich vzdělání (což se odráží např. i v níže uvedeném dosud spíše málo využívaném programu aktivního výběru zahraničních pracovníků).⁵⁵ Z hlediska **účelu migrace** dosud převažují ekonomické důvody (zaměstnání a podnikání), ale v posledních letech se více zvyšuje počet migrantů za účelem sjednocení rodiny, podíl azylantů je zanedbatelný a klesá (pod 0,5 %), nízký je podíl zahraničních studentů (2 %).

⁵⁵ Míra nadměrné kvalifikovanosti podle údajů OECD dosahuje v České republice ve skupině VŠ vzdělanostní úrovně u domácí populace 5,2, u cizinců 10,0 - je tedy téměř dvakrát vyšší.

Z hlediska **odvětvové struktury** byla více než třetina cizinců v ČR v roce 2005 zaměstnána ve zpracovatelském průmyslu (36 %) a ve službách (36 %), následuje stavebnictví (23 %) a zbytek připadá na primární sektor (zemědělství a těžba). Na odvětvové úrovni jsou uvedeny aktivity, do nichž je zaměstnávání cizinců nejvíce soustředěno. Vedle již zmíněného stavebnictví jsou to zejména odvětví služeb (podnikové služby a obchod) a dále strojírenská odvětví zpracovatelského průmyslu.

Podíly zaměstnaných cizinců podle odvětví OKEČ, rok 2005 (v %)

	OKEČ	%		OKEČ	%
45	Stavebnictví	23,3	70	Činnosti v oblasti nemovitostí	2,3
74	Služby převážně pro podniky	8,5	72	Zpracování dat a souvis. čin.	2,2
28	Kovodělné výrobky	6,7	55	Pohostinství a ubytování	2,1
34	Výroba motorových vozidel	5,2	17	Textilní průmysl	2,0
51	Velkoobchod	4,7	27	Výroba kovů	1,8
52	Maloobchod	3,3	80	Školství	1,6
29	Výroba strojů a zařízení	3,0	30	Výroba kancel. str. a počítačů	1,5
85	Zdravotnictví, veter. a soc. čin.	2,8	93	Ostatní služby	1,3
31	Výroba elektr. strojů a přístrojů	2,7	32	Výroba radio, telev., spoj. př.	1,3
15	Výroba potravin a nápojů	2,7	63	Pomocné činnosti v dopravě	1,2
25	Výroba pryže a plastových vyr.	2,6	60	Pozemní doprava	1,2
10	Dobývání uhlí a rašeliny	2,5	20	Průmysl dřevařský	1,0
01	Zemědělství	2,4	36	Výroba nábytku, ost. zpr. pr.	2,3

Pramen: MPSV, vlastní výpočty.

V segmentu **nízkokvalifikovaných skupin** v ČR dochází k nahrazování rodilých pracovníků zahraničními, kteří snižují mzdovou úroveň. Nízká mzda v kombinaci s demotivačním systémem sociálních dávek přispívá k výše zmíněné vysoké nezaměstnanosti rodilých nízkokvalifikovaných skupin. (Dochází i k situacím, kdy investiční pobídky dotují vznik pracovních míst obsazovaných cizinci.)⁵⁶

Migrační potenciál české populace po vstupu do EU je podle terénního šetření VÚPSV z roku 2006 spíše nízký – o migraci za prací do zahraničí uvažuje mírně přes 15 % respondentů, z toho za reálnou ji považuje pouze necelých 15 % z nich (necelá polovina za pravděpodobnou), přes 95 % respondentů upřednostňuje pouze dočasnou migraci. Oproti roku 2000 se u potenciálních migrantů zvýšil podíl VŠ kvalifikovaných (z 10 % na 15 %), podíl migrantů s minimálně úplným SŠ vzděláním dosahuje téměř 66 %, převažuje věková skupina do 24 let, významnou skupinu tvoří dlouhodobě studenti (27,5 %).⁵⁷

Program aktivního výběru kvalifikovaných pracovníků

Nová **legislativa** v oblasti zaměstnávání cizinců (z EU i třetích zemí) byla v ČR zavedena v říjnu 2004 (v souladu s *aquis communautaire*). Aktivní migrační politiku představuje od roku 2003 v ČR zákon o **aktivním výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků**, jehož cílem je přilákat mladé a kvalifikované pracovníky se zájmem o trvalé přesídlení do ČR.

⁵⁶ Pojetí imigračních politik bude nepochybně v ČR úzce spojeno se situací na trhu práce (s jeho strukturálními nerovnováhami), tj. zlepšení situace zprůchodní velkorysejší imigrační politiku - za předpokladu, že se nezmění dosud spíše příznivé vnímání cizinců ve společnosti (které je ale do značné míry ovlivněno tím, že podíl těchto cizinců je velmi nízký), resp. jejich integrace bude probíhat úspěšně. Otázkou je vztah ČR k imigraci z budoucích nových členských zemí EU – pokud je možno brát v úvahu výroky o omezení přístupnosti pracovního trhu. Opět nicméně platí úzká souvislost tohoto vztahu s vývojem na trhu práce a vstřícností/tolerancí společnosti k imigraci.

⁵⁷ J. Vavrečková, Migrační potenciál po vstupu ČR do EU. Praha, VÚPSV 2006. K problematice odlivu kvalifikovaných pracovníků z ČR viz J. Vavrečková a kol., Migrace odborníků do zahraničí a potřeba kvalifikovaných pracovních sil. Praha, VÚPSV 2006.

Charakteristiky účastníků programu Aktivního výběru kvalifikovaných pracovníků k 31.12.2005

profesní odbornost	abs.	%	vzdělání	abs.	%
technické, IT	96	28	střední odb. bez maturity	14	4
zdravotnické	27	8	střední všerob. s maturitou	28	8
umělecké	14	4	střední odb. s maturitou	107	31
administrativní	31	9	vyšší odborné	15	4
manažerské, právní	31	10	bakalářské	28	8
vědecký pracovník	17	5	vysokoškolské	128	38
jiné	124	36	doktorát	20	6

Pramen: M. Horáková, Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 16. Praha, VÚPSV 2006, Tab. 7, vlastní úpravy.

Vybraným kvalifikovaným pracovníkům je nabízena možnost požádat ve zkrácené lhůtě již po 2,5 letech o povolení k trvalému pobytu v ČR (projekt je otevřen pro občany Bulharska, Chorvatska, Kazachstánu, Běloruska, Moldavska, Srbska, Černé Hory, Kanady a Ukrajiny a pro absolventy českých vysokých škol pocházející z kteréhokoli státu světa). Zkušenosti s výběrovou migrací jsou zatím omezené (ke konci roku 2005 bylo vybráno 340 cizinců). Více než polovina vybraných cizinců má vyšší odborné nebo VŠ vzdělání (56 %). Z profesního hlediska jsou nejvíce zastoupena technická povolání (včetně informačních technologií).

2. Úloha politik a související výzvy

Uvedené trendy rostoucí mobility investic a kvalifikovaných pracovníků představují výzvy pro politiku EU zejména v následujících oblastech.

Přímé zahraniční investice

EU postupně odstraňuje překážky investic a volného pohybu kapitálu. Právě **vnější otevřenost** obchodu a investicím podněcuje růst evropské produktivity. Dynamické efekty otevřenosti jsou výsledkem větší konkurence dovozu a nových vývozních příležitostí. Žádoucí jsou však další kroky, zejména při vytváření odpovídajících podmínek pro **přilákání** zahraničních investic.

Problém představuje rozdrobenost trhů mezi národními hranicemi členských zemí. Dokončení **jednotného trhu ve službách** má klíčový význam především kvůli jejich potenciálu budoucího růstu a zvyšující se obchodovatelnosti. Investory odrazují mnohaúrovňové regulace, které prodražují náklady a snižují pobídky k investicím – kvalifikovaná diskuse v této oblasti je proto velmi žádoucí (včetně problematiky národních daňových systémů). Specificky je nutno zmínit přetrvávající překážky jednotného trhu ve **finančních službách** kvůli jejich bezprostřednímu nepříznivému dopadu na investiční aktivity.

Na národní úrovni musí podpůrné aktivity vycházet z makroekonomického rámce zaměřeného na růst a stabilitu, který zvyšuje přitažlivost pro podnikání a zahraniční investice. Politická doporučení v tomto kontextu zahrnují v první řadě v oblasti **překážek investic**:

- odstranění zbývajících *přímých překážek* – zejména stropů na zahraniční vlastnictví základního kapitálu, monitorovacích a schvalovacích procedur, které nepříznivě ovlivňují PZI, protože zvyšují náklady a snižují pobídky,
- snížení překážek investic v podobě zastaralých, komplexních a proměnlivých *regulací produktového trhu*, které nepříznivě ovlivňují příliv PZI v důsledku zvyšování produkčních nákladů nebo bariér vstupu,

- zajištění pružnosti *trhu práce* a odstranění vlivu (nadměrné) legislativy ochrany zaměstnanosti jako překážky investic (spíše podpora přizpůsobení jednotlivců prostřednictvím vzdělávání a rekvalifikací než ochrana specifických pracovních míst nebo sektorů).

Další prioritou je zvýšení kvality **politik výzkumu a vývoje** s cílem podpořit globalizační aktivity domácích a zahraničních firem a zvýšit absorpční kapacitu hostitelské ekonomiky vůči inovačním přeléváním zahraničních investic. Politická doporučení v této oblasti zahrnují:

- zvýšení kvality výdajů na výzkum a vývoj (alokace zdrojů na základě výsledků a strategických priorit) a vytvoření odpovídajících podmínek pro investování do inovací v soukromém sektoru, včetně rizikového kapitálu,
- posílení pobídek pro inovace díky odpovídajícímu rámci ochrany duševního vlastnictví,
- vytvoření lepších podmínek pro transfer znalostí mezi podniky a univerzitami, rozvoj spolupráce univerzit s inovačními firmami v soukromém sektoru,
- otevření otázky úlohy soukromého a veřejného financování ve vyšším vzdělávání, které odráží rozdělení užitků.

Lákání zahraničních investic je často spojováno s využitím **selektivních pobídek**, mnohdy v kombinaci s nějakou formou státní pomoci. V řadě případů jsou tyto pobídky špatně cílovány, narušují investiční rozhodování a vedou k soutěži mezi hostitelskými zeměmi, z níž má čistý prospěch investující firma. Nejlepší dlouhodobá strategie k přilákání PZI však spočívá především ve zlepšení **rámcových podmínek** – zefektivnění regulace, zlepšení dopravních systémů, investování do kvalifikací pracovní síly.

V případě geografického zaměření **PZI ze zemí EU** patří dlouhodobě k přitažlivým cílům Spojené státy. Evropské firmy pronikají do Číny a Indie, jejichž význam jako hostitelských zemí soustavně poroste. V minulosti byly PZI na rozvíjející se trhy motivovány především levnou produkcí na vývoz, postupně se však zvyšuje také prodej na domácím trhu. Vývoj v Číně a Indii je sice tažen tržně orientovanými politikami, je však nutno usilovat o odstranění zbývajících překážek pro příliv PZI v těchto zemích – zejména v kvalitě regulace vlastnických práv (včetně ochrany duševního vlastnictví). Zatím chybí multilaterální dohody o investicích a zdanění, proto je zde prostor pro harmonizaci ve formě bilaterálních smluv.

PZI a obchod se vzájemně doplňují. Nedostatečný pokrok v *kole Doha* představuje závažný problém.⁵⁸ K velmi omezenému posunu došlo ve zlepšení přístupu na trhy služeb pro PZI. EU by měla usilovat o vyvážené snížení všech dotací a regulačních bariér narušujících obchod. Na globální úrovni je nezbytné zavedení monitorovacích a kontrolních mechanismů investičních aktivit, při němž významná úloha připadá na WTO.

Migrace a mobilita kvalifikovaných pracovníků

Hrubé odhady budoucí poptávky a nabídky jednotlivých **kvalifikačních úrovní** v EU, uvažující vliv rostoucí mezinárodní dělby práce, naznačují, že dojde k poklesu poptávky po méně kvalifikovaných pracovnících a naopak k jejímu nárůstu u vysoce kvalifikovaných pracovníků. Tyto změny však budou více než *kompensovány* růstem nabídky vysoce kvalifikovaných a poklesem nabídky nekvalifikovaných pracovníků. Strukturální analýza ukazuje, že vzdělávací systémy v EU neprodukují **odpovídající kvalifikace** v řadě klíčových oblastí jako jsou přírodní vědy a kvalifikace střední náročnosti.

⁵⁸ Kola rozhovorů o WTO v Doha byla oficiálně odložena v červenci 2006. Domácí zemědělská podpora a tržní přístup pro tyto produkty zůstávají klíčovými kameny neúspěšných jednání.

Tyto vývojové trendy vyžadují **revizi migračních politik**. V USA je nedostatek domácích absolventů v klíčových oblastech pro podnikové inovace více než kompenzován významným přílivem výzkumníků, v řadě případů z asijských zemí – což bezprostředně odráží otevřenější a často cílené imigrační politiky.

Ekonomické efekty imigrace zahrnují fiskální dopady (příjmy, výdaje), dopady na trh práce (rozdělení mezd, míry participace a závislosti, nezaměstnanost). **Institucionální překážky** mobility sahají od podmínek poskytování sociálního zabezpečení (starobní důchody), přes politiky vzájemného uznávání kvalifikací až k omezením určitých profesí. **Demografické aspekty** představují zejména malý, nicméně pozitivní příspěvek imigrace k nabídce práce a k dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí. V souhrnu je proto žádoucí připojit k politické diskusi o imigraci **ekonomické hledisko** v kontextu globálních faktorových toků a potřeby zvýšení produktivity EU.

Veřejná debata o imigračních politikách se soustřeďuje na **náklady**: neasimilované imigranty, vysoké míry nezaměstnanosti a břemeno pro sociální výdaje. Hledisko **užitků imigrace** se v EU vytratilo – nové kvalifikace, ideje, inovace, které zvyšují produktivitu hostitelské ekonomiky. Země EU se teprve nedávno začaly otevírat **ekonomické imigraci** – snaží se přilákat nejlepší a nejchytřejší mozky z okolního světa. Mnohé členské země monitorují potenciální imigranty podle kvalifikační úrovně a některé zavedly daňové režimy přitažlivé pro kvalifikované pracovníky ze zemí s nižšími daňovými sazbami. Počty imigrantů, kteří prošli těmito programy, jsou však zatím velmi malé – překážky zahrnují samotné imigrační politiky, kvalitu výzkumných institucí, pružnost trhu práce, jazykové bariéry, vyšší daně. Vedle ekonomických aspektů imigrační politiky je žádoucí hlouběji diskutovat o nelegální imigraci a naturalizačních politikách.

Pozornost je nutno věnovat problému **emigrace** – zejména odlivu kvalifikovaných občanů EU. Politická doporučení se zaměřují zejména na:

- zlepšení schopnosti vzdělávacích systémů zvýšit kvalifikace mladých lidí vstupujících na trh práce a pokrýt kvalifikační mezery či odstranit kvalifikační zaostávání stávajících pracovníků tak, aby lidé byli schopni přizpůsobit se změnám a novým oblastem komparativní výhody,
- revizi politik členských zemí v oblasti mobility studentů, výzkumníků a pracovníků ve světle nejlepší praxe v USA, Kanadě a Austrálii s cílem identifikovat pozitivní politiky a poučit se z nich; zohlednění užitků plynoucích rostoucím ekonomikám z přístupu k méně kvalifikované pracovní síle, jejímž zdrojem může být také imigrace,
- spolupráci se zdrojovými zeměmi při formulaci celkového rámce imigračních politik s důrazem na oboustranně přínosné (*win-win*) řešení v kontextu rychlého nárůstu globálního lidského kapitálu.

3. Politická opatření

V prostředí rychle se měnící globální ekonomiky a stále intenzivnější konkurence hlavních ekonomických partnerů a rozvíjejících se trhů musí EU rychle a důsledně realizovat reformy, které podmiňují maximalizaci užitků globalizace.

V oblasti **migrace** je nutno usilovat o přilákání špičkových výzkumníků a manažerů a jejich využití v inovačnější, dynamičtější a produktivnější ekonomice EU prostřednictvím:

- vytvoření a zavedení selektivně založených imigračních politik zaměřených na kvalifikované pracovníky, jejichž ekonomický úspěch závisí zejména na kvalifikačních úrovních, věkové struktuře a absorpční kapacitě,
- podpory větší mobility pracovníků, výzkumníků a studentů s rámci EU; zavedení zelených karet pro kvalifikované manažery a výzkumníky a povolení pobytu pro zahraniční studenty dokončení studia.

Na úrovni **Společenství** je v oblasti podpory *přílivu přímých zahraničních investic* prioritou zejména dokončení jednotného trhu, zvláště v oblasti finančních služeb.

V oblasti podpory *PZI zemí EU v zahraničí* je nutno vést dialog s hlavními mezinárodními ekonomickými partnery o souvisejících politikách, včetně sektoru služeb, a usilovat o:

- odstranění sektorových omezení PZI, stropů vlastnictví a překážek fúzí a akvizicí,
- odstranění překážek licencování, geografického umístění, rozsahu podnikání pro zahraniční poskytovatele služeb; vytvoření odpovídající regulační jistoty pro investiční aktivity, včetně pravidel ochrany investic a práv duševního vlastnictví,
- liberalizaci dovozů, režimu měnových kurzů; podporu multilaterálního systému obchodu.

Na úrovni **členských zemí** v oblasti podpory *přílivu přímých zahraničních investic* je nutno:

- reformovat produktové, kapitálové a pracovní regulace, odstranit zbývající překážky PZI, zvýšit produktivity evropských služeb,
- působit proti selektivním a narušujícím investičním pobídkám, včetně státní pomoci, které jsou globálně na vzestupu,
- investovat do rámcových podmínek, které zvýší přitažlivost zemí pro PZI a související přelévání pro hostitelské ekonomiky: více a cíleně investovat do lidského kapitálu, fyzické infrastruktury a výzkumu a vývoje,
- přehodnotit veřejnou podporu pro výzkum a vývoj, soustředit se na zlepšení kvality a podporu center excelence, brát v úvahu potřeby sektoru služeb, vytvořit vhodný rámec pro investice rizikového kapitálu do inovací,
- výrazně reformovat správu a financování univerzit a přetvořit je v magnety pro zahraniční investory a motory domácích inovací.

Box: Doporučení OECD pro inovační a vzdělávací politiku České republiky

V posledním vydání řady OECD Economic Surveys pro Českou republiku (OECD 2006) jsou formulována doporučení zejména v následujících oblastech:

1. Inovační politika:

- zlepšit systém řízení inovační politiky, který by se měl více zaměřit na podporu výzkumu pro komerční aplikace, propojení základního a aplikovaného výzkumu, lepší koordinaci mezi rezortními subjekty odpovědnými za výdaje na výzkum a vývoj
- zlepšit alokaci prostředků na výzkum a vývoj zejména cestou zvýšení podílu projektového financování, větší důraz při posuzování projektů klást na dosavadní výzkumnou výkonnost řešitelského týmu spíše než jeho institucionální afiliace, zavést periodické hodnocení výzkumných aktivit
- vyhodnotit systém daňových úlev před realizací jeho změn zejména s ohledem na efektivnost
- podpořit inovační aktivity malých a středních podniků zavedením informačního systému o výzkumných projektech realizovaných a plánovaných v regionech a municipalitách
- podpořit vazby podniků a vědy, a to zvýšením přístupnosti a pružnosti doktorských programů a postdoktorských pozic, zavedením výkonnostně založeného platového systému ve veřejných výzkumných organizacích, užší spoluprací s podniky při hodnocení výzkumných aktivit, zlepšením informačního a administrativního systému v oblasti práv duševního vlastnictví a tím zvýšení pobídek pro komercializaci výsledků výzkumu
- vytvořit podmínky pro rozvoj služeb rizikového kapitálu důrazem na efektivnost připravovaného vládního podpůrného programu, úpravou investičních a daňových pravidel zvýšit pobídky ke vstupu firem a individuálních investorů do projektů rizikového kapitálu, podpořit vznik specializovaných, prakticky a podnikově zaměřených univerzitních programů v této problematice

Box: Doporučení OECD pro inovační a vzdělávací politiku České republiky**2. Vzdělávací politika:**

- zajistit lepší zpětnou vazbu pro vysokoškolské studenty a vzdělávací instituce zavedením školního na veřejných univerzitách, souběžně se školným zavést dotované studentské půjčky se splátkami odrážejícími úroveň pracovního důchodu absolventů, propojení zvýšení finančních zdrojů s monitoringem a evaluací kvality výstupu, zvýšit důraz na vazby mezi univerzitami a podnikovou sférou
- zvýšit účinnost a relevanci sekundárního vzdělávání zejména k dosažení větší pružnosti systému tak, aby byl schopen lépe reagovat na měnící se potřeby trhu práce: užší spoluprací s univerzitami v obsahu maturitních zkoušek, zlepšením nabídky všeobecně vzdělávacích předmětů, útlumem víceletých gymnázií, zavedením účinného systému evaluace a benchmarkingu a posílením pravomocí inspekce, posílením motivace učitelů užší vazbou výkonnosti a platového ohodnocení
- zlepšit celoživotní učení zejména větší přístupností vzdělávacích sekundárních a terciárních programů pro dospělou populaci a zavedením systematictějšího přístupu k financování, zajištění kvality, informací a řízení
- zajistit efektivnost systému spolufinancování projektů z evropských strukturálních fondů v období výrazných demografických změn a odpovídající koordinaci v rámci veřejné správy při jejich čerpání, zejména v překrývajících se oblastech výzkumu a vývoje a terciárního vzdělávání.

Příloha**Ukazatele trhu práce v EU pro věkovou skupinu 15-24 let podle kvalifikační úrovně (v %)**

Kvalif.	Nezaměstnanost			Ekonomická aktivita			Zaměstnanost		
	Nízké	Střední	Vysoké	Nízké	Střední	Vysoké	Nízké	Střední	Vysoké
AT	7,8	3,8	2,9	56,6	76,7	85,0	52,2	73,9	82,5
BE	11,7	6,9	3,9	55,4	77,7	86,9	49,4	73,1	84,1
CZ	23,0	6,4	2,0	55,0	79,9	88,1	42,3	74,8	86,4
DE	20,5	11,2	5,5	61,1	78,2	87,5	48,6	69,5	82,7
DK	7,8	4,8	3,9	67,2	83,8	89,9	62,0	79,7	86,5
ES	11,0	9,5	7,3	64,6	80,7	88,3	57,5	73,0	81,9
FI	12,0	8,2	4,7	64,7	80,8	88,7	57,0	74,2	84,5
FR	12,1	7,6	6,2	67,8	81,5	87,1	59,6	75,4	81,7
GR	8,4	9,7	6,9	62,0	76,4	88,5	56,8	69,0	82,4
HU	10,8	5,0	1,9	41,4	74,6	84,5	36,9	70,9	82,7
IE	6,4	3,2	2,1	61,1	78,2	87,9	57,2	75,7	86,1
IT	7,8	5,3	4,8	56,0	77,7	86,5	51,6	73,5	82,3
LU	5,0	3,8	3,0	62,4	71,2	85,7	59,3	68,5	83,2
NL	5,7	3,9	2,8	62,6	80,8	88,1	59,0	77,7	85,6
PL	27,8	17,4	6,2	51,9	74,3	87,8	37,5	61,3	82,3
PT	6,4	5,6	4,4	76,8	85,1	92,1	71,9	80,3	88,0
SE	6,5	5,8	4,3	71,6	85,7	89,2	67,0	80,7	85,4
SK	47,7	14,6	4,8	42,0	82,3	87,8	22,0	70,3	83,6
UK	6,6	3,7	2,2	56,8	82,4	89,6	53,0	79,4	88,8
EU-15	9,0	6,2	4,3	63,1	79,8	88,1	57,5	74,9	84,4

Pramen: Databáze OECD – výběrové šetření pracovních sil, OECD Employment Outlook 2006, tab. C, D, k 1. 8. 2006.

Hodnoty indexů přílivu a odlivu PZI a pozice v mezinárodním srovnání

	Příliv PZI						Odliv PZI						Potenciál přílivu PZI			
	1998-2000	po řadí	2000-2002	po řadí	2002-2004	po řadí	1998-2000	po řadí	2000-2002	po řadí	2002-2004	po řadí	1998-2000	po řadí	2001-2003	po řadí
AT	0,774	80	0,894	75	0,929	89	0,597	21	0,910	22	1,431	17	0,377	23	0,349	24
BE	8,498	1	13,531	1	19,653	2	9,357	1	16,160	1	20,070	1	0,454	9	0,430	9
CY	1,875	26	2,455	20	4,633	14	0,477	29	0,966	20	2,282	12	0,256	41	0,262	42
CZ	2,665	15	3,583	10	3,070	28	0,049	72	0,088	62	0,192	48	0,263	38	0,268	39
DE	1,342	47	1,491	40	0,306	118	1,287	16	0,664	26	0,033	81	0,469	6	0,433	8
DK	3,254	12	3,545	11	-0,132	139	2,960	8	3,524	7	-0,307	129	0,417	16	0,384	18
EE	2,381	18	2,350	21	4,478	16	0,305	35	0,867	23	1,123	20	0,263	39	0,282	32
ES	1,076	60	1,877	29	2,025	49	2,049	11	2,500	12	2,649	10	0,355	26	0,346	25
FI	1,123	55	1,759	33	1,830	55	3,934	6	3,906	4	0,453	36	0,451	10	0,412	13
FR	0,834	76	1,170	58	1,229	80	2,604	9	2,914	10	1,574	16	0,434	12	0,413	12
GR	0,141	120	0,247	118	0,223	129	0,249	42	0,350	40	0,139	52	0,285	36	0,281	33
HU	1,157	53	1,954	27	2,087	46	0,261	41	0,293	42	0,540	35	0,247	45	0,267	40
IE	5,614	4	6,265	3	7,865	5	1,641	13	1,397	16	0,768	26	0,420	15	0,427	10
IT	0,192	115	0,426	100	0,610	98	0,283	40	0,393	30	0,569	34	0,357	25	0,334	26
LT	1,592	34	1,397	46	1,728	59	0,016	89	0,029	83	0,319	42	0,206	61	0,242	47
LV	1,620	33	1,377	47	2,053	47	0,126	53	0,049	73	0,250	44	0,200	63	0,247	44
MT	4,572	5	1,429	44	1,150	84	0,248	43	0,155	52	0,073	69	0,260	40	0,273	37
NL	3,450	9	4,016	7	1,457	68	4,534	3	5,090	3	2,627	11	0,463	8	0,419	11
PL	1,391	42	1,179	56	1,251	75	0,023	83	0,011	98	0,105	62	0,253	43	0,252	43
PT	0,967	69	1,433	43	1,196	81	0,070	64	2,052	13	1,697	15	0,295	33	0,275	36
SE	4,169	6	2,233	23	0,788	93	3,658	7	3,120	8	2,870	8	0,466	7	0,438	6
SI	0,226	114	1,168	59	1,708	60	0,055	68	0,190	48	0,737	28	0,305	30	0,317	28
SK	1,430	41	3,906	8	3,328	25	-0,101	127	0,035	78	-0,071	124	0,233	49	0,243	46
UK	1,937	24	1,499	38	1,237	78	4,004	4	2,791	11	1,799	14	0,496	3	0,460	3

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Složky indexu potenciálu přílivu PZI, období 2001-2003

	Růst HDP	HDP/obyv.	Export	Telef. linky	Mob. telef.	Energ. spotř.	VaV výdaje	VŠ stud.	Riziko	Surov. export	Dily import	Služby export	PZI stav
AT	0,389	0,624	0,248	0,654	0,787	0,170	0,418	0,403	0,918	0,052	0,062	0,154	0,033
BE	0,412	0,608	0,435	0,865	0,878	0,329	0,423	0,503	0,957	0,233	0,148	0,186	0,051
CY	0,540	0,310	0,246	0,846	0,568	0,147	0,051	0,253	0,873	0,002	0,001	0,012	0,004
CZ	0,369	0,170	0,302	0,492	0,795	0,183	0,247	0,405	0,769	0,030	0,040	0,024	0,028
DE	0,330	0,591	0,160	0,869	0,699	0,192	0,507	0,387	0,833	0,360	0,414	0,406	0,236
DK	0,408	0,791	0,203	0,931	0,783	0,168	0,497	0,536	0,905	0,062	0,029	0,084	0,064
EE	0,648	0,116	0,408	0,468	0,600	0,153	0,128	0,656	0,718	0,005	0,005	0,006	0,004
ES	0,488	0,389	0,124	0,615	0,786	0,143	0,196	0,654	0,805	0,087	0,205	0,188	0,173
FI	0,526	0,622	0,174	0,696	0,823	0,300	0,692	0,804	0,933	0,044	0,031	0,029	0,026
FR	0,397	0,590	0,114	0,765	0,621	0,203	0,449	0,499	0,773	0,209	0,235	0,498	0,294
GR	0,490	0,298	0,086	0,660	0,797	0,119	0,130	0,704	0,715	0,029	0,017	0,043	0,013
HU	0,514	0,152	0,314	0,485	0,619	0,114	0,186	0,509	0,751	0,018	0,051	0,015	0,028
IE	0,939	0,751	0,443	0,662	0,770	0,176	0,230	0,670	0,942	0,012	0,098	0,022	0,131
IT	0,354	0,505	0,114	0,643	0,905	0,136	0,220	0,469	0,778	0,128	0,125	0,295	0,105
LT	0,543	0,097	0,249	0,368	0,440	0,104	0,129	0,627	0,718	0,019	0,002	0,005	0,003
LV	0,637	0,086	0,209	0,400	0,382	0,078	0,085	0,688	0,778	0,002	0,002	0,004	0,003
MT	0,504	0,238	0,413	0,704	0,648	0,093	..	0,267	0,800	0,002	0,001	0,005	0,003
NL	0,444	0,640	0,301	0,829	0,726	0,219	0,382	0,473	0,900	0,245	0,184	0,200	0,263
PL	0,574	0,116	0,137	0,412	0,341	0,106	0,126	0,725	0,718	0,056	0,032	0,023	0,036
PT	0,455	0,286	0,134	0,562	0,795	0,114	0,172	0,566	0,778	0,013	0,033	0,032	0,034
SE	0,453	0,666	0,206	1,000	0,853	0,256	0,864	0,631	0,927	0,070	0,079	0,091	0,090
SI	0,534	0,273	0,273	0,588	0,779	0,155	0,305	0,741	0,815	0,008	0,008	0,008	0,003
SK	0,539	0,111	0,363	0,357	0,518	0,154	0,125	0,411	0,709	0,021	0,024	0,010	0,007
UK	0,446	0,634	0,110	0,795	0,770	0,178	0,375	0,558	0,882	0,441	0,335	0,368	0,404

Pramen: Databáze UNCTAD FDI – k 1.8.2006.

Pronikání dovozů a podíl vývozu na produkci v odvětvích s vysokou a středně vysokou technologickou náročností za vybrané země EU

	Zpracovatel- ský průmysl celkem		Odvětví s vysokou technologickou náročností												Odvětví se středně vysokou technologickou náročností												
			Celkem		Letadla a kosmické lodě		Léky		Kancelářská a výpočetní technika		Rádía, TV a komunikační technika		Zdravotnické a optické přístroje		Celkem		Elektrické přístroje a zařízení j.n.		Motorová vozidla, přívěsy, návěsy		Chemické výrobky s výjimkou léků		Lokomotivy a dopravní prostř. j.n.		Stroje a vybavení j.n.		
			1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992
Ukazatel pronikání dovozů³⁾																											
CZ ¹⁾	44	59	79	91	87	71	63	83	101	121	80	89	72	73	62	75	54	75	56	60	82	76	47	55	61	98	
AT	49	64	68	102	136	661	63	109	152	126	42	72	79	107	76	87	76	90	97	101	67	83	38	62	71	77	
DK	53	65	101	120	..	..	73	95	126	145	95	129	103	100	77	83	62	74	106	111	76	90	111	112	68	67	
FI	31	37	67	52	50	84	58	74	78	123	63	39	75	58	54	56	49	70	128	152	50	54	25	50	45	37	
FR	29	38	42	59	55	49	19	47	72	101	45	64	33	48	38	48	30	48	35	38	44	57	40	43	41	56	
DE	29	40	56	101	100	156	36	84	62	109	57	107	38	65	29	39	17	32	34	35	36	53	39	43	26	37	
IT	21	31	40	64	46	76	20	49	83	91	41	62	43	61	32	45	16	28	52	59	36	48	25	43	23	38	
NL	63	84	93	211	7335	80	62	101	296	2437	52	90	107	291	83	94	102	148	99	113	70	85	173	122	85	72	
PT	38	48	69	85	176	180	36	67	92	99	72	79	81	85	66	75	60	57	82	98	47	63	67	36	70	73	
ES	25	35	50	68	114	89	19	47	76	75	58	80	58	71	43	56	33	41	45	66	37	48	36	41	52	59	
SE	37	45	65	62	50	103	48	57	98	109	58	45	64	70	46	52	54	66	41	40	55	73	23	27	45	54	
UK	34	48	57	101	60	125	29	71	75	102	59	131	50	64	46	57	39	55	52	62	43	55	31	39	49	55	
EU ²⁾	12	20	28	48	42	61	11	27	44	70	30	45	24	40	13	19	10	22	11	15	16	22	20	26	11	20	
Podíl vývozu na produkci³⁾																											
CZ ¹⁾	41	60	57	90	90	63	34	57	106	117	63	87	45	65	57	78	53	79	57	71	79	66	61	63	49	98	
AT	45	63	55	102	..	..	56	111	1045	175	32	73	71	109	73	87	81	91	96	101	55	78	32	69	71	80	
DK	57	67	101	117	..	..	85	98	206	347	95	139	102	100	75	82	58	80	113	130	63	87	118	142	76	74	
FI	38	48	59	61	9	70	36	55	69	384	62	59	71	64	50	58	49	73	137	195	38	48	9	21	46	47	
FR	29	39	42	62	68	66	24	53	62	102	39	66	29	45	41	51	37	53	40	44	47	61	39	36	39	55	
DE	32	47	54	101	100	142	46	90	46	117	51	108	47	74	42	54	24	38	48	55	46	60	42	39	43	57	
IT	23	35	31	56	48	72	15	50	76	79	26	53	32	55	33	50	19	32	39	50	22	37	35	52	42	61	
NL	64	85	93	222	..	75	61	101	392	1624	46	84	108	237	82	94	102	160	99	120	76	90	..	128	82	73	
PT	29	39	42	71	..	..	11	36	52	97	59	72	46	59	38	64	57	56	56	97	20	36	30	23	36	51	
ES	19	31	28	50	121	85	10	33	52	51	33	66	24	47	36	52	25	37	49	67	22	39	15	44	34	45	
SE	41	51	66	67	46	103	67	79	97	136	65	55	65	72	50	58	49	66	54	50	43	66	18	23	52	64	
UK	31	43	57	101	70	124	40	74	69	102	52	128	51	64	45	53	36	54	45	48	46	58	17	19	51	55	
EU ²⁾	13	21	24	44	49	63	17	40	21	49	20	38	23	40	19	27	13	24	16	22	20	29	15	18	23	33	

1) za ČR data za roky 1995 a 2004. 2) EU zahrnuje uvedené země kromě ČR. Intra-EU obchod je vyloučen. 3) pronikání dovozů = podíl dovozu na domácí poptávce (odhadnuté jako produkce mínus vývoz plus dovoz). Ukazatel produkce je členěn organizačně (odvětvová klasifikace), zatímco ukazatele dovozu a vývozu jsou členěny výrobkově (produktová klasifikace) a nejsou proto metodicky zcela srovnatelné. Ukazatele jsou rovněž zkráceny započítáním re-exportu (hodnoty větší než 100 %). Pramen: OECD (2005), ČSÚ, databáze RNÚ (30. 6. 2006), vlastní výpočty.

Pronikání dovozů a podíl vývozu na produkci v odvětvích se středně nízkou a nízkou technologickou náročností za vybrané země EU

	Odvětví se středně nízkou technologickou náročností														Odvětví s nízkou technologickou náročností																						
	Celkem	Ropné produkty, koks, jaderná paliva	Výrobky z pryže a plastů	Ostatní neželezné minerální výrobky	Stavba a opravy lodí a člunů	Základní kovy	Kovodělné výrobky bez strojů a zařízení	Celkem	Zpracovatelský průmysl j.n. a zpracování druh. sur.	Výrobky ze dřeva	Vlákna, papír, vydavatelské čin., tisk, nosiče	Potraviny, nápoje a tabák	Textilní výrobky, konfekce, výrobky z kůže, obuv	Ukazatel pronikání dovozů ³⁾																							
														1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001	1992	2001
CZ ¹⁾	34	48	17	47	58	55	27	31	93	70	41	57	29	41	27	36	32	47	19	20	37	44	14	20	54	82											
AT	38	45	23	40	64	66	21	27	52	241	53	59	35	38	31	45	38	50	20	23	33	36	12	31	71	90											
DK	45	46	47	42	52	58	26	31	25	42	78	82	31	32	38	51	38	44	50	50	28	30	29	43	85	143											
FI	28	28	31	32	40	36	19	20	25	28	31	38	21	17	14	19	30	33	8	9	9	10	7	16	59	70											
FR	22	25	22	19	27	32	15	20	14	29	42	47	12	15	22	28	27	35	16	23	17	21	16	19	39	61											
DE	22	27	28	27	22	29	16	20	16	50	37	45	12	15	27	31	30	40	20	19	16	21	17	20	64	85											
IT	16	20	18	17	16	22	7	9	11	35	36	45	5	7	14	21	11	18	15	16	11	16	15	19	14	26											
NL	52	53	47	68	80	78	39	28	-83	13	94	104	34	29	46	49	45	51	58	48	33	31	34	39	112	131											
PT	29	38	30	28	36	49	10	15	17	13	54	75	28	40	22	29	30	28	11	21	19	26	16	24	31	42											
ES	17	21	23	21	22	30	8	9	18	26	27	37	13	14	14	21	18	23	14	18	14	17	10	17	22	39											
SE	37	39	50	42	50	57	27	30	69	24	42	53	22	22	23	30	39	41	9	15	13	16	14	25	84	103											
UK	24	27	18	27	25	26	18	19	13	8	43	50	14	18	25	30	37	39	29	31	18	18	19	22	45	68											
EU ²⁾	9	12	13	14	8	12	5	7	9	18	19	24	4	7	10	14	14	21	9	12	5	6	6	8	21	36											
Podíl vývozu na produkci ³⁾																																					
CZ ¹⁾	39	48	13	25	52	52	45	46	97	94	46	52	37	50	30	37	38	60	43	34	32	42	12	15	61	81											
AT	40	44	6	15	67	65	26	26	38	402	56	65	37	36	30	47	32	48	35	43	41	48	8	31	64	87											
DK	43	40	42	33	54	59	32	27	54	37	54	67	35	32	48	59	61	57	42	39	18	20	51	63	82	162											
FI	34	40	30	40	34	35	18	24	44	77	47	51	22	21	32	40	23	23	48	45	51	54	5	10	38	50											
FR	21	24	14	16	26	31	16	20	24	49	42	45	12	14	20	26	19	26	12	18	13	17	20	24	31	51											
DE	22	31	15	21	26	39	15	23	46	66	36	47	15	22	20	27	25	37	9	18	16	23	13	18	49	77											
IT	17	24	14	18	23	34	17	23	11	58	22	31	12	17	19	29	33	48	5	8	9	14	9	15	30	44											
NL	56	60	76	86	76	76	31	22	..	33	94	104	32	28	50	54	33	44	33	21	31	33	52	57	121	151											
PT	19	25	24	13	15	34	18	20	30	19	12	42	21	33	29	32	19	22	38	42	20	25	9	13	49	56											
ES	17	21	25	18	18	30	11	17	47	26	27	30	10	13	9	19	10	21	7	11	9	16	7	16	15	36											
SE	39	44	48	49	45	56	17	26	71	57	52	61	25	27	28	39	34	41	36	42	40	50	6	15	58	107											
UK	21	24	24	30	21	21	16	16	15	16	33	44	13	16	16	17	26	24	3	5	11	12	14	15	30	44											
EU ²⁾	9	13	12	14	9	15	7	11	24	33	14	19	6	9	8	13	12	18	4	8	6	9	6	9	14	26											

1) za ČR data za roky 1995 a 2004. 2) EU zahrnuje uvedené země kromě ČR. Intra-EU obchod je vyloučen. 3) pronikání dovozů = podíl dovozu na domácí poptávce (odhadnuté jako produkce mínus vývoz plus dovoz). Ukazatel produkce je členěn organizačně (odvětvová klasifikace), zatímco ukazatele dovozu a vývozu jsou členěny výrobkově (produktová klasifikace) a nejsou proto metodicky zcela srovnatelné. Ukazatele jsou rovněž zkráceny započítáním re-exportu (hodnoty větší než 100 %). Pramen: OECD (2005), ČSÚ, databáze RNÚ (30. 6. 2006), vlastní výpočty.

Intraodvětvový obchod v odvětvích s vysokou a středně vysokou technologickou náročností za vybrané země EU

	Zpracovatelský průmysl celkem		Odvětví s vysokou technologickou náročností												Odvětví se středně vysokou technologickou náročností											
			Celkem		Letadla a kosmické lodě		Léky		Kancelářská a výpočetní technika		Rádía, TV a komunikační technika		Zdravotnické a optické přístroje		Celkem		Elektrické přístroje a zařízení j.n.		Motorová vozidla, přívěsy, návěsy		Chemické výrobky s výjimkou léků		Lokomotivy a dopravní prostřed. j.n.		Stroje a vybavení j.n.	
			1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002
AT	85	89	80	91	45	93	86	96	49	76	96	98	86	87	...	...	86	94	88	99	77	80	84	74	86	100
BE	89	92	88	95	82	77	89	98	81	89	95	94	85	89	...	...	98	100	88	93	90	86	72	98	97	99
CZ	74	83	33	80	60	77	44	43	21	95	35	81	36	67	...	...	89	90	98	76	87	72	54	71	85	69
DK	73	77	72	75	-	-	61	55	59	64	87	95	80	76	...	...	98	85	45	64	74	85	70	41	62	75
FI	64	62	80	60	52	42	57	64	80	38	81	58	98	84	...	...	85	93	76	74	80	91	66	38	96	77
FR	88	88	84	83	59	69	92	83	81	70	100	96	94	96	...	...	85	89	91	87	91	93	88	90	83	79
DE	77	77	84	88	95	87	80	100	74	75	93	100	78	75	...	...	79	85	68	61	77	77	83	99	87	93
EL	51	48	24	37	92	73	16	45	9	18	18	37	18	21	...	...	60	56	9	7	26	35	6	12	27	28
HU	75	84	71	96	21	56	80	82	29	93	90	99	64	92	...	...	82	93	85	85	81	75	28	79	96	61
IE	67	57	75	62	75	41	52	26	75	66	93	95	73	62	...	...	98	99	24	29	72	32	24	73	94	67
IT	68	72	87	84	99	99	97	97	88	50	77	77	90	89	...	...	89	89	100	78	69	75	60	72	33	40
NL	85	84	98	91	98	97	99	97	99	93	99	79	95	89	...	...	95	93	77	86	82	77	58	84	83	75
PL	62	74	38	50	72	69	43	20	7	14	56	75	29	46	...	...	89	93	79	98	68	56	86	87	53	48
PT	64	71	61	62	51	85	34	40	11	51	86	78	59	45	...	...	91	92	71	89	51	51	53	63	88	83
SK	-	78	-	54	-	40	-	43	-	42	-	70	-	45	...	...	-	100	-	86	-	89	-	97	-	76
ES	81	85	66	67	98	96	69	75	58	44	73	68	44	53	...	...	88	88	85	98	72	82	94	87	98	92
SE	71	75	73	72	80	86	64	55	43	52	76	78	95	91	...	...	88	99	73	82	61	92	90	90	94	96
UK	86	83	90	91	76	92	76	94	97	86	93	87	98	99	...	...	92	96	83	76	95	93	59	47	84	61

Pramen: OECD, STAN Database (18.7.2006).

Příspěvek k obchodní bilanci v odvětvích s vysokou a středně vysokou technologickou náročností za vybrané země EU

	Zpracovatelský průmysl celkem		Odvětví s vysokou technologickou náročností												Odvětví se středně vysokou technologickou náročností											
			Celkem		Letadla a kosmické lodě		Léky		Kancelářská a výpočetní technika		Rádia, TV a komunikační technika		Zdravotnické a optické přístroje		Celkem		Elektrické přístroje a zařízení j.n.		Motorová vozidla, přívěsy, návěsy		Chemické výrobky s výjimkou léků		Lokomotivy a dopravní prostřed. j.n.		Stroje a vybavení j.n.	
			1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002
AT	...	...	-2,1	-1,0	-0,4	0,1	-0,3	0,1	-1,1	-0,8	0,0	0,0	-0,3	-0,4	0,2	0,2	1,0	0,2	-1,0	-0,2	-1,3	-1,4	0,2	0,3	-0,4	-0,1
BE	...	...	-1,0	-1,7	-0,1	0,1	0,2	-0,6	-0,6	-0,4	0,0	-0,4	-0,4	-0,3	0,0	0,7	-0,1	-0,2	0,9	0,1	0,5	1,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,3
CZ	...	...	-6,6	-3,0	0,0	-0,1	-1,2	-1,1	-2,2	0,3	-1,7	-1,3	-1,5	-0,7	-2,7	2,2	-0,1	0,8	0,8	3,3	-0,6	-1,8	0,5	0,2	0,7	1,0
DK	...	...	-0,5	1,0	0,0	0,0	1,4	2,4	-1,8	-1,5	-0,7	-0,6	0,6	0,8	-3,8	-2,9	0,0	0,6	-3,1	-2,2	-2,1	-1,2	-0,3	-1,6	1,5	0,9
FI	...	...	-4,1	-0,4	-0,5	-0,3	-0,9	-1,2	-1,8	-1,9	-0,4	3,3	-0,5	-0,2	-6,7	-6,9	-0,4	-0,8	-2,4	-3,1	-3,2	-2,2	-0,1	-0,2	-0,3	-0,7
FR	...	...	0,3	0,9	1,6	1,6	0,1	0,7	-1,0	-1,2	-0,2	0,1	-0,3	-0,3	1,5	2,0	0,5	0,3	0,7	1,4	0,6	0,5	-0,1	-0,1	-0,5	-0,6
DE	...	...	-2,0	-3,2	-0,1	-0,1	0,2	-0,6	-1,5	-1,8	-0,9	-1,0	0,4	0,3	8,9	7,6	0,5	0,0	3,1	4,0	1,2	0,6	-0,2	-0,1	-0,6	-0,6
EL	...	...	-3,2	-1,9	0,4	0,4	-1,2	-0,2	-0,7	-0,8	-0,9	-0,5	-0,8	-0,9	-9,4	-6,3	0,1	0,1	-3,4	-3,3	-3,2	-1,6	-0,3	-0,3	-0,6	-0,5
HU	...	...	-2,8	0,7	-0,3	-0,1	-0,4	-0,3	-1,3	0,7	-0,2	0,6	-0,6	-0,1	-2,7	0,1	1,7	0,8	-0,5	2,7	-1,4	-1,3	-0,5	-0,1	0,1	1,3
IE	...	...	1,4	3,8	-0,4	-1,4	1,7	7,1	1,7	1,1	-1,9	-3,4	0,3	0,5	-3,3	1,9	-0,6	-0,7	-2,3	-2,7	1,4	7,0	-0,2	0,0	-0,2	-0,6
IT	...	...	-3,2	-3,5	-0,1	-0,2	-0,4	-0,2	-0,7	-1,3	-1,3	-1,2	-0,6	-0,6	0,6	-0,5	0,0	0,1	-1,2	-3,4	-3,9	-2,8	0,2	0,2	2,6	2,3
NL	...	...	-1,2	-1,4	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,6	-0,1	-0,2	-1,3	0,0	0,2	-1,1	-0,3	-0,3	-0,4	-2,0	-1,6	1,8	2,1	-0,2	-0,1	-0,5	-0,6
PL	...	...	-5,1	-4,8	0,1	-0,1	-1,3	-1,9	-1,6	-1,4	-1,0	-0,8	-1,2	-0,6	-7,5	-3,0	-0,1	1,0	-0,8	1,3	-2,4	-2,7	0,0	0,2	2,5	3,0
PT	...	...	-3,1	-3,2	-0,4	0,0	-0,9	-1,3	-1,3	-0,7	-0,1	-0,4	-0,5	-0,8	-6,4	-2,3	1,1	1,1	-2,1	0,7	-2,8	-2,3	-0,2	-0,1	0,0	0,0
SK	...	...	-	-4,7	-	-0,2	-	-1,3	-	-1,0	-	-1,3	-	-0,9	-	-0,1	-	0,0	-	2,5	-	-0,8	-	0,0	-	0,8
ES	...	...	-3,3	-3,3	0,1	0,1	-0,5	-0,6	-1,0	-1,0	-0,7	-0,9	-1,1	-0,9	1,6	0,9	-0,2	-0,1	5,0	2,8	-2,1	-0,7	0,0	0,2	0,1	0,1
SE	...	...	-0,6	0,1	0,2	0,0	0,7	1,4	-2,5	-1,9	1,2	0,7	-0,2	-0,2	-2,0	-0,7	-1,2	-0,7	1,9	0,5	-3,0	-1,5	0,0	-0,1	-0,1	-0,5
UK	...	...	2,1	3,5	1,2	0,3	0,9	0,8	0,1	-0,2	-0,2	2,2	0,2	0,4	0,4	0,7	-0,2	0,2	-1,4	-1,6	1,0	1,6	-0,1	-0,1	-0,3	-0,9

Pramen: OECD, STAN Database (18.7.2006).

Podíl vývozu a dovozu v odvětvích s vysokou a středně vysokou technologickou náročností za vybrané země EU

	Zpracovatelský průmysl celkem		Odvětví s vysokou technologickou náročností												Odvětví se středně vysokou technologickou náročností											
			Celkem		Letadla a kosmické lodě		Léky		Kancelářská a výpočetní technika		Rádia, TV a komunikační technika		Zdravotnické a optické přístroje		Celkem		Elektrické přístroje a zařízení j.n.		Motorová vozidla, přívěsy, návěsy		Chemické výrobky s výjimkou léků		Lokomotivy a dopravní prostřed. j.n.		Stroje a vybavení j.n.	
			1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002	1995	2002
AT	92	104	66	93	29	116	76	109	32	61	92	105	75	78	93	106	133	113	79	102	63	67	138	169	76	99
BE	114	114	94	97	69	160	126	103	69	81	111	89	74	81	114	118	104	101	126	115	121	133	56	96	107	102
CZ	86	100	20	71	233	62	29	28	11	110	21	68	22	50	75	111	80	122	105	162	76	56	271	182	135	192
DK	106	107	99	117	-	-	228	265	42	47	77	91	152	164	82	89	105	136	29	47	59	74	54	25	223	168
FI	159	159	101	153	35	27	40	48	67	24	146	243	104	138	102	101	136	116	62	59	67	84	49	24	109	63
FR	108	106	111	115	240	191	119	142	68	54	99	109	88	91	117	118	136	125	120	130	120	116	79	82	71	66
DE	126	139	99	104	111	131	150	100	59	59	86	100	156	167	191	201	152	137	192	229	159	159	71	98	76	87
EL	38	34	13	23	84	57	9	29	5	10	10	23	10	12	13	17	43	39	5	4	15	21	3	6	16	16
HU	86	95	55	100	12	39	66	70	17	115	81	101	47	85	74	96	142	115	73	135	68	60	16	65	91	229
IE	143	177	153	207	60	25	282	671	167	202	87	110	176	224	108	208	104	97	13	17	179	517	14	57	113	50
IT	129	119	78	74	98	98	93	106	78	34	62	63	81	80	133	116	125	124	99	64	52	60	234	177	516	407
NL	112	115	100	105	96	94	98	106	98	114	102	66	111	125	104	113	91	86	62	75	145	160	41	73	71	60
PL	83	79	24	33	180	53	27	11	4	7	39	60	17	30	51	67	80	114	65	96	51	39	75	131	276	315
PT	78	74	44	45	34	73	21	25	6	34	75	64	41	29	52	65	120	117	55	81	34	34	36	46	78	71
SK	-	100	-	37	-	25	-	27	-	27	-	53	-	29	-	99	-	101	-	132	-	79	-	105	-	164
ES	86	81	49	50	97	92	52	59	41	28	58	52	28	36	92	84	78	78	136	104	56	69	89	130	96	85
SE	126	132	119	133	150	134	211	263	27	35	164	157	111	120	113	128	78	97	175	144	44	84	123	82	112	91
UK	92	80	108	98	164	85	164	112	94	76	86	130	105	97	94	84	85	92	71	62	111	115	42	31	72	44

Pramen: OECD, STAN Database (18.7.2006).